

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU VE
KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA İTTİHAT VE
TERAKKİ CEMİYETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer ÖZDAMAR

Enstitü Ana Bilim Dalı: Sosyoloji

Enstitü Bilim Dalı : Sosyoloji

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal ŞAN

HAZİRAN - 2008

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU VE
KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDA İTTİHAT VE
TERAKKİ CEMİYETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer ÖZDAMAR

Enstitü Ana Bilim Dalı: Sosyoloji

Enstitü Bilim Dalı : Sosyoloji

Bu tez 09/06/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr.M.Kemal ŞAN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd.Doç.Dr. İsmail HİRA

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd.Doç.Dr.Yılmaz DAŞÇIOĞLU

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak ilkelerine uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ömer ÖZDAMAR

ÖNSÖZ

Tarihsel süreç içinde insanlar, içinde buldukları sosyal, siyasal ve ekonomik durum ve koşulları, çok çeşitli biçimlerde dile getirmişlerdir. Bu biçimlerden biri de sanattır. Bu çalışmada sanat, toplumsal bir olgu olarak kabul edilmiştir. Çünkü sanat, toplumun içinden çıkmakta, toplumu anlatmakta ve sonuçta yine topluma dönmektedir. Çalışma esnasında toplumsal olay ve olguları inceleme konusu edinen sosyoloji biliminin bakış açısıyla sanat olgusu incelenmiştir. Tüm sanat ürünlerinde olduğu gibi edebiyat ve roman da sosyal içeriklidir. Toplumsal ilişkiler ve roman konuları iç içe geçmiştir. Romanı, bir bakıma, toplumun aynası olarak nitelendirebiliriz.

Çalışmamızda inceleme nesnesi olarak romanları seçmemizin nedeni, romanın diğer edebi türlere göre yeni bir alan olması ve toplumsal olay ve olguları, daha açık ve net olarak incelemesidir.

Bu çalışmanın yürütülmesi esnasında birçok sorun ve güçlüklerle karşılaşmıştır. Edebiyat Sosyolojisi'nin Genel Sosyoloji içinde yeni bir alan olması, beraberinde yöntem ve tekniklerin araştırma konusuna uyarlanması bir takım zorluklar getirmiştir. Ancak, yine de bu çalışma kendisinden sonra gelecek benzer çalışmalar için belki küçük bir basamak oluşturabilir. Araştırmanın tüm sınırlılıklarına ve eksik yanlarına rağmen, Edebiyat Sosyolojisi'ne katkı yapabilecek ve diğer benzer çalışmalarda kullanılacak, sınırlı da olsa bilgiler ortaya koyabildiğimiz inancındayız.

Bu araştırmada danışmanım, değerli hocam, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal ŞAN'ın çabalarına, eleştirilerine ve yol göstericiliğine, çalışmanın ilk döneminde danışmanlığımı yapan değerli hocam, Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ'ye, yaptığı düzeltmeler ve cesaret veren yaklaşımı için sevgili kardeşim Özkan ÖZDAMAR'a katkılarını esirgemedikleri için teşekkür ederim. Ayrıca lisans eğitimimde verdiği dersler ile sosyolojik bakış açısı kazanmamdaki emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim, Mersin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi, değerli hocam, Yrd. Doç. Dr. Ayşe Azman hanımefendiye minnettarım.

Ömer ÖZDAMAR

09/06/2008

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TOPLUMSAL VE TARİHSEL OLAYLARIN TESPİTİNDE BİR KAYNAK OLARAK ROMAN.....	7
1.1. Toplum, Edebiyat ve Edebiyat Sosyolojisi.....	7
1.2. Edebiyat Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi.....	11
1.3. Tarihi Roman Kavramı.....	12
BÖLÜM 2: İTTİHAT ve TERAKKİ CEMİYETİ.....	15
2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Genel Nitelikleri.....	15
2.2. 1908 Devrimi.....	20
2.3. 31 Mart Olayı.....	24
2.4. Denetleme İktidarından Anayasal Diktatörlüğe.....	26
2.5. Birinci Dünya Savaşı.....	29
2.6. 1913-1918 Dönüşüm Politikaları.....	31
2.7. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Milli Burjuvazi Oluşturma Çabaları.....	33
2.8. Cemiyetin Sonu.....	36

BÖLÜM 3: YAKUP KADRI VE KEMAL TAHİR	39
3.1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu.....	39
3.1.1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaşamı.....	39
3.1.2. Yakup Kadri'nin Romanları ve Roman Anlayışı Üzerine.....	41
3.1.3. Yakup Kadri ve Kadro Dergisi.....	45
3.2. Kemal Tahir.....	48
3.2.1. Kemal Tahir'in Yaşamı.....	48
3.2.2. Kemal Tahir'in Romanları.....	49
3.2.3. Kemal Tahir'de Toplum ve Tarih.....	53
BÖLÜM 4: YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'NUN HÜKÜM GECESİ İLE	
 KEMAL TAHİR'İN YORGUN SAVAŞÇI VE KURT KANUNU	
 ROMANLARINDA İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ.....	57
4.1. Muhalif Bir Gazetecinin Gözüyle II. Meşrutiyet Dönemi.....	57
4.2. İttihatçılar ve Kurtuluş Savaşı.....	79
4.3. 1926 Tasfiyeleri.....	89
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	111

KISALTMALAR

- Bkz.** :Bakınız
- Çev.** : Çeviren, mütercim
- Haz.** : Yayına hazırlayan, derleyen, editör
- İç.** : içinde
- İTC** : İttihat ve Terakki Cemiyeti
- s** : Sayfa
- vd.** : ve diğerleri, çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler; ve devamı, anılan yer ve devamında

Tezin Başlığı: Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kemal Tahir'in Romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti
Tezin Yazarı: Ömer ÖZDAMAR Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal ŞAN
Kabul Tarihi: 09 Haziran 2008 Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 111 (tez)
Anabilimdalı: Sosyoloji
<p>Bu çalışma, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kemal Tahir'in romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, üyelerinin ve uyguladıkları politikaların hangi yönleriyle ön plana çıktıklarını ve ön plana çıkan özelliklerinin romancının ideolojik tutumundan, dünya görüşünden etkilenip etkilenmediğini ortaya koyabilmeyi hedeflemiştir. Bu noktadan hareketle Yakup Kadri'nin Hüküm Gecesi romanı ile Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı ve Kurt Kanunu romanları incelenmiştir. Her iki yazarda adı geçen romanlarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni olay örgüsünün dayandığı temel tarihsel arka plan olarak kullanmıştır.</p> <p>Araştırmanın verileri belgesel gözlem yöntemi ile toplanmış, incelenen romanlardan elde edilen veriler ile tarihi kaynaklardan elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Daha sonra ise araştırma nesnesini oluşturan romanların yazarları karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar tespit edilerek yorumlanmıştır.</p> <p>Toplanan verilerin değerlendirilip yorumlanması neticesinde, her iki yazarın da İttihatçıları eleştirdikleri, ancak yapılan eleştirilerin farklı yönler taşıdıkları tespit edilmiştir. Yakup Kadri hem İttihatçıları hem de muhaliflerini eleştirmesine rağmen İttihatçılara yaklaşımı daha olumludur. İttihatçıları ilerlemenin ve gelişmenin kaynağı olarak görürken, ülkede yarattıkları komitacılık, baskı ve suikast ortamından rahatsızdır. Kemal Tahir ise itihatçıları iyi-kötü ayırımına tabi tutar. Her iki yazarda İttihatçıları farklı tarihsel dönemlerde değerlendirdikleri için bakış açıları farklıdır. Yakup Kadri çoğunlukla doğru tarihsel veriler verirken, Kemal Tahir'de birtakım tarihsel hatalar olduğu tespit edilmiştir. Yakup Kadri'de halk edilgen olarak nitelenmiştir. Kemal Tahir'in romanlarında ise halk bizzat olayların içindedir. Bu anlamda Yakup Kadri'de daha seçkin bir tavır görmekteyiz. Bir diğer farklılık noktası ise Yakup Kadri sadece bir romancıdır, tartışmaya açık iddialar ortaya atmaz. Kemal Tahir ise hem bir romancı hem de bir düşünürdür. Bir yandan romanını yazarken bir yandan da Osmanlı toplum yapısına ilişkin yaptığı araştırmalar sonucunda oluşturduğu düşüncelerini roman karakterleri yoluyla okuyucuya aktarmaktadır.</p> <p>Yakup Kadri'nin eski bir İttihat ve Terakki Cemiyeti sempatanı olması, cumhuriyet döneminde Kemalist rejimi desteklemesi yapıtını etkilemiştir. Kemal Tahir ise Kemalist rejime karşı daha mesafelidir. Özellikle Kurt Kanunu romanında Kemalist rejimi uyguladıkları politikalar nedeniyle kıyasıya eleştirir.</p>
Anahtar kelimeler: İttihat ve Terakki Cemiyeti, Muhalefet, Roman, Toplum Yapısı

Title of the Thesis: Party of Union and Progress in the novels of Kemal Tahir and Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Author: Ömer ÖZDAMAR Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN
Date: 09 June 2008 Nu. of pages: v (pre text) + 111(main body)
Department: Sociology
<p>This study aims Party of Union and Progress in the novels of Kemal Tahir and Yakup Kadri Karaosmanoğlu, the members and applied politics of Party of Union and Progress which sides they take the lead, the properties of their taking the lead which whether are effected by world sight and the ideological attitude of novelist or not. After this, Judgment Night novel of Yakup Kadri , Tired Warrior and Wolf Law novels of Kemal Tahir were investigated. In both novels, writers used Party of Union and Progress as historical back plane.</p> <p>The datum's of research were collected by documentary observation method. Investigated datum's of these novels and datum's of historical books where compared. Then, the writers of these novels were compared; the similarities and differences were commented.</p> <p>At the result of novels commenting; both writers criticized union. But they criticized the different sides of union. Although Yakup Kadri criticizes union and opposing, his sight is more positive. As he sees union which is the source of development and advance, he doesn't like committee, pressure and criminal attempt setting of union. Kemal Tahir desperate union as good and bad. Since both writers evaluate union different historical terms, their sights are different. Yakup Kadri gives right historical datum's, but it was determined that Kemal Tahir has some mistaken historical datum's. It was qualified that social as passive in Yakup Kadri's novels but social were in events in Kemal Tahir's novels. From this point of view, Yakup Kadri has more select attitude other different point is Yakup Kadri only novelist, he doesn't argumentative claims. Kemal Tahir is both novelist and thinker. Introduce when writes novel, he quits his thinking about Ottoman social structure which he found at the result of his research.</p> <p>Yakup Kadri is old sympathizer of party union and progress this effected the production of Kemalist regime supporter in Republic Term. Kemal Tahir is more distance against Kemalist regime. Especially, he criticizes Kemalist regime because of its applying politic.</p>
Keywords: Party of Union and Progress, Opposing, Novel, Social structure.

GİRİŞ

Ernst Fischer, 'Sanatın Gerekliliği' (1993) adlı yapıtında, sanat, "İnsanla dünya arasında daha köklü bir ilişkiyi açığa vurmaz mı?" sorusunu sorarak bir yerde sanatın insan açısından önemini vurgulamaktadır. Ona göre sanatın görevi tek bir tanımla özetlenemez ve sanat birçok değişik gereksinmeyi karşılamak zorundadır. Çünkü sanat toplumun gelişimine koşut olarak yeni görevler yüklenmeye devam etmektedir. Bu anlamda sanatın yüklendiği her yeni görev onun tanımını biraz daha geliştirmekte/değiştirmektedir (Fischer, 1993:7). Sanatçının ortaya koyduğu eser, coşkun bir esinlenme davranışından ziyade, oldukça bilinçli ve ussal bir eylemdir. Sanatçı olabilmek için yaşantıyı yakalayıp tutmak, onu belleğe, belleği anlatıma, gereçleri biçime dönüştürmek gerekir (Fischer, 1993:9).

Adnan Binyazar ise insanın dünyayı değiştirmesinde, ona yeni bir biçim vermesinde temel etkenin ekonomi olduğunu söyleyerek, yaşamak için üretim yapan insanın bu üretim biçimlerinden birinin de sanat olduğunu ifade eder. Sanatçıyı öbür insanlardan ayıran sese, taşa, renge, söze egemen olmasıdır. Doğaya beğenisini, özenini katan insan onu sanata dönüştürmüştür (Binyazar, 1972: 10).

Toplumunu oluşturan tüm kurumlar arasında bulunan etkileşim gibi sanatta toplumsal bir kurum olarak diğer toplumsal kurumlardan etkilenmiş ve kimi zamanda toplumsal kurumları etkilemiştir. Bir sanat türü olarak edebiyat, toplumsal olan ile iç içe olmuş, toplumda meydana gelen her gelişme sanata ve/veya edebiyata bir yönüyle yansımıştır.

Toplumsal bir varlık olarak insan, toplum içinde yaşar ve toplumla etkileşim halindedir. Toplumsal bir birey olarak bir sanat ya da edebiyat eserini ortaya koyan sanatçının içinde yaşadığı toplumdan etkilenmemesi düşünülemez.

Edebi bir üretimin baş aktörü olan yazar, eserini kurgularken içinde yaşadığı toplumdan etkilenir. Dolayısıyla edebi bir eser konusunu toplumsal ilişkilerden alır. Bir bakıma içinde yaşadığı toplumun koşullarından etkilenen yazar, bu koşulları eserine yansıtmaktadır. Herhangi bir sanatsal ya da edebi bir üretimde, yanlılık kaçınılmaz olmaktadır. Yazar eserini kurgularken, ön plana çıkaracağı toplumsal ilişkileri kendi toplumsal algısı çerçevesinde oluşturur, eserinde oluşturduğu tipler yoluyla tarihi ve

toplumsal olayları kendi bakış açısından yorumlar. Bu edebi eserlerden biri de romandır.

Ülkemize Tanzimat Döneminde çeviri eserler yoluyla giren roman kısa sürede yerli örneklerini de vermeye başlamıştır. Romancılarımız, bir yandan romanlarını yazarken diğer yandan memleket sorunlarını düşündükleri için, siyasal sorunların uzağında kalamamışlar, romanlarda bu sorunlara da yer vermişlerdir. Bunun en güzel örneklerinden biri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni konu edinen pek çok romanın yazılmasıdır. Hatta Naci'nin (2002:24) yaptığı bir tespite göre hakkında en çok roman yazılan parti, İttihat ve Terakki Partisi'dir.

Yakup Kadri, 'Bir Sürgün' ve 'Hüküm Gecesi' romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni anlatmıştır. Mithat Cemal Kuntay, ilk ve tek romanı olan 'Üç İstanbul'da Abdülhamit döneminin İstanbul'unu, İkinci Meşrutiyet dönemindeki İttihat ve Terakki İstanbul'unu ve mütareke yıllarının İstanbul'unu, toplumdaki çürüme ve yozlaşmayı anlatır. Nahid Sırrı Örik, 'Sultan Hamid Düşerken' adlı romanında İttihat ve Terakki/ Abdülhamit çekişmesinde Abdülhamit'ten yana tavır koyar. Bu yönüyle diğer romancılardan ayrılır. Ancak Fethi Naci, Nahid Sırrı Örik'in Abdülhamit'ten yana olan tavrının "toplumumuzun belirli bir tarihsel kesitini bütün gerçekliğiyle yansıtmaya engel olmamıştır" der. Bu yönüyle onu Fransız romancı Balzac'a benzetir. Balzac da bir kralcıdır ama toplumsal gerçekliği yansıtırken nesnel davranmıştır (Naci, 2002: 25).

İttihat ve Terakki hakkında roman yazanlardan biri de Refik Halit Karay'dır. Karay'ın 1920'de yayınlanan romanı 'İstanbul'un Bir Yüzü'nde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne sert eleştiriler yöneltir.

Çağdaş Türk yazarları da günümüzde aynı konuda romanlar yazmaktadır.

Bu araştırmanın inceleme nesnesini oluşturan romanlar Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Hüküm Gecesi" (1987), Kemal Tahir' in "Yorgun Savaşçı" (1991) ve "Kurt Kanunu" (1996) adlı romanlarıdır. Anılan romanların tümünde İttihat ve Terakki Cemiyeti olay örgüsünün dayandığı temel tarihsel arka plan olarak işlenmiştir.

Yakup Kadri'nin 'Hüküm Gecesi' romanı, ilk defa 1927 yılında basılmıştır. Roman İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif olan gazeteci Ahmet Samim'in öldürüldüğü 9

Haziran 1910 öncesiyle, 31 Mart Olayı'nı bastıran ordunun komutanı iken daha sonra İttihatçıların desteği ile sadrazam olan Mahmut Şevket Paşa'nın öldürüldüğü 11 Haziran 1913 sonrasını içine alan bir zaman dilimindeki olayları kapsar. Romanda 31 Mart Olayı'ndan sonra iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti ile muhalefet arasındaki siyasi çekişmenin öyküsü anlatılır.

Kemal Tahir'in 'Yorgun Savaşçı' romanı ilk defa 1965 yılında basılmıştır. Tahir, bu romanında, bir yandan Milli Mücadele için Anadolu'ya geçen İttihatçıların öyküsünü anlatırken, diğer yandan Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki uzun savaş yıllarının Türk halkı üzerinde meydana getirdiği "bıkkınlık" üzerinde durur.

Kemal Tahir'in bir diğer romanı olan 'Kurt Kanunu' ise ilk kez 1969 yılında basılmıştır. 1926 yılında İzmir'de Atatürk'e yapılması planlanan suikast girişimini ve bu olayı izleyen tasfiye sürecini konu etmektedir. Bu romanında Tahir, geçmiş yıllardaki güçlü konumunu kaybeden, 'köşeye sıkıştığını' hisseden eski İttihatçıların, kendilerini, geçmişlerini ve yaşadıkları zamanı sorgularken yaşadıkları iktidar kavgasını işler.

Hüküm Gecesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kimi zaman iktidarda kimi zaman da iktidar dışında kaldığı Haziran 1910 öncesiyle, Haziran 1913 sonrasını ele almaktadır. Yorgun Savaşçı, Mondros Mütarekesi'nin (1918) hemen sonrası ile Bolu-Düzce Ayaklanması'na (1920) kadar olan dönemi yansıtır. Kurt Kanunu, 1926 yılındaki Atatürk'e İzmir'de yapılması planlanan suikastın öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmeleri anlatmaktadır. Böylece 1910 yılından 1926 yılına kadar İttihatçıların yaşadıkları serüvenleri, iniş ve çıkışlarını tarihsel bir çizgi üzerinde görme imkanımız olacağını düşünmekteyiz.

Araştırmanın Önemi

Sanat olgusunu inceleyen pek çok disiplin vardır. Bu disiplinlerden kimisi kendi sınırlarını tanımlamış müstakil bir disiplin iken, kimileri de ana bir disiplin altında gelişmiş alt disiplinlerdir.

Sanatı inceleyen disiplinler arasında ilk akla geleni, sanat felsefesi veya estetik olarak bilinenidir. Sanat tarihi ve arkeoloji, sanatı tarihsel boyutta incelerler. Sanat psikolojisi, izleyici veya sanatçı olarak bireyi, sanat sosyolojisi ise, toplumsal yapı ile sanat

arasındaki ilişkileri araştırır. Yine bir sanat dalı olarak edebi ürünlerde edebiyat eleştirisi, edebiyat tarihi gibi alt disiplinler tarafından incelenmektedir.

Toplumsal bir üretim olarak sanat artan bir biçimde sosyolojik araştırmaların konusu olmaya devam etmektedir. Sosyoloji biliminin kurucu düşünürleri arasında sanatsal üretim ile ilgili her ne kadar göze çarpan incelemelere rastlamasak da, sanat sosyolojisi toplumsal bilginin doğruluğunun temin edilmesinde önemli bir işlev yüklenmekte, günümüzde gittikçe artan ölçüde benimsenen disiplinler arası incelemeye duyulan ilgi, sosyolojik incelemelerde, sanatın da inceleme nesnesi olarak önemini ortaya çıkarmaktadır. Sanatı ve edebiyatı inceleyen pek çok bilim dalı ve alt disiplin arasında edebiyat sosyolojisinin kendine “saygın” bir yer edinmesinde bu alanda yapılacak çalışmaların gerekliliği bağlamında yaptığımız çalışmanın önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Araştırmanın Amacı

İttihat ve Terakki Cemiyeti, siyasal yaşamdaki uygulamaları ile tartışma yaratmış bir cemiyettir. Türk tarihine yön veren İttihat ve Terakki Cemiyeti de romanlarımızda ele alınmış, izledikleri siyaset anlayışı çeşitli biçimlerde Türk romanına yansımıştır.

Bize göre, toplumun bir bireyi olarak yazarın, içinde yaşadığı toplumdan etkilenmemesi kaçınılmazdır. Yazarın dünyaya ve olaylara baktığı pencere onun yapıtına da yansır. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın konusu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kemal Tahir’in romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) ‘nin ele alınış biçimidir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti önce cemiyet şeklinde örgütlenmiş, ardında siyasi bir partiye dönüşmüş, Osmanlı Devleti’nin son döneminde, 1908-1918 yılları arasında meydana gelen siyasi ve toplumsal gelişmelerin baş aktörü olan bir kadrodur. Osmanlı Devleti’nin çöküşünün ardından İttihat ve Terakki kadroları dağılmış, kadroların bir kısmı başta Avrupa’ya kaçmak üzere memleketten ayrılmış, ülkede kalanlar ise ya İngilizler tarafından tutuklanıp Malta’ya sürülmüş ya da Anadolu’ya geçerek Mustafa Kemal önderliğindeki Kurtuluş Hareketine katılmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren İttihat ve Terakki’nin eski önderleri ile yeni devletin kurucuları arasında çeşitli siyasi çekişmeler meydana gelmiştir. Bu çekişmeler Türk siyasi yaşamını belirlemede büyük rol oynamıştır. Kemal Tahir gibi

kimi romancılarımız konuyla yakından ilgilenmişler ve gerek meşrutiyet döneminin İttihat ve Terakki Cemiyeti, gerek Milli Mücadele döneminin İttihatçıları, belli yargılar etrafında Türk romanına yansımıştır.

Bu araştırmanın amacı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türk romanında ele alınırken, Cemiyet'in uygulamalarının ve üyelerinin hangi yönleriyle ön plana çıktıklarını ve ön plana çıkan özelliklerinin romancının ideolojik tutumundan, dünya görüşünden etkilenip etkilenmediğini ortaya koyabilmektir. Bize göre konunun ele alınış biçimi romancıların dünya görüşleri ile birlikte açıklanabilir. Romanlarda oluşturulan karakterler yoluyla ileri sürülen görüşler tarihsel gerçekliğin belli bir perspektiften yorumlanmasıdır. Bu bağlamda romanlarda ele alınan dönemler, ön plana çıkarılan özellikler ve karakterler, romanın yazarının olaylara ilişkin oluşturdukları anlayışlar çerçevesinde biçimlenmektedir.

Kemal Tahir ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu, cumhuriyet döneminde belli siyasi tavırlar içinde olmuş kişilerdir. Her iki yazarın da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yaklaşımı ve değerlendirmesi farklı yönler taşımaktadır. Kemal Tahir, Osmanlı Tarihi üzerine yaptığı çalışmalar ile elde ettiği bilgi birikimini ve bu birikim sonucunda ulaştığı yorumları romanlarında ortaya koymuştur. Yakup Kadri'nin eski İttihat ve Terakki akımına sempati duyması ancak cumhuriyet döneminde Kemalistleri desteklemesi konuya bakış açılarında etkili olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Sosyal Bilimlerde belgeler önemli bir veri toplama aracıdır. “Belgeler, öteki toplum bilimlerle uğraşanlar kadar sosyologlar içinde çok önemli bilgi kaynaklarıdır. Burada sosyoloğu ilgilendiren olguların ve toplumsal süreçlerin belgeler biçiminde bulunmasıdır” (Kemerlioğlu ve diğerleri, 1997:67). Araştırma konusunun niteliğine uygun olarak bu araştırmanın yöntemi, “belgesel gözlem” yöntemidir. Araştırma ikincil veriler üzerinden yapılmıştır. Araştırmanın veri toplama tekniği ise doküman incelemesidir. Doküman analizi (incelemesi) doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda kullanılan bir tekniktir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2006:187).

Soykan, romanlardan çıkan saptamaları “edebi harita”, tarih kitaplarından elde edilen nesnel bilgileri ise “nesnel harita” olarak isimlendirir. Ona göre, bir edebiyat sosyolojisi incelemesinde, edebi harita ve nesnel harita karşılaştırılarak değerlendirilir. Böylece “yapıt-toplum karşılıklı ilişkisi, her iki yönden [hem edebi hem de tarihsel] ayrı ayrı araştırılmış” (Soykan, 1995:176) olacaktır. Bu çalışmada Soykan’ın önerdiği edebiyat sosyolojisi inceleme yaklaşımı esas alınmıştır.

Bu bağlamda araştırmamızın verileri toplanırken şöyle bir yol izlenmiştir: Önce romanlarda geçen zaman, mekan, belli başlı kişiler, olay örgüsü ve romanın ana düşüncesi belirlenmiş, daha sonra tarihi kaynaklardan yararlanılarak romana konu olan mekan, zaman, tarihsel kişiler ve olaylar hakkında elden geldiğince nesnel bilgiler toplanmıştır. Soykan’ın önerdiği şekilde, edebi harita ile nesnel harita birbiri üzerine konmuş, benzerlikler ve farklılıklar sosyolojik karşılaştırma yapılmak suretiyle tespit edilerek yorumlanmıştır.

Araştırma boyunca cevabı aranan temel problem, “Yakup Kadri ve Kemal Tahir’in romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti ele alınırken ön plana çıkan özellikler yazarın siyasal tutumundan etkilenmekte midir?” şeklinde tanımlanabilir.

BÖLÜM 1: TOPLUMSAL VE TARİHSEL OLAYLARIN TESPİTİNDE BİR KAYNAK OLARAK ROMAN

1.1. Toplum, Edebiyat ve Edebiyat Sosyolojisi

“İnsanların birbirleriyle ilişkilerinin bilimsel açıdan incelenmesi” (Fichter, 1996:1) olarak tanımlanan sosyoloji bilimi, insanların birbiri ile olan ilişkisini anlama ve açıklama işini yaparken, disiplinler arası bir yaklaşımla diğer disiplinlerle de işbirliği yapmaktadır. Bu işbirliği kimi zaman teorik ya da pratik alanda bir birlikte hareket etme iken kimi zaman daha da ileri giderek sosyoloji şemsiyesi altında yeni alt disiplinleri ortaya çıkarmıştır. İletişim sosyolojisi, din sosyolojisi, iktisat sosyolojisi, sanat sosyolojisi gibi alt disiplinlerin ortaya çıkması bu olgunun bir göstergesidir. Bu alt disiplinlerden biri de edebiyat sosyolojisidir.

İnsan gerçeğini anlama ve açıklama çabası, sosyolojinin diğer disiplinler ile işbirliğini gerekli hale getirmiştir. Özellikle de “bu çabanın ürünü olarak da tarih ve edebiyat sosyolojinin yakından ilgili olduğu disiplinler arasında en önde gelen ikisini oluşturmaktadır” (Şan, 2004: 91).

Edebiyat ve toplum ilişkisi hiçbir dönemde yadsınmamış, ancak değişen toplumsal değerler farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Günümüzdeki bakış açılarının en yetkini olarak benimsenen Lucien Goldmann’ın yazın yapıtını toplumbilimsel verilere bakarak değerlendiren oluşumsal yapısalcı eleştiri yöntemidir. Bu yöntem için öncelikle yazın yapıtının tarihsel, toplumsal ve kültürel temellere dayandığı görüşünden yola çıkmak ve yapıtı oluşturan bağlanımların önemini vurgulamak gerekir. Duygusal donanımlı ya da gerçekçi olsun, yazın yapıtının oluşumunda olduğu kadar çözümleme aşamasında da yapıtın dışsal bağlanımları önemli bulgulardır. Bu saptamanın özünde toplumsal etkenlerin yaratıcı düşünceyi yönlendirmesi, hatta yapıtın içeriğini oluşturması gerçeği yer alır. Buna karşılık yazar, toplumların sanatsal beğenisini, davranış ve yaşama biçimlerini, düşünce sistemlerini etkiler ve yönlendirir. Öyleyse yazınsal yaratıyı ve yazarı toplumdan ayrı düşünmeyen, yapıtın estetik değerleriyle birlikte içkin yapısal özelliklerini ve oluşumunu araştırmayı amaçlayan bir yaklaşım oldukça tutarlı bir eleştirel bakış sayılmalıdır. Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Yönteminin tarihsel çerçevesi yazın toplumbilimi -yaygın adıyla edebiyat sosyolojisi- yazını toplumsal yapıdaki değişim süreci içinde yazar, yapıt, toplum, basın, yayın, dağıtım ve okur ilişkileri bağlamında

ele alan bir bilim dalıdır. Toplumbilimsel Eleştiri ise yazının toplum içinde yaratıldığı, yapının toplumun ifadesi olduğu görüşüyle yazar-toplum-yapıt arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştıran eleştirel bakıştır. Bu doğrultuda Lucien Goldmann'ın geliştirdiği oluşumsal yapısalcı eleştiri, toplumsal değişme, gelişme ve çelişkilerden hareketle toplumsal bir grubun “dünya görüşü”nü ortaya koyan, açıklayan, toplumsal simgeleri çözümleyen diyalektik-dinamik bir yöntemdir (Akten, 1999:162).

Edebiyat sosyolojisi alanında dilimize çevrilen ilk yabancı kaynaklı eser 1968 yılında çevrilen Robert Escarpit'in ‘Edebiyat Sosyolojisi’ adlı çalışmasıdır. Escarpit bu çalışmasında yazar, yapıt, yayım, dağıtım ve okuyucu ekseninde edebiyatın toplumsallığını çözümlemeye çalışır (Escarpit, 1992).

Edebiyat sosyolojisi, edebiyatın, toplumla kendisi arasında yeni organik bağlar kurmaya çalışmasına yardımcı olur. Edebiyat sosyolojisi, siyasi rejim, kültür kurumu, sosyal tabaka ve dilbilimi problemleri gibi edebi olayları çevreleyen sosyal yapı ve teknik durumları inceler. Zaten, edebiyat, sosyolojik incelemelere açık olan bir bilim dalıdır. Bu nedenle, edebiyat sosyolojisi, olayları edebiyatın kendisine ait metotlarıyla inceleyebilir. Fransız edebiyat sosyoloğu Lucien Goldmann, edebiyat eserinde soyut düşüncenin yeri olmadığını söyleyerek; soyut düşüncenin eserde heterojen unsur oluşturduğunu ileri sürer. Bu görüşe göre, edebiyatın somut yanı edebiyat sosyolojisinin eksenine girer. Rene Wellek ise, edebiyat sosyolojisine, edebi eserlerin, sosyal olayların ifadesi ve sosyal vesikalar olarak incelemesi şartını koyar. Demek ki olayın kendine mahsus orijinalitesinin gözetilmesi gerekir (Aydın, 1999: 5).

Edebiyat, meydana geldiği çağın, onu oluşturan kültürün bir tanığıdır. Bazı edebi ürünlerde bu tanıklık çok belirgin olarak gözlemlenebilir. Kimi edebiyat ürünlerinde ise onun tanıklığını anlamak daha çok çaba gerektirir. Edebiyat yaşamın resmi değildir. Onun bir parçasıdır. Bu anlamda sanatı ve edebiyatı ayrı ayrı düşünmekte yanlıştır. Sanat toplumun içinde; toplumda sanatın içindedir. Sanat, sanat olarak var olduğu müddetçe, toplumun yaşamında yer alır, toplumu anlatır. Toplum sanatla kendini anlatmaktadır (İnam, 2003).

Alver (2004), “Edebiyatın Sosyolojik İmkani” başlıklı makalesinde, edebiyat ile sosyoloji arasında kurulan ilişkinin, her iki türün de alanını “daraltmaya ve eksiltmeye

dönük” bir çaba olmadığını, aksine, her iki türün amaçladığı insan-toplum gerçeğini kavramada yeni bulgu ve açılımlara ulaşmak olduğunu vurgular. Yazarın sosyal bir varlık toplum ve sosyal ortamdan ayrılamayacağını ifade eden Alver, yazar- edebi ürün ilişkisini deterministik bir kalıba koymanın sakıncalarını belirtir.

“Edebiyatı tamamıyla üreticisinin sosyo-kültürel yapısının bir uzantısı, bire bir örtüşmesi şeklinde belirlemek edebiyatın doğasını bozmak, onu daraltmak olacağı gibi edebiyatçının/sanatçının da dar bir kalıba oturtulması, sık bir alana sıkıştırılması anlamına gelecektir. Bir edebiyat eseri ile “o eserin yazarının hayatı arasında yakın bir ilişki olsa bile, bu hiçbir zaman, eserin yalnız hayatın bir kopyası olduğu şeklinde yorumlanmamalı” tarzındaki önemli hatırlatma dikkate alınmalıdır. Yazar, eserinde gerçek hayatın değil düşlediği hayatın, ortamın, yok-ülkenin, yok-ilişkilerin hikayesini anlatabilir; içinde yaşadığı toplumsal gerçekliği olduğu gibi aktarmayabilir, bu gerçekliği dönüştürüyor yahut bozuyor da olabilir. Ne ki, son tahlilde yapıp etmelerinde sosyal ortam ve kendi bireysel gözlem alanını/düşsel dünyasını bir arka plan olarak kullanmak, yani örnekliğini buradan (ortam) almak durumundadır. Gerçekliği dönüştürse dahi eserini oluştururken kullandığı malzemeyi, sosyo-kültürel ortamı gözleminden ve bizatihi orada tecrübi bir hayat sürmesinden sağlamaktadır. Dolayısıyla ortam yazara ve eserine yansımakta ve edebiyat bu alanda sosyolojik okumaya imkan tanımaktadır”(Alver, 2004:15-16).

Bir yazar ister istemez kendi deneyimini, tüm yaşam görüşünü dile getirir; oysa o yazarın yaşamın bütünü -ya da verilen bir zamandaki tüm yaşamı- bütünüyle ve eksiksiz dile getirdiğini söylemek düpedüz yanlış olur. Yazarın kendi zamanındaki yaşamı tam olarak yansıtmasını, içinde yaşadığı çağın ve zamanın temsilcisi olmasını istemek, özgül bir değerlendirme ölçütü kullanmak demektir (Wellek, Warren, 1982:123-124).

Redeker, edebi uğraşının, sanat yapıtı aracılığıyla, sanatçı tarafından diğer insanlara ulaştığı zaman toplumsal bir önem kazandığını belirtir ve “bir edebiyat yapıtı, sanatın dışında yatan toplumsal gerçekliğin yansılması ile değerlendirilişinin bir anlatım ve aracı, sonucu ve yoludur” (Redeker, 1986:134) der. Bu bağlamda sanat yapıtı aracılığıyla sanatçı ve toplum arasında kurulan ilişki toplumsal bir ilişkidir. Okunan her roman yazar ile okuyucu arasında kurulan bir tür iletişimdir. Toplumun bir bireyi olarak yazar ile toplum arasında bir iletişim kurulmaktadır. Meriç bu durumu şöyle vurgular: “her edebi eser sosyal bir olaydır, ferdin eseridir ama ferdin içtimai eseri”dir (Meriç, 1998:448).

Edebiyat, toplumun yarattığı dili kendi aracı olarak kullanan bir toplumsal kurumdur. Simgencilik, şiirde ölçü gibi geleneksel yazın araçları, yapıları bakımından

toplumsaldırlar. Bunlar, ancak bir toplumda ortaya çıkabilecek töreler ve düzgülerdir. Bundan da öte yazın “yaşamı temsil eder”; “yaşam” da büyük ölçüde toplumsal bir gerçekliktir; ama doğal dünya, bireyin iç dünyası ya da öznel dünyası da yazınsal “öykünme”nin nesnelere olmuştur. Gerçekten de yazın, çoğunlukla özel toplumsal kurumlarla çok yakın ilişkiler içinde ortaya çıkmıştır; ilkel toplumda şiiri, dinsel törenlerden, büyüden, işten ya da oyundan ayıramayabiliriz. Edebiyatın, salt bireysel olamayacak bir toplumsal işlevi ya da “kullanım”ı da vardır. Böylece yazın incelemesiyle gelen sorunların büyük bir çoğunluğu, hiç değilse son çözümlemede ya da imledikleri şeyler açısından, toplumsal sorunlardır: Gelenekler ve töreler, düzgüler ve türler, simgeler ve mitler gibi sorunlar (Wellek, Warren, 1982:122).

Her ne kadar sanat ürünleri, içinde geliştiği toplumdan ve o toplumun kültüründen etkilense de subjektiflik kaçınılmaz olmaktadır. Günümüzde pozitivistimin katı nedensellik anlayışı çerçevesinde biçimlenen bilim dallarının bile yansızlığı tartışılırken, sanatın ve ya edebiyatın tarafsızlığını söylemek yanlış olacaktır. Bir başkasına aktarılan her türlü duygu ve düşünce mutlaka bir yanlılık taşır.

Bilgi ile edebiyat arasındaki ilişki günümüzde karmakarışık bir ilişki haline gelmiştir. Kimi edebi ürünler içerdiği nesnel bilginin çokluğuna, referans aldığı belgelerin niceliğine ve niteliğine göre değerlendirilmektedir. Kimi eserler de nesnellikten ziyade taşıdığı esinlenme duygusunun yüksekliğine, okuyucu da bıraktığı edebi zevke göre değer kazanmaktadır.

Nermi Uygur, edebiyat ile bilgi karşılaştırmasının temelinde yatan problemin her iki alanında tam bir tanımlamasının yapılamayışında görür. Yapılan tanımlamalar çoğunlukla basmakalıptır. Ancak hem bilginin hem de edebiyatın kendi içlerinde tek bir tanımlarının yapılamayacağı ortadadır. Günümüzde çeşit çeşit bilgi tanımları ve edebiyat tanımları vardır. Ona göre çözüm edebiyatı ve bilgiyi tek bir tanım içine hapsetmemek, bilginin ve edebiyatın gerçekliklerindeki zenginliğe hoşgörü ile yaklaşarak, her iki alan arasındaki ilişkilerin belli başlı görünümelerini çözümlenektir (Uygur, 1985:67).

Sanat yapıtlarında anlam iki dünya arasındaki ilişkinin bir işlevidir. Yazarın yarattığı kurgusal dünya ile gerçek –yaşanılan- dünya. Bir anlatıyı anlıyoruz dediğimizde bu iki

dünya arasında yeterli bir ilişki ya da ilişkiler grubu bulduğumuzu söylemiş oluruz. Şu halde bir sanat yapıtını anlamak demek kendi gerçeklik görüşümüzü yapıtın yaratıldığı zamandaki hakim görüşe yakın hale getirmemiz ile mümkündür. Bir okurun bir sanat yapıtına yaklaşımı bir ölçüde tarihsel bilgiye ya da salt bilgiye dayanmalıdır. Sanat yapıtı bir anlamda yazarın dünyası ile okurun dünyasını bir araya getirmektedir (Scholes, Kellog, 2005: 92).

Edebi ürünlerin yazarın toplumla bir iletişim kurma yolu olduğunu vurgulamıştık. İnsan ilişkilerinde öznellik kaçınılmazdır. Yaşanan çağın ve kültürün tanığı olarak edebiyat, ya da daha da özelleştirilirse roman ve romancı da belli bir öznenliğin, yanlılığın etkisi altındadır. Diyebiliriz ki “ bir şeyi başkalarına anlatmanın yollarından biri olan roman, romancının öznenliği ile biçimlenir ki, herhangi bir olayı anlatan yazı biçimlerinin, ‘olduğu gibi anlatma’ şansı zaten yoktur” (Korat, 2004:36).

2.1. Edebiyat Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi

Klasik sosyoloji, ekonomi, din, aile gibi toplumsal kurumlara ya da tabakalaşma ve toplumsal değişme gibi olgulara gösterdiği birincil ilgiyi -sanatın toplumsal yapıyla olan ilgisi bağlamında- sanata karşı göstermemiştir. Sanat genellikle kültür üst başlığı altında değerlendirilmiştir. Sosyolojinin Marksist yaklaşımı sanatı, alt yapının belirlediği bir üst yapı olarak ele almıştır. Buna karşın sosyolojik disiplinin bir diğer ekolünün en önemli temsilcilerinden biri olan Weber’de sanat, kültürel bir üretilimdir ve Marksist yaklaşımın aksine alt yapı kurumlarıyla eşzamanlı bir etkileşim içinde değerlendirilmiştir (Çağan, 1995).

Edebiyatı, “yaşanan çağa tutulan ayna” olarak tanımlayan Louis De Bonald, “edebiyatın din, adetler ve kanunlar ile olan etkileşimini” inceleyen Madame De Stael, “iklimin edebiyat üzerindeki etkisine” dikkat çeken Hippolyte Taine (Şan, 2004) edebiyat sosyolojisinin ilk habercileri olarak kabul edilebilir.

Edebiyatın toplumsal olan ile ilişkisi vurgulayan düşünürlerden biri de Dilthey’dir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru, edebiyat ve toplum ilişkisini inceleyen Dilthey’e göre her büyük sanatçı kendi çağının kültürel oluşmuşluğu ve düşünsel savaşlarıyla içten bir ilişki içinde eserini yaratır (Şan, 2004).

Marksist sosyoloji anlayışının kurucuları olan Marx ve Engels “edebiyatla yakından ilgili olmalarına rağmen kendi teorileri içinde edebiyata ve sanata hasredebileceğimiz bir kuram oluşturmada gereken çabaları göstermemişlerdir” (Şan, 2004:101). Edebiyat ekonomik alt yapının belirlediği bir üst yapı kurumu olarak değerlendirilmiştir. Marksist gelenek içinde Plekhanov, Lukacs, Goldman ve Frankfurt Okulu düşünürleri edebiyat ve toplum ilişkisi üzerinde çalışmışlardır.

Marksist yaklaşım içinde Althusser’in edebiyat ve sanat anlayışı klasik Marksist görüşten farklıdır. Ona göre toplumsal gerçeklik ekonomik, politik ve ideolojik olmak üzere görece özerk üç düzeyden oluşur. Edebiyat ise “görünürlük kazanmış” ideolojidir. Bu bakış açısı Terry Eagleton ve Pierre Macherey tarafından geliştirilerek sürdürülmüştür (Şan, 2004).

1.3. Tarihi Roman Kavramı

Tarihle roman sanatı arasında, teknik itibarıyla olduğu kadar, insanın yeryüzündeki macerasını ele alarak işleme bakımından da büyük bir yakınlık vardır. Tarih ilmi ile roman sanatını birbirinden ayıran birinin gerçeğe; diğerinin ise sezgi ve duyumlara dayanmasıdır. Hem edebiyatta hem de tarihte zaman kavramının geçmişle ilgili bir bölümü olduğuna göre romanla tarihi bilgi arasında bazı organik bağların bulunması son derece normaldir. Romanla tarih arasındaki güçlü ortaklığın temel sebeplerinden biri de zamandır. Her iki tür de zamana sıkı sıkıya bağlıdır. Ne var ki tarih bilim olarak daha farklı ve romana göre daha sıkı kurallara bağlıdır. Zamanı kullanma bakımından ise roman daha şanslıdır. Roman tarihe göre daha bağımsızdır. Sadece geçmişe değil, bugüne ve geleceğe de aittir (Yalçın, 1992:246).

Tanımlanmış bir tarihi çevre içinde karakterler ve olayların işlendiği roman türüne tarihi roman adı verilir. Hem tarihi, hem de itibari karakterleri ihtiva edebilir. Tarihi romanları diğerlerinden (tarih içinde) seçilmiş bir mekanın görünüşü, kurumlar, binalar ve tavırların kabul edilebilir tarifleri ayırır. Bu romanlar genellikle tarihi gerçeklerin özünü nakletmeye çalışırlar (Yalçın, 1992: 250).

Tarihi roman yazarı için tarih, bitmez tükenmez bir malzeme yığınıdır. Her sanatkar, bu kaynaktan kendi görüşüne, mizacına, eğilimlerine göre seçmeler yapar ve seçtiklerini yorumlar. Ancak, sanatkar eserini, tarihsel olayları anlatmak için yazmaz. Zaten edebi

eser demek; birtakım kurallar tespit etmek ya da bir bilim dalına ait bilgileri öğretmek düşüncesinden yola çıkmayan, ele aldığı konu ve temanın kıymetini okuyucunun tercihine bırakan eserdir. Bu bağlamda tarihsel roman yazarının tarihsel olgu ve olayları olduğu gibi aktarması beklenemez. Biraz da edebi bir tavırla, tarihsel roman yazarının, tarihçinin belgeler, tarihselci tutum ve yordam ile tarih bilincinin ışığında tarihin derinliklerine doğru çıktığı yolculuk sırasında temizlediği döşenmiş taşları bir de kendisinin parlattığını ve tozların yerine rengarenk tozlar serptiğini, siyah Beyaz görünen tarihi renklendirdiğini söylemek mümkündür (Şimşek, 2006: 69).

Tarihi roman Sir Walter Scott tarafından geliştirilmiş bir roman türü olarak bilinir. Waverly (1814) ile başlamış, tarih içinde bir zaman dilimindeki bir mekanda geçen romandır. Tarihi bir yer ve olaylara bağlı olaylarla durumu tarif eder. Şahıslar gerçek ve itibari olarak görülebildiği gibi karakterler de görülebilir. 19. ve 20. yüzyılın en popüler türüdür (Yalçın, 1992: 250).

Tarihi karakterleri ve durumları ilham kaynağı olarak kullanan romanlara ve resimli kitaplara genellikle tarihi roman denir. Tarihi roman; konusu, tarihi olaylar ve kişilerle ilgili romandır. Bununla birlikte, bunlar, tarihi olduğu ispatlanamayacak unsurlar içerebilir. Yani, yazarının tarihi gerçekliği anlatmak gibi bir kaygısının olmadığı tarihi romanlar da vardır. Gerçekte, tanım sahiplerinin tarihi roman konusunda ortak olduğu noktalar şöyledir; iyi tanımlanmış tarihi mekan veya olay, gerçek veya hayali karakterler, seçilen dönemi olabildiğince aynen yansıtmaya ilişkin yazarın niyetidir. Görülüyor ki, tarihi kurguda otantik ortam ve karakterler vardır. Fakat bazı şeyleri doğru olmayabilir. Bunun yanı sıra tarihi romanlar, geçmişte edebi açıdan yeniden inşa etme çabasını içermektedir (Ata, 2000:161).

Tarihi roman terimi iki uçludur. Bir uçta tarih, diğerinde ise roman yer alır. Bu iki ucu birleştiren unsur, aynı zamanda onları ayırmıştır da. Tarih, olup bitenin bilgisi şeklinde tanımlandığında önceliğin ona verildiği de kabul edilmiş olur; fakat, olup bitenin gerçekten tam olarak ne olduğunu bilmek mümkün değildir. Klasik tanımı ile roman, yaşanmış ya da yaşanması mümkün olayların anlatıldığı edebi türdür. Tarih karşısında romancı, yaşanmış ile yüz yüzedir, yaşanması mümkün olanı ise tarihteki boşlukları doldurarak gerçekleştirir. Tarihi romanın hız aldığı en önemli nokta da tarihte bulunduğu düşünülen bu boşluklardır. Bu anlamda tarih, romanı sınırlayarak ona yer

açmaktadır. Bu iddia, yazarın hayal gücünü ve karakter yaratma özelliğini belirlemekle birlikte onun tarih karşısındaki duruşunu, tarihi olaylara getireceği yorumların sınırını, bağlandığı dünya görüşünü, eleştireliliğini de işaret eder. Ama tarihin kendisi de yapılan bir şey olmak itibariyle kurgudur. Keith Jenkins, tarih yazarlarının eylemini, talihsiz görecelik diye belirleyip, “Esas olarak tarih, tarihçilerin yaptıkları şeydir” derken tam da bunu kastetmektedir (Doğan, 2000:140).

Avrupa’da modern anlamda, tarihi romanlar, 19. yüzyılın ilk yarısında romantik milliyetçilik akımı ile ilişkili olarak ortaya çıkmaya başladı. Ünlü İskoçyalı romancı ve şair Sir Walter Scott (1771-1832) tarihi romanın kurucusu olarak kabul edilir. Eserlerinde, ortaçağdan, kapitalist düzenin gelişimine kadar İskoçya, İngiltere ve Avrupa’daki feodal toplum yapısının canlı bir portresini çizmiştir. 1820’de Sir Walter Scott, Ivanhoe adlı romanını yazdı. Benzer şekilde İskoç-İngiliz yazar Robert Lois Stevenson (1850-1894) da Hazine Adası (1883) romantik serüven romanıyla ünlenmiştir. Fransa’da bu tür romanlar, 1870’lerde yazılmaya başlandı. Alexander Dumas’ın yazdığı “Üç Silahşörler” bunlardan biridir. Alexander Dumas da diğerleri gibi, Viktoryan dönemi centilmenlik vasıfları ile donanmış erkek kahramanlar ortaya çıkardı. Günümüzde, Howard Pyle’nin, Robin Hood’un Neşeli Serüvenleri (1883) önemini hala korumaktadır. Amerika’da gençler için en iyi tarihi kurgu, II. Dünya Savaşı sonrasında yazılmaya başlandı (Ata 2000:161).

Türkiye’de, Battal Gazi’nin hikayeleri, Malkaçoğlu ve halkın anlayabileceği şekilde yazılmış anonim Tevarih-i Ali Osman’lar olmakla birlikte, Tanzimat döneminde bir yandan yerli tarihi roman yazma çabalarına, bir yandan da çeviri faaliyetlerine rastlamaktayız. Türkiye’de çağdaş anlamda ilk tarihi romanı yazarlardan biri de Namık Kemal’dir. Namık Kemal’in Cezmi’si tarihi eserlere bir örnektir. Namık Kemal’den sonra Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Abdülhak Hamit, Müftüoğlu Ahmet Hikmet konusu tarihe dayalı eserler verdiler. Konusunu tarihten alan, yetişkinlere yönelik olarak tarihi roman yazılmıştır. Bunların yazarları arasında; Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Refik Altınay, M. Turhan Tan, Kemal Tabir, Tank Buğra, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Yavuz Bahadıroğlu gibi isimler sayılabilir (Ata 2000:162).

BÖLÜM 2: İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ

2. 1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Genel Nitelikleri

İttihat ve Terakki Cemiyeti, istibdat rejimine karşı kuruldu. Yeraltında gizli olarak çalıştı, hürriyet, eşitlik, adalet gibi kavramları kullandı, daha çok gençler ve subaylar arasında destek buldu. Balkan dağlarında çetecilik ve komitacılık öğrenip, suikastlar düzenledi. Meşrutiyeti zorla ilan ettirip, Sultan Abdülhamit'i tahtından indirdi. Kısaca İttihatçılar mücadelenin her yöntemini kullanarak ve feleğin her türlü çemberinden geçerek iktidara geldiler (Kocahanoğlu, 1998: 17).

1876 yılında anayasal meşruti bir düzen kurmayı vaat ederek padişah olan II. Abdülhamit'in 1877 yılının başında Mithat Paşa'yı sürmekle başlattığı baskı rejimi (istibdat), Rus ordularının Yeşilköy'e kadar gelmeleri üzerine Mebusan Meclisi'nin 1908 yılına kadar dağıtılmasıyla devam etti. Bu dönemde, Abdülhamit, aynı gerekçeyle Kanun-u Esasi'yi askıya almış, yani anayasanın uygulanmasını ertelemiştir.

Kanuni Esasi'nin askıya alınması ve padişaha yönelik komplolar (Ali Suavi'nin önderi olduğu Çırağan Vakası ve Cleanthi Scalieri-Aziz Bey komitesinin eylemleri) ortaya bir polis devleti çıkarmıştır. Başta basın, anlatım ve toplantı hakları olmak üzere özgürlükler kaldırılmış ya da kısıtlanmıştır. II. Abdülhamit, etkin hafıye sistemi, özel mahkemeler, tutuklama ve sürgünler ile kendisine muhalif olan ve olabilecek herkesi sindirmiştir.

II. Abdülhamit rejiminin yarattığı baskı ortamı ve İmparatorluğun sürekli toprak kaybetmesi, Yeni Osmanlıların başlatmış olduğu "Hürriyet Mücadelesinin" yeniden canlanmasına zemin oluşturmuştur.

Yeni Osmanlılar, 1877 yılında II. Abdülhamit tarafından dağıtılmaları ile birlikte faaliyetlerini, Avrupa'da, gizli olarak yürütmeye devam ettiler. Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın eserlerini ve Ali Şefkati'nin Napoli, Cenevre ve Paris'te çıkardığı "İstikbal" gazetesi, Tıbbiye, Mülkiye ve Harbiye'de okuyan gençler arasında Abdülhamit karşıtı havayı besledi (Mardin, 1992: 32).

Abdülhamit'in istibdatına karşı yürütülen bütün hareketlerin tohumunun atıldığı yer, sivil ve askeri okullardı. "1889'da İstanbul'da ki Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriyye (Askeri

Tıp Okulu)'den bir grup öğrenci, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi amacını güden devrimci bir örgüt kurarlar (Yerasimos, 1987:415). 3 Haziran 1889'da Askeri Tıbbiye'de kurulan bu gizli örgütün adı Osmanlı Birliği anlamında, İttihat-i Osmani'dir. "Kurucuları bu okuldaki öğrencilerden İshak Sukuti, Mehmed Reşit, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, Hüseyinzade Ali idiler (Akşin, 1987:22). Aynı yıl Paris'teki Jöntürklerin lideri olan Ahmet Rıza Bey ile ilişki kuran örgüt, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır.

Kazım Karabekir, "İttihat ve Terakki Cemiyeti neden kuruldu?" sorusuna "İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni zaruretler doğurdu." yanıtını verir. Bu zaruretleri; Abdülhamit rejiminin uyguladığı sıkı istibdat koşulları, memleketin aydınlarına yapılan baskılar, ordunun atıl duruma düşürülmesi, kapitülasyonlar, Duyun-u Umumiye (genel borçlar idaresi), Avrupalıların iktisadi, mali ve hatta siyasi her işimize hakim olmaları ve imparatorluk halkları içinde Türkler dışında diğer tüm halklara yönelik uyguladığı destek politikaları vb olarak sıralayan Karabekir sözlerini şöyle devam ettirir:

"İşte; bu inhilal (çözülme, dağılma) tehlikesine karşı vatanseverlerin yıllardan beri ruhuna sinmiş olan hürriyet duyguları bir ideal haline halinde yeniden tebellür etmiş (açığa çıkmış, billurlaşmış) ve milletin faal, fikirli, fedakar, faziletli ve feragatli evlatlarını büyük bir hızla birbirine bağlayarak tehlikenin karşına dikmiştir. İşte; bu kaynaşma neticesinde memleketin hakiki sahibinin sadece Padişah ve bendeleri değil, onu kanı bahasına kazanan ve korumaya çalışan millet olduğunu fiiliyat sahasında ispat etmek maksadile kurulan cemiyet İTTİHAT VE TERAKKİ'dir." (Karabekir, 19??)

Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki (1987:23) adlı kitabında yükseköğrencilerinin gizli bir muhalefet derneğine üye olmaya sevk eden bir kaç neden sıralar:

- 1- Osmanlı Devleti'nin toprak kaybı,
- 2- Devletin uyguladığı baskıcı düzen,
- 3- Abdülhamit'in Harbiye'deki öğrencilerden ve donanmadan çekinmesi, cephanesiz nişan talimi yaptırması, donanmayı Haliç'te çürütmesi,
- 4- Taşradan gelen subay adaylarının, İstanbullu arkadaşlarının yanında üvey evlat muamelesi görmesi.

"Cemiyetin kuruluşunda mason teşkilatı ve İtalyan birliğini sağlamak için kurulan Carbonari teşkilatı da etkili oldu. Nitekim İbrahim Temo, Birindis Napoli'ye giderek

burada mason locasını ziyaret etti (Eyicil, 2002:228). Bu ziyarette edindiği bilgiler doğrultusunda cemiyeti örgütleyen Temo, cemiyetin 1/1 no'lu üyesi idi. Yani bir numaralı şubenin bir numaralı üyesiydi.

Kuruluş aşamasında cemiyet “duygusal yönü ağır basan bir öğrenci kuruluşu” (Tunaya, 1998: 52) olarak göze çarpmaktadır. Eylemleri daha çok yeni üye kazanma ve memleket dünya sorunları üzerine felsefi tartışmalar oluşturmaktadır.

Cemiyet padişaha muhalif kişi ve çevrelerle kurduğu ilişkiler ile az çok tanınmış, gerek içeride gerekse dışarıda ‘şube’ açma yoluna gitmiştir. Cemiyetin kuruluşunun ilk yıllarında Paris’e giden Doktor Nazım Bey burada bulunan Ahmet Rıza Bey ile irtibata geçmiş, Ahmet Rıza’nın üyeliği cemiyete yeni bir ivme kazandırmıştır.

Ahmet Rıza Paris’te, Fransız Pozitivistlerinden Pierre Latiffe’nin derslerine devam etmiştir. Bu yüzden pozitivistliğe bağlıdır. Pozitivistliğin kurucusu August Comte’a göre pozitivistliğin temel ilkesi İntizam ve Terakki (Ordre at Progress, Düzen ve İlerleme) idi. Ahmet Rıza’nın etkisiyle Hürriyetçiler bu ilkeyi kısmen benimseyerek örgütün ismi yaptılar. İntizam (Düzen)’ı atıp yerine İttihat (birlik, birleşme)’ı koydular. Onlara (Jön Türklere) göre, Avrupa; hürriyet, demokrasi, hak, adalet demektir ve bu soyut kavramları meşrutiyetçi bir yönetim eliyle Osmanlı İmparatorluğu’nda bir uygulanmaya görsün, her şey yoluna girecekti (Yerasimos, 1987:417).

Bazı cemiyet üyesi öğrencilerin ‘jurnal’leri sonucu cemiyette ilk tutuklanma ve sürgünlerin olmasıyla, cemiyetin İstanbul şubesinin etkisinin azalması, cemiyet üzerindeki Paris şubesi etkinliğini arttırmıştır.

Ülke dışında bulunan Jön Türkler kalabalık bir örgüt olmamalarına rağmen, türdeş de değildir ve aralarında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Abdülhamit bu kitleyi bölmek ve Jön Türklerin yurda dönmelerini sağlamak amacıyla çeşitli önlemler almış, 1897’de Paris’e gönderdiği Ahmet Celalettin Paşa bu konuda kısmen başarılı olmuş, kimi örgüt üyelerinin yurda dönmesi sağlanmıştır. Aynı girişim 1899’da tekrarlanmış Ahmet Rıza Bey’in çevresi “hemen hemen boşalmıştır” (Tunaya, 1998: 52).

Damat Mahmut Paşa’nın oğulları Prens Sabahattin ve Lütfullah ile Paris’e kaçmasıyla Jöntürkler kendilerine bir destek ve koruyucu edinmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908’e kadar yirmi yıla yaklaşan oluşma süreci içinde, Jön Türkler, çoğu

yurt dışında, çeşitli adları taşıyan örgütler kurmuş, türlü yayın organları çıkarmış, bazen birbirleriyle çatışmış, bazen uzlaşmışlardır (Tunçay ve diğerleri, 1992: 28).

Jön-Türk hareketini birleştirmek için 1902 yılında Paris'te bir kongre yapılması planlanmıştır. Kongrenin yapılacağını duyan Abdülhamit, yabancı devletlere notalar göndererek kongreyi engellemeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Kongre, Fransız ayan üyesi olan Mr. Le Tirere Pantalıs'in evinde 4 Şubat 1902'de başlayıp, 9 Şubat'a kadar sürmüştür. Prens Sabahattin'le kardeşi Lütfullah Bey'in daveti üzerine İttihat ve Terakki üyeleri, Mısır, İtalya, İsviçre, Romanya ve İngiltere'den Arnavut, Ermeni, Arap, Türk, Musevi delegeler bir araya gelmiştir. Devrin basınına Jöntürk Kongresi, "Osmanlı Hürriyetperveran Kongresi" adıyla yansımış, Sabahattin Bey kongreyi yönetmek üzere başkanlığa seçilmiştir. Birleşme düşüncesiyle bir araya gelen topluluk, düşünce farklılıklarının derinleşmesi ile birbirinden ayrılmıştır. Ahmet Rıza grubu meşrutiyet düzenini getirmek isterken, Prens Sabahattin olaya daha farklı yaklaşıyordu. O, önce imparatorluğun kurtarılmasını ve bunun hangi bilimsel yollarla yapılabileceğini düşünüyordu.

Kongre Jön-Türkleri birleştirememiş, kongre sonunda ortaya çıkan iki görüş, iki farklı cemiyetin siyasi yaşamımıza girmesine neden olmuştur. Bunlardan ilki, sadece basın yoluyla değil, askeri kuvvetlerin de devrim hareketına katılmalarını öngören Ahmet Rıza'nın başkanlığında Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti, diğeri ise yabancı hükümetlerin müdahalesini davet ederek, ülkede ıslahatın uygulanmasına girişilmesi düşüncesini eksen alan Prens Sabahattin'in önderliğinde "Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet" cemiyetidir. Ortaya çıkan bu görüş ayrılığı "ülkeye girecek ve siyasal alanda iktidar-muhalefet akımlarını tüm meşrutiyet boyunca" (Tunaya, 1998: 53) şekillendirecektir.

Prens Sabahattin, özel girişim ve büyük burjuvaziye dayanan yönetsel ve ekonomik bir merkezden kopmacılık fikrini savunuyordu. Bundan dolayı büyük burjuvaziden ve azınlıklardan destek almıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise nesnel müttefiklerini küçük burjuvazi ve milliyetçi-aydın kesimden bulmuştur. Jöntürklerin her iki kanadının da bir milli burjuvazi yaratmak gibi ortak bir amaçları vardır. Ancak kongre beklenen bütünlüğü sağlayamamış, kongrenin dışı dokunur tek sonucu iki grup arasındaki karşıtlığının ve iki karşıt eğilimin doğması olmuştur (Yerasimos, 1987).

Paris'te yukarıda belirtilen gelişmeler olurken, ülkenin 19. yüzyılda yıldızı parlayan şehri Selanik'te 1906 yılının eylül ayında çoğunluğu 3. Ordu subayları oluşan 'Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet "silahlı kuvvetler çevresinde hızla yayılmış, asker ve sivil üyeleri artmış, gizli, ihtilalci bir güç olmuştur (Tunaya, 1998:54). Paris'te bulunan Jöntürkler önce bu cemiyete karşı kayıtsız kalmışlarsa da, daha sonra Selanik'e gizlice gelen Dr. Nazım Bey vasıtasıyla bu cemiyetle birleşme anlaşması yapılmış ve Osmanlı Hürriyet Cemiyeti "Terakki ve İttihat" adını almıştır. Paris ve Selanik şubelerinin birleşmesiyle Genç Türkler, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında birleşmişlerdir.

Cemiyet, hücresel ve hiyerarşik bir yapıda kurulmuştur. Yeni üyeler, genellikle cemiyete daha önce katılmış üyeler tarafından öneriliyordu. Önce dikkatle gözlenen yeni üye adayı daha sonra gizli evlerde yapılan toplantılarda, tabanca, bıçak ve Kuran'a el basmak sureti ile yemin ettiriliyordu. Eğer cemiyete ihanet ederse bulunup öldürüleceği açıkça söyleniyordu. Dini ya da ırkı ne olursa olsun tüm Osmanlı tebaası örgüte katılma hakkına sahipti. (Macfie, 2003:35)

Cemiyet köylerden kasabalara kadar devletin tüm kurumlarına sızabilecek şekilde tasarlanmış, özellikle de Edirne ve Selanik'te bulunan 2. ve 3. Ordu subayları ile deniz kuvvetlerindeki subaylar arasında hızla yayılmıştır. Cemiyetin kurucu üyeleri arasında Talat Bey, Mithat Şükrü ve İsmail Canbolat; ilk üyeleri arasında ise Kazım Karabekir, Süleyman Askeri ve Enver Paşa bulunuyordu. Cemiyetin üye sayısı 1908 yılında anayasanın ilanı sırasında Selanik'te 319 subay, 186 sivil olmak üzere 505 kişidir. Cemiyet içinde hayatlarını cemiyetin amaçları uğruna feda etmeye hazır olan üyeler (fedailer), ayrı bir grup oluşturuyordu. Fedailer birtakım plan ve projeler önerme hakkına sahiptiler ancak cemiyetin izni olmadan hiçbir eyleme katılamazlardı. Cemiyetin çıkarlarına ters düşen davranışları tespit edilen üyeler merkez komite tarafından yargılanır, eğer suçlu bulunurlarsa, uyarı, para ya da ölüm cezasına çarptırılırlardı (Macfie, 2003:35).

İttihatçıların çoğunluğu, özellikle de Müslüman Türkler, birlik ve ilerlemenin yönetim sisteminin merkezileşmesi ile mümkün olacağını savunuyordu. Genellikle azınlıklardan oluşan büyük bir grup ise, adem-i merkeziyetçiliği savunuyor ve federal bir yapının tesis edilmesini istiyordu. Azınlık cemaatlerine mensup kimi Jöntürkler anayasal

reformları birlik ve ilerlemeyi güçlendirme unsuru olarak değil bağımsızlığa giden bir basamak olarak görüyordu (Macfie, 2003:36).

İttihatçıların ayrıldığı tek nokta yetkinin merkezde toplanması sorunu değildir. Batıcılar Osmanlının devamı için batı medeniyetinin ve değerlerinin olduğu gibi alınmasını istiyordu. İslamcılar batının bilim ve teknolojisine karşı olmamakla birlikte batıdan laiklik, liberalizm ve milliyetçilik gibi kavramların ithalini kabul etmiyorlardı. Zamanla güç kazanan bir diğer grup ise Türkçülerdi. Osmanlının gelişmesi için batıcılar ile aynı görüşte olan Türkçüler, istenen amaca ulaşılabilmesi için güçlü bir milli kültür yaratılmasını savunuyorlardı (Macfie, 2003:37).

Cemiyette meşrutiyetin ilanından sonra partileşme faaliyetleri başlamış, cemiyeti mecliste temsil eden mebuslar olmasına rağmen cemiyet içinde asıl güç merkez komitenin elinde kalmıştır.

2.2. 1908 Devrimi

İttihat ve Terakki hareketinin “geniş ölçüde yurt dışında üslenmiş bir aydın muhalefetinden, ordu subaylarının benimsedikleri, sonuç alıcı ve sınırlı sivil destekli bir darbeciliğe dönüşmesine, Makedonya sorunu neden olduğu” (Tuncay ve diğerleri, 1992: 29) düşüncesi genel kabul gören düşüncelerden biridir. En azından Makedonya sorunu Cemiyet’e devrimin başlaması için harekete geçirici bir ivme vermiştir. Dış baskılar sonucu Makedonya’nın da elden çıkacağını kavrayan subaylar kendi mesleki yakınmalarından -Abdülhamit’in mektepli subaylara güvenmediği için alaylılardan yana tavır koymasıyla da varlığını anlayabileceğimiz bir “mektepli-alaylı ayrımı- hız alarak Jön-Türklerin yurtiçi örgütlenmelerinde egemen olmuşlardır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 Mayısında Makedonya’nın Manastır şehrinde bulunan Rusya dışındaki büyük devletlerin konsolosluklarına bir bildiri sunarak dış devletlerin Makedonya’ya müdahalesini protesto etmiştir. Böylece Cemiyet ilk defa kendi varlığını açığa vurmuş da oluyordu.

Mayıs 1908’de büyük devletlerin temsilcilerine birer nota gönderen cemiyet, öncelikli amaçlarını şöyle ifade etmişti: Abdülhamit düzenine son vermek ve anayasayı yeniden yürürlüğe koymak. Bunlar sağlandıktan sonra toplum İttihat (birlik) ve terakki

(ilerleme) yoluna girecek, halkın birlik olması sosyal, siyasal ve ekonomik ilerlemeyi hızlandıracaktı (Macfie, 2003:36).

II. Meşrutiyet'in ilanından önce Cemiyet Makedonya ve özellikle Batı Anadolu'da (İzmir ve Aydın gibi illerde) teşkilatlanmasını sağlamıştı. 1903 Mürzsteg Anlaşması ile Makedonya ve Avrupa'da jandarma gücünün kurulması, bölgede görev yapan Türk subaylarının Fransız, İngiliz, İtalyan, Avusturya, Alman ve Rusya subayları ile irtibat kurma fırsatı buldu. Özellikle Alman askerleri Türk ordusu üzerinde etkili oldular. Mürzsteg Anlaşması gereğince gönderilen Avrupalı subayların etkisinde İttihat ve Terakki Cemiyeti gelişti ve II. Meşrutiyeti ilan ettirecek güce ulaştı (Eyicil, 2002:237).

Finlandiya'nın Reval Limanında 9-10 Haziran 1908'de İngiliz kralı ve Rus çarı arasında yapılan Reval Görüşmesi, "Avrupa'da Türk idaresine son verilmesi" ve "Rumeli'de bulunan Osmanlı topraklarının paylaşılması" anlamına geliyordu. Bu bir anlamda Makedonya'nın kaybedilmesi demektir. Ordu içinde alaylı subayların üstün tutulmasından zaten hoşnut olmayan İttihatçı subaylar –ki çoğu mekteplidir ve modern olarak nitelenebilecek bir eğitim almışlardır- Reval görüşmelerine padişahın boyun eğmesini fırsat bilerek ihtilali başlattılar. Bir yandan "Anadolu'da teşkilatlanma faaliyetleri yürütülürken Resne tabur komutanı vekaletinde bulunan Resneli Niyazi Bey II. Meşrutiyeti ilan ettirmek amacıyla hürriyet bayrağı açarak 3 Temmuz 1908 (hicri 20 Haziran 1324) Cuma günü dağa çıktı" (Eyicil, 2002:238). Cemiyete bağlı 3. Ordu subayları arasında amaç birliği sağlanarak, Niyazi Bey ve Eyüp Sabri Bey Manastır bölgesinde; Enver Bey Selanik yakınlarında birlikleriyle dağa çıkarak ayaklanmışlardır.

7 Temmuz'da bölgedeki durumu teftiş etmek için İstanbul'dan gönderilen Birinci Ferik (Korgeneral) Şemsi Paşa Manastır'da bir İttihat ve Terakki fedaisi tarafından vurularak öldürülmüş, 20 Temmuz'da Firzovik'te toplanan büyük Arnavut kurultayı, meşrutiyet derhal ilan edilmezse isyan ederek İstanbul'a yürüme kararı almıştır. Cemiyet, Selanik'te, Manastır'da ve diğer Rumeli şehirlerinde hürriyetin ilanına karar vermiştir.

22 Temmuz'da II. Abdülhamit sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa'yı azlederek yerine daha liberal bir isim olan Sait Paşa'yı getirdi. 23 Temmuz'da Selanik ve Manastır hükümet konaklarını ele geçiren isyancılar meşrutiyetin ilanını talep ettiler. 24 Temmuz'da Ayaklanmanın genişlemesinden korkan padişah II. Abdülhamit'in isteğiyle İstanbul'da

Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe sokan kararname ilan edildi. "Hürriyetin İlanı" olarak adlandırılan bu olay, bütün yurttta olağanüstü sevinç gösterileriyle karşılandı. "Ülkede İttihatçıların itibarı o kadar arttı ki herkes saygı ile selamladı" (Eyicil, 2002:239).

Anayasanın yeniden yürürlüğe girmesi Osmanlı toplumunda gerçeküstü bir memnuniyet ve hevesle karşılanmıştır. Müslüman ve Hıristiyanlar kol kola geziyor, bahşişler geri çevriliyor, cinayet işlenmiyor, hırsızlık yapılmıyordu. Ancak ülkenin pek çok yerinde anayasanın tekrar yürürlüğe girmesi aynı etkiyi yapmamıştır. Bağdat, Halep, Musul, Şam, Van, Diyarbakır, Hayfa, Kudüs, Taif, Bingazi ve Trablusgarb gibi doğu vilayetlerinde aynı memnuniyet ve sevinç dalgası görülmemiştir (Macfie, 2003:48).

Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki Cemiyeti elde ettiği iktidarı nasıl sağlayacağı sorunuyla karşılaştı. Tecrübesiz olmalarından dolayı kendilerinden daha yaşlı ve tecrübeli devlet adamlarına iktidarı bırakarak bir kenara çekildiler" (Eyicil, 2002:239). Cemiyet üyeleri doğrudan doğruya kabineyi kurmak yerine kontrol altında bulundurmaya (dışarıdan denetlemeyi) yeğ tutmuştur. Macfie'ye göre cemiyetin yönetime el koymamasının nedeni, "çok genç ve tecrübesiz olduklarını düşünerek doğrudan hükümet etmeyi uygun bulmuyorlardı; iktidara açıkça el koymanın sonucunda düzenin bozulacağı endişesiyle hükümeti, en azından bir süreliğine, Osmanlı seçkinlerine bırakmaya ve kendilerinin sadece dolaylı müdahalesine karar verdiler" (Macfie, 2003:50). İktidar kavgasının bir yanında İttihat ve Terakki Cemiyeti diğer yanda ise Babıali çevresindeki geleneksel seçkinler, saray ve muhalefet fırkaları vardı. Bu mücadele, yoğun bir çatışma döneminin sonunda, Ocak 1913 askeri darbesi ile devletin tüm iktidar aygıtına el koyan cemiyetin zaferi ile sonuçlandı (Macfie, 2003:51).

Hürriyet'in ilanından sonra pek çok Jöntürk İstanbul'a döndü. Cemiyette en başından beri kritik görevlerde bulunan Bahaettin Şakir ve Dr. Nazım dışında yüksek konumlu nüfuz elde edemediler. İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde siyasi güç Selanik'ten gelenlerin elinde kaldı (Zürcher, 1999:141).

İttihat ve Terakki Cemiyeti liderleri padişaha güvenmedikleri halde onu azledecek gücü de kendilerinde bulamamışlardır. Çünkü hiçbirinin ne kıdemi ne de siyasi tecrübesi vardı. Çoğu yüzbaşı ve binbaşı ya da küçük bürokrattı ve yaşları yirmi ile otuz

arasındaydı. Bundan dolayı Cemiyet iktidarı ele almamış, gerekli gördüğü yerlerde müdahale ederek denetleme yoluna gitmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti hürriyetten sonra iktidarı eline almadığı gibi Padişah II. Abdülhamit'i de tahttan indirmemiştir. Cemiyet padişaha güvenmiyordu ancak "onu azledecek gücüde" kendilerinde bulamadılar (Zürcher, 1999:141).

Ahmad (1995: 11), Temmuz 1908 devrimini değerlendirirken "Türkiye için yirminci yüzyıl, 23 Temmuz 1908'de Sultan Abdülhamit'in otuz yıl önce rafa kaldırdığı 1876 Anayasasının yeniden yürürlüğe girmesiyle başladı" saptamasında bulunur.

Yaş ve kıdem, Osmanlı toplumunda otoritenin çok önemli önkoşullarıydı ve çoğu yüzbaşı ve binbaşı ya da küçük bürokrat olan yaşları yirmilerinin sonlarında ve otuzlarının başlarında olan Jön Türklerde ikisi de yoktu. Bu yüzden Cemiyet, siyaset işlerini Sadrazam Sait Paşa yönetimindeki mevcut hükümetin elinde bırakmayı yeğledi (Zürcher, 1999:141).

Padişahın harbiye ve bahriye nazırlıklarında kendi istediği isimleri tercih etmesi, Sait Paşa'nın da padişahı desteklemesi sonucu cemiyet sadrazamı istifaya zorladı. Onun yerine Kıbrıslı Kamil Paşa sadrazam oldu.

Hürriyetten sonraki en önemli olaylardan biri de yaklaşık otuz yıldır ilk kez yapılacak olan seçimlerdi. Cemiyet, Avrupa'da çok güçlü bir teşkilata sahipti ancak Asya vilayetlerinde durum farklıydı. Bu yüzden Cemiyet Asya'da daha çok Abdülhamit'e muhalif olan ancak İttihatçı olmayan isimleri aday gösterdi. "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şube örgütleri genellikle meslek sahipleri (öğretmenler, avukatlar, doktorlar), Müslüman tüccarlar, lonca başkanları ve toprak sahipleri ittifakından oluşuyordu" (Zürcher, 1999:142). Cemiyet çoğunlukla Türk ve Müslümanlardan oluşmasına rağmen seçimlerde Osmanlı halkını oluşturan diğer uyruklarla da işbirliğine gitti. Seçimler sonuçlandığında Türkler Meclis-i Mebusan'daki "288 sandalyenin yüzde 50'sinin biraz üstünde" yer elde ettiler (Zürcher, 1999:142). Seçimlere katılan diğer parti olan Prens Sabahattin yandaşlarınca kurulan Ahrar Fırkası sadece bir sandalye kazanabildi.

Meşrutiyetçiler, Kanun-ı Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesiyle, parlamentonun yeniden toplanmasıyla, Osmanlı Devleti'nin derhal kurtulacağına, asırlık ıslahatın kuvveden fiile

çıkacağına, siyasi ıslahatın sosyal ıslahatı gerçekleştireceğine inanmışlardır. Fakat çok geçmeden derin bir dehşet içinde görülmüştür ki, yabancı baskısı, sömürücü kapitülasyonlar halinde, yerli yerinde kalmıştır. Daha da ağır basmaya başlamış, ülkeden ayrılma cereyanları devam etmiştir. Büyük kitle, gene cahil, fakirdir. Bu unsurlarla bir Meşrutiyet sistemi kurmak boş bir düşünce olarak algılanmıştır (Tunaya, 2004:41).

2.3. 31 Mart Olayı

13 Nisan 1909'da (Rumi 31 Mart 1325) meydana gelen 31 Mart olayını hazırlayan birkaç etken vardır.

1908 ve 1909 yıllarının ilk aylarında cemiyete muhalif iki unsur vardı. Bunlardan ilki “Ahrar Fırkasının” ve Ahrar Fırkasına yakın duran “Sadrazam Kamil Paşa'nın” muhalefeti idi (Zürcher, 1999:143). 14 Şubat 1909'da cemiyet Kamil Paşa'nın yerine cemiyete yakın olan Hüseyin Hilmi Paşa'nın geçmesini sağladı. Buna karşı çıkan muhalefet bir basın kampanyası başlattı ve İttihatçı yayın kuruluşları da buna karşılık verdi. 6 Nisan'da İttihatçı muhalifi bir gazetenin başyazarı olan Hasan Fehmi öldürüldü. Ertesi gün yapılan cenaze töreni cemiyet aleyhine bir kitle gösterisine dönüştü (Zürcher, 1999:143). Bu gösteri Cemiyet'e muhalefetin gücü hakkında bir bilgi verdi.

Cemiyet'in karşısına çıkan ikinci tür muhalefet ise “özellikle ulema ve tarikat şeyhlerinin alt tabakasından olan muhafazakar dinci çevrelerinin” (Zürcher, 1999:143) muhalefeti idi. 3 Nisanda Derviş Vahdeti'nin Volkan gazetesi etrafında birleşen aşırı dinciler, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'ni kurdular. Bu cemiyet İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dünyevi yaklaşımına karşı büyük çaplı bir propaganda örgütlediler (Zürcher, 1999:144).

Bir diğer etken ordu içindeki, Mektepli-Alaylı ayrımının Harbiye Mektebi lehine değişmesi, alaylı subayların rütbelerinin düşürülmesi ve tasfiyesi, hem alaylı subayları hem de ordu içinde erbaşlıktan subaylığa yükselmeyi umanları hoşnutsuz etmişti.

13 Nisan 1909'da muhafazakar kesim tarafından bir ayaklanma başladı. Hicri takvime göre 31 Mart gününe tekabül eden bu olay, siyasal tarihimizde '31 Mart Olayı' olarak anılır. Kısa sürede Makedonya'dan bizzat İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından getirilen Taşkışla'da bulunan askerler komutanlarını esir alarak ayaklandılar. Daha

sonra onlara, softa, medrese öğrencileri, asker ve ulema kesiminden kimseler de katıldı. İsyancılar birtakım isteklerde bulundular. Bunlar;

- Sadrazamın, Harbiye ve Bahriye nazırlarının azledilmesi,
- Bazı İttihatçı subayların başka yerlere gönderilmesi,
- Meclis-i Mebusan'ın İttihatçı başkanının (Ahmet Rıza) değiştirilmesi,
- Bazı İttihatçı milletvekillerinin İstanbul'dan uzaklaştırılması,
- Şeriatın geri getirilmesi,
- İsyancı askerler için genel af (Zürcher, 1999:144).

Bu talepler doğrultusunda istifa eden sadrazamın yerine, Tevfik Paşa sadrazam olarak atandı. Harbiye nazırı isyancı askerleri ziyaret ederek “onlara övgüde bulundu ve isteklerinin karşılanacağına dair söz verdi (Zürcher, 1999:144).

31 Mart olayı nedeniyle çoğu İttihatçı ya yeraltına kaçmış ya da İstanbul'dan ayrılmıştı. İstanbul'da işler İttihatçıların istediği gibi gitmiyordu ancak başta Makedonya olmak üzere taşrada hala çok kuvvetliydi.

Cemiyet, 15 Nisan'da isyancı askerlere karşı 3. Ordu komutanı Mahmut Şevket Paşa'nın yönettiği bir sefer başlattı. Bu ordu düzenli birliklerden ve gönüllülerden oluşuyordu. Hareket ordusu 24 Nisan günü İstanbul'a girerek şehri işgal etti. Kurulan askeri mahkeme başta Derviş Vahdeti olmak üzere pek çok isyancıyı yargılayarak idam etti. Muhalefetten Ahrar Fırkası önderleri önce tutuklandı ancak daha sonra İngilizlerin baskısı ile serbest bırakıldı. 27 Nisanda, toplantıda olan parlamentoyu oluşturan iki meclis, Sultan II. Abdülhamit'i tahttan indirdi, yerine onun küçük kardeşi Mehmet Reşat, V. Mehmet olarak tahta çıktı.

Bir açıklamaya göre “31 Mart olayı, (alaylı) asker-softa bağlaşması aracılığıyla, muhalefetin yaptığı, sonuçsuz kalmış bir hükümet darbesi girişimidir” (Tuncay ve Diğerleri, 1992: 91). Burada muhalefetten kasıt Prens Sabahattin Ahrar Fırkası ile İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'dir.

Zürcher, 31 Mart olayının nedenlerini şöyle sıralar:

- Eski rejimin yıkılması ile devlet dairelerindeki fazla istihdamı eritmek isteyen hükümetin binlerce devlet memurunu işten çıkarması,
- Orduda süren mektepli subay-alaylı subay çekişmesinin, mektepli subaylar lehine değişmesi (1908 Devrimini gerçekleştirenler genelde modern eğitim almış mektepli, genç subaylardı.)
- İTC güdümündeki hükümetin laik yasalar çıkarmadığı halde, devrimin yol açtığı ortam değişiminin kendilerini tehdit ettiği duygusuna kapılmaları, sınavlarından geçemeyen din okulları öğrencilerinin askeri hizmetten muaf tutulmaları uygulamasının kaldırılması,
- İttihatçıları sorumsuz siyaset yapmak ve iktidarı tekeline almak ile suçlayan Ahrar Partisi'nin muhalefeti (Zürcher, 1999:146-147).

“31 Mart vakası, kısa bir müddet için cemiyetin iktidar üzerindeki belirgin kontrolüne ara verdiyse de isyanın bastırılması ve II. Abdülhamit'in hal'i (27 Nisan 1909) sonrasında cemiyet daha da kuvvetli bir aktör haline geldi” (Hanioğlu, 2001:482).

1909'da bir gizli olarak kongre düzenleyen Cemiyet elindeki yetkileri meclis grubuna devrettiğini açıkladı ancak bu çoğunlukla kağıt üzerinde kalan bir karar oldu. Çünkü Cemiyet dağılana kadar asıl güç her zaman meclis grubunun değil merkez komitenin elinde kalmıştır.

2.4. Denetleme İktidarından Anayasal Diktatörlüğe

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hürriyet'in ilanından 31 Mart'a kadar, yapılan genel seçimlerde büyük bir başarı kazanmasına rağmen, siyasete ağırlığını dolaylı olarak koymuştur. Bundan dolayı bu dönemi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Denetleme İktidarı olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. “Mehmet Reşat'ın padişahlığının ilk üç yılı ise İttihat ve Terakki Cemiyeti için dolaylı bir iktidar olmuştur” (Tunçay ve diğerleri, 1992: 32).

31 Mart ayaklanmasının bastırılmasından sonra iktidar, ordunun, özellikle de Mahmut Şevket Paşanın eline geçmişti. Mahmut Şevket Paşa, üç ana ordunun -3. (İstanbul), 2. (Edirne) ve 3. (Manastır) ordularının- müfettişliğine atanmıştır. Mahmut Şevket Paşa'nın otoritesi o kadar güçlüdür ki ne sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa Kabinesi, ne

onun yerine Aralık 1909'da geçen Hakkı Paşa Kabinesi, ne de Cemiyet meydan okuyacak konumda değildir. Mahmut Şevket Paşa, Cemiyet'e yakın olmakla birlikte, doğrudan doğruya bir İttihatçı değildir (Zürcher, 1995).

31 Mart sonrasında Hüseyin Hilmi Paşa tekrar sadrazam olmuştur. Daha önceki kabinede iki İttihatçı nazır (Dahiliyede Talat Bey, Maliyede Cavit Bey) olmasına rağmen yeni kabinede İttihatçı sayısı çoğalmıştır. Nisan 1909'da sindirilmiş olan muhalefet, sonraki yıllarda yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. 1909-1911 yılları arasında yeni bazı partiler kuruldu. Bu partilerin kurucuları ya İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eski muhalifleri ya da daha liberal veya daha muhafazakar çizgide olan İttihatçılardı.

1910 yılındaki Arnavut Ayaklanması ve 9 Haziranda muhalif gazetecilerden Ahmet Samim'in öldürülmesiyle muhalefetteki büyüme hız kazandı. Yeni bir karşı devrimden korkan Cemiyet önde gelen bazı muhalifleri tutuklattı. Muhalefetin büyümesinin devam etmesi nedeniyle İttihat ve Terakki Cemiyeti uzlaşmacı bir tavır olarak muhalefeti yatıştırmaya çalıştı. Talat Paşa'da dahil olmak üzere İttihatçılar hükümetten çekildi.

28 Eylül 1911'de İtalya Trablusgarb'ı işgale başlayınca Hakkı Paşa istifa etmiş, yerine Sait Halim Paşa geçmiştir. Kasım 1911'de hemen hemen bütün muhalif gruplar ve partiler bir araya gelerek Hürriyet ve İtilaf Fırkasını kurdular. "Bu parti İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden nefret etmelerinin dışında hemen hemen hiç ortak noktaları olmayan muhafazakarlar ve liberallerin yığınydı (Zürcher, 1995: 153). Kurulan yeni muhalefet partisi kurulduktan üç hafta sonra, İstanbul'da boşalan bir milletvekilliği için yapılan ara seçimde İttihat ve Terakki Cemiyeti adayını yenerek büyük bir sürpriz yapmıştır.

Cemiyet muhalefetin güçlenmesini önlemek için harekete geçmenin zamanı geldiğini anlamıştı. 1912 ilkbaharında seçimler yenilendi. Bu seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti baskı ve zor yoluyla kendi adaylarına oy topladığı için siyasal tarihimizde "Sopalı Seçimler" diye bilinir. Sonuçta İttihat ve Terakki Cemiyeti yine Meclise büyük bir çoğunlukla girmiş, muhalefet çok az sayıda milletvekili çıkartmıştır.

1912 yılında yapılan seçimlerde İttihatçıların muhaliflerin seçilmesini engellemek için uyguladıkları yöntemlere gösterilen tepkiler, cemiyet yanlısı Said Paşa Hükümetinin istifasına neden oldu. Said Paşa'dan sonra hükümet olan Gazi Ahmed Muhtar ve Kamil Paşa hükümetleri döneminde cemiyet muhalefette kaldı. Cemiyet liderleri ile cemiyeti destekleyen gazeteciler bu dönemde baskılara maruz kaldılar. Balkan savaşı ve Edirne'nin Bulgarlara verilmesi üzerine İttihat ve Terakkiciler Babıali'yi bastılar. Kamil Paşa'nın istifa ettiren cemiyet, Mahmut Şevket Paşa'nın sadaretinde yeni bir hükümet kurulmasını sağladılar.

Mayıs-Haziran 1912'de Miralay Sadık ve arkadaşları Halaskar Zabitan grubunu kurup hükümetin istifasını, tersi durumda silahlı müdahalede bulunacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine Sadrazam Sait Paşa ve Ordu Müfettişi olan Mahmut Şevket Paşa aynı zamanda istifa etmiştir.

Sait Paşa kabinesinin yerine, içinde çok sayıda yaşlı ve tecrübeli devlet adamı olan Büyük Kabine geçti. "Bu yeni kabine, imparatorluktaki siyasal kargaşanın nedenini subayların siyasete karışmasında ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sorumsuz politikalarında görüyordu ve İttihatçıların, özellikle de İttihatçı subayların gücünü kırma işini yapılacak ilk iş sayıyordu" (Zürcher, 1995: 153). Bundan sonraki günlerde İttihatçı ağırlıklı olan Meclis dağıtıldı, önde gelen İttihatçılar ya sürgüne gönderildi ya da yer altına kaydılar. Bu arada Trablusgarb'ta İtalya ile yapılan savaş devam etmekteydi. Devlet askeri yardım gönderemiyordu. Hiç bir şey yapılamayınca İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde bazı subaylar Binbaşı Enver'in liderliğinde Arap direnişini örgütlemek için gizlice Trablusgarb'a gitti. İttihatçı subaylar liderliğindeki Bedeviler İtalyanların ülkenin iç kesimlerine kadar ilerlemesini engellediler. İtalyanlar savaşı yaymak için önce Çanakkale Boğazı'nı sonra da Ege Denizi'nde bulunan On İki Adaları işgal ettiler. Savaş 17 Ekim 1912'de sona erdi. Ancak bu kez de Balkanlar'da çok daha tehlikeli bu durum ortaya çıkmıştı.

2 Ekim 1912'de müttefik Balkan Devletleri (Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan) Makedonya'da ıslahat istemiyle İstanbul'a bu ultimatom verdiler. Ültimatomon reddi üzerine Karadağ 8 Ekim'de savaş ilan etti, bunu diğer ülkeler izledi. Rumeli'de sadece bir kaç müstahkem mevki, Yanya, İşkodra ve Edirne dışında Osmanlı Ordusu Çatalca'ya kadar geri çekildi. 3 Aralık'ta ateşkes yapıldı. Londra'da yapılan

konferanslarda İstanbul ve Boğazlar Osmanlı'da kaldı, ancak diğer devletlerarasında Makedonya ve Trakya'da nasıl bir toprak paylaşımının olacağı konusunda anlaşmaya varılamadı.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'dan sonra sadrazam olan Kamil Paşa Londra Konferansı sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin düzenlediği bir darBeyle devrilmiştir. 23 Ocak 1913'de meydana gelen bu olaya Babıali Baskını denir. Bu olayda İstanbul'da bulunan Sadaret Binası, Talat, Enver ve Yakup Cemil'in de içinde olduğu İttihatçılar tarafından basılmış, sadrazam istifa ettirilerek, Mahmut Şevket Paşa sadrazam olmuştur. Hükümet darbesinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti iç siyasal duruma tamamen egemen oldu. Başlangıçta muhalefete dokunulmadı. Ancak 11 Haziran 1913'te Mahmut Şevket Paşa'nın bir muhalif tarafından öldürülmesiyle durum değişti. Tutuklamalar yaygınlaştı ve idamlar başladı.

11 Haziran 1913'te sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi, İttihat ve Terakki'nin ülkede muhalefeti sindirerek bir tek parti yönetimi kurmasına yol açtı. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle birlikte İttihatçıların hükümet içindeki nüfuzları artmıştır. Talat Paşa Dahiliye Nazırı, Enver Paşa Harbiye Nazırı, Cemal Paşa da İstanbul Muhafızı olmuştur. Yeni Sadrazam ise az nüfuzlu bir İttihatçı olan Sait Halim Paşa'dır. "1913-1918 arasında, beş yıldan uzun bu süre, Osmanlı Devleti, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin diktatörlüğü altında yönetilmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında dikta, Talat, Enver ve Cemal Paşaların triumvirası ile simgeleneyecektir" (Tuncay ve diğerleri, 1992: 26). Bu durum 1918'de ki Mondros Mütarekesine kadar devam etti.

1914'te yılında seçimler yapıldı ancak cemiyet "ülkeyi meclisi devre dışı bırakarak" yönetti ve "Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişi gibi" hayati bir karar aldı (Hanioglu, 2001:482). 1908-1918 döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde Talat, Enver ve Cemal Paşalar ön plana çıkmıştır.

2.5. Birinci Dünya Savaşı

1914 yılına gelindiğinde, Avrupalı Devletler uluslararası pazarlar ve dünya egemenliği için çoktan kutuplaşmışlardı. Rusya, İngiltere ve Fransa İtilaf grubunu, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'da ittifak grubunu oluşturmuştu. Osmanlı Devleti yalnız

kaldığı zaman kendini koruyamayacağı endişesiyle bu gruplardan birine katılma gereği hissetti. İttihat ve Terakki Cemiyeti önce İtilaf devletleri ile anlaşmak istedi. Ancak bu devletlerden yüz bulamayınca Almanya'ya yanaşmak zorunda kaldı. Almanlar ile işbirliğinin en ateşli taraftarı Harbiye Nazırı Enver Paşa idi.

28 Temmuz 1914'de, Enver Paşa, Alman Büyükelçisine bir savunma ittifakı önerisinde bulundu. 2 Ağustos 1914 de Cemiyet içinde küçük bir grup (Sait Halim Paşa, Enver Paşa, Talat Paşa ve Meclis Başkanı Halil) Almanlarla bir antlaşma yaptılar. Cemiyetin kabinedeki diğer üyeleri, Cavit Bey, Cemal Paşa da dahil olmak üzere bu antlaşmadan haberdar edilmemişlerdi.

İttihatçı hükümet Almanya'dan silah ve para yardımı gelmeden savaşa girmeyeceğini, Alman hükümetine kabul ettirmişti. Ancak, Akdeniz'de İtilaf kuvvetlerinden kaçan iki Alman gemisinin Osmanlı Devleti'ne sığınması tüm planları altüst etti. İtilaf devletlerinin gemileri iade istemine, Osmanlı Devleti bu gemilerin satın alındığı gerekçesiyle olumsuz yanıt verdi. 11 Kasım 1914 tarihinde Türk Bayrağı çekildiği halde Karadeniz'e açılan bu gemilerin Rus limanlarını bombalamasıyla Osmanlı Devleti son defa savaşa girmiş oldu.

İttihatçıların, Birinci Dünya Savaşına girişleri en çok merak edilen ve tartışılan konulardan biridir. Dünyanın birbirine düşman büyük devletler blokları arasında bulunan coğrafi konumu ile öteden beri parçalanması kararlaştırılmış bir devletin böylesine geniş çaplı bir savaşta tarafsız kalmasını güçleştirmiştir. Bir anlamda Osmanlı'nın böyle bir savaşta, savaşa girmek dışında başka bir seçeneği yok gibi görünmektedir.

Tartışılan konulardan bir diğeri de cemiyetin Alman sempatisi ve savaşta Almanya yanında yer almasıdır. Üç yüz senedir imparatorluk topraklarını işgal eden, imparatorluk içindeki kendine yakın unsurlara yönelik uyguladığı pan-slavizm politikası gibi politikalar nedeniyle, Rusya ile işbirliği yapılmasını imkansız hale getiriyordu. Ayrıca İttihat ve Terakki düşüncesine milliyetçiliği aşıl原因ların çoğunlukla Kafkas topluluklarından Rusların baskısı sonucu göç ettirilmiş olmaları cemiyet içindeki Rusya karşıtı havanın düşünsel temellerine katkıda bulunuyordu.

İttihatçıların büyük savaşta İngilizlerin yanında yer almasını engelleyen nedenler de mevcuttu. Neredeyse bütün Müslüman ülkelerini sömürge olarak kullanan İngilizler ile başında İslam aleminin halifesinin bulunduğu Osmanlı Devletinin ittifak yapması olası görünmüyordu. Bu durumda kalan tek seçenek Osmanlı ile çok fazla sorun yaşamayan Almanya'ydı (Kocahanoğlu, 1998:23).

Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ordularının yenilmesi 8 Ekim 1918'de Talat Paşa'nın istifasını da beraberinde getirir. Bu istifa 1913'ten beri iktidarda olan İttihat ve Terakki iktidarlarının olduğu kadar İttihatçıları da sonunu getirmiştir (Kocahanoğlu, 1998:25).

Yaklaşık dört yıl süren savaş sonunda -1918'de- Osmanlı Devleti'nin dahil olduğu ittifak grubu yenildi. 31 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında Mondros Mütarekesi imzalandı. Mütarekeden önce, savaşın kaderi belli olunca Talat Paşa başkanlığındaki İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümeti, savaş döneminin lider kadrosuyla yapılacak görüşmelerin güç olacağı gerekçesiyle istifa etmiş, yerine İzzet Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur.

2.6. 1913-1918 Dönüşüm Politikaları

İttihat ve Terakki Cemiyeti 1913 Ocak'ında ele geçildiği iktidar tekeli siyasi ve toplumsal bir reform programını zorla uygulamak için kullandı (Zürcher, 1995: 176). İlk düzeltimler öncelikle orduda yapılmıştı: 1914'de Harbiye Nazırı olan Enver Paşa, ilk iş olarak orduda yeni düzenlemelere gitmiştir. Bu dönemde Avrupa'dan askeri uzmanlar getirilerek ordunun modernizasyonu yapılmıştır. Ayrıca orduda görev yapan yaşlı subaylar tasfiye edilmiş, ordunun subay kademesinin gençleşmesi sağlanmıştır. Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'nda deneyim kazanan bu genç subaylar Milli Mücadele'nin kazanılmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Cemiyet 1911 kongresinden itibaren programında önemli değişimlere gitmiştir. Osmanlılık düşüncesi bir kenara bırakılmış, batılılaşma partinin temel politikalarından biri haline gelmiştir. İttihat ve Terakki programındaki milliyetçilik prensibi, Batılılaşmak hatta laikleşmekle aynı anlamda sayılmıştır. İmparatorluk içindeki ayrılıkçı milliyetçilik cereyanlarından ve bu cereyanın gelişmelerinden Türkler ayrı kalmamışlardır. İttihat ve Terakki kongrelerinde alınan kararlar Türk unsurunun milli bilince sahip kılınması ve bu hususu sağlayacak çalışmalar üzerinde toplanmış, 1913

yılından itibaren bu yoldaki çalışmalar ve hareketler hızlandırılmıştır (Tunaya, 2004:42).

Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına neden olduğu gibi savaş sürecinde uygulanan politikaların olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Ahmad savaşın, bütün dünya, özellikle de Türkler için bir dönüm noktası olduğunu savunur. "Savaş Türkleri Avrupa denetim ve müdahalesinden kurtardı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne toplumu radikal bir tarzda dönüştüren bir reform programını gerçekleştirmek için gerekli özgürlüğü sağladı. Öyle ki 1923'te kurulan yeni ulusun toplumsal temellerinin bu yıllarda atıldığı söylenebilir" (Ahmad, 1995: 63).

İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi Ziya Gökalp'in tavsiyeleriyle birçok laikleşme reformu gerçekleştirmiştir. Bunlar Atatürk reformlarının öncüleri sayılabilir (Arai, 2003:141). 1913'te ulema ve dini mahkemeler devlet denetimi altında sokuldu; dini olmayan temyiz mahkemelerinin otoritesine uymak zorunda bırakıldılar. Adliye Nezareti dini mahkemeleri ve bu mahkemenin çalışanlarını denetlemeye başladı. Daha sonra, devlet dini eğitime müdahale etmeye başlayarak, İstanbul'da devletin idaresinde bir medrese açtı, hatta bu medrese için bir devlet tarafından bir imtihanı dahi yapıldı. Medreseler Maarif Nezareti denetimi altına alındı, ilgili nezaret medreselere müfredat programında ve öğretim kadrosunda reformlar yapmak üzere idareciler yolladı. Bütün tekke, ve zaviyeleri denetleyecek bir Meclis-i Meşayih kuruldu.

Hükümet örgütünün ve bürokrasinin rasyonalizasyonu için ciddi çalışmalar yapılmış, vergi sistemi ıslah edilmiştir. Taşra idaresinde reform için girişimde bulunulmuş, yerel yönetimler az da olsa desteklenmiştir. Adliye ve eğitim sisteminin laikleştirilmesi için bir takım girişimler yapılmıştır. 1916'da Şeyhülislam kabineden çıkarılmış ve yetkileri kısıtlanmıştır. 1917'de Şeriye Mahkemeleri Adliye Nezaretinin denetimine, medreseler de Maarif Nezareti'nin denetimine verilmiştir. Kadın hakları açısından önemli ilerlemeler gerçekleştirilmiş, kadınlar için okullar ve çalışma yaşamında daha geniş alanlar açılmıştır. 1917'de medeni evlenme-boşanma kuralları benimsenmiş, ancak çok eşlilik kaldırılmamıştır. 1913'den sonra ilköğretim kızlar için zorunlu hale getirilmiştir. Yine savaş yılları içinde gerçekleştirilen takvim değişikliğinden başka, birçok teknolojik ilerlemelere de yer verilmiştir.

İttihat ve Terakki, bünyesinde imparatorluğu oluşturan tüm unsurların temsilcisine yer vermiştir. Ancak çekirdek kadrosu daima Türk unsuru idi esas olarak Türk unsurunun çıkarlarına hizmet ediyordu.

İttihatçılar, geniş kitleleri seferber edebilmek için ilk önce Osmanlılık ideolojisine dayandılar. Osmanlı toplumunu Osmanlı hanedanı ve hilafeti etrafında birleştirmeyi amaçlayan bu düşünce II. Meşrutiyetin ilanından sonra birliği değil ayrıştırmayı hızlandırmıştı. Örneğin Meclisi Mebusan'ın Yunan kökenli Serfice mebusu Boşo Efendinin 'benim Osmanlılığım, ancak Osmanlı Bankası'nın Osmanlılığı kadardır' sözleri bu anlamda manidardır (Kocahanoğlu, 1998:19).

Osmanlılık düşüncesinden sonra İslam kardeşliği fikrine sarılan İttihatçılar, İslamcılık tezinin de imparatorluk geneli içinde ayrıştırıcı niteliğinin farkına vardılar. Çünkü imparatorluğu oluşturan halklar içinde Müslüman olanlar kadar olmayanlar da vardı. Yine Müslüman toplulukların milliyet ve istiklal peşine düşmeleri, Mısır ve Suriye gibi ülkelerde Osmanlı hilafeti yerine Arap hilafetini savunan örgütler kurmaları İslam kardeşliği düşüncesinde handikapları oluşturmaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yeni bir milli bilince ulaşan İttihatçılar imparatorluk içinde artık Türk unsuruna dayanacaklardır. Türkçülük olarak isimlendirilen bu anlayışa göre "Türkçülük, Türk ulusunu yükseltmek" (Gökalp, 2006:41) anlamına gelmektedir. Ziya Gökalp'in şiirinde de söylediği gibi "artık Mebusanda Boşo Efendilere yer yok"tur. Cemiyet savaş yıllarında milli bilincin yükselmesi için birçok faaliyette bulunmuştur. Türk Ocakları, Türk Yurdu, Türk Derneği ve İktisadiyat Mecmuaları bu süreçte önemli rol oynamışlardır.

2. 7. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Milli Burjuvazi Oluşturma Çabaları

İttihatçılar Temmuz 1908 devrimiyle imparatorluktaki farklı ırkları ve mezhepleri tek bir Osmanlı Milleti altında birleştirebileceklerini ummaktaydılar. Bunu da seçimler yoluyla İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında yapabileceklerdi. Ancak İttihatçılar böyle bir uygulamaya geçme girişiminde ülkedeki toplumsal güçler arasından kendilerine hiç bir sağlam destek bulamadılar. Paris'te yapılan I. Jön-Türk Kongresi'nde (1902) Prens Sabahattin'in açıkladığı ilkeler hem azınlık burjuvazisinin, bürokrasi olmak üzere üst tabakanın özlemlerine İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin

görüşlerinden daha uygun düşüyordu. İttihatçılar nesnel müttefiklerini ancak küçük burjuvazi ve onun milliyetçi aydın kesimi içinde bulabileceklerdir (Yerasimos, 1987).

Osmanlı Devleti'nde Türk burjuvazisi çok zayıftı. Bir Osmanlı burjuvazisi vardır ancak bu sınıfın; sanayide değil ticarete gelişmiş olması, komprador bir nitelik taşıyor olması, büyük ölçüde gayrimüslim (Rum, Yahudi, Levanten, Ermeni) unsurlardan oluşmuş olması gibi üç belirgin özelliğe sahiptir (Tuncay ve diğerleri, 1992: 270).

1908-1922 dönemini “eksik kalmış bir burjuva demokratik devrimi” veya “ulusal bir kapitalizm doğrultusunda atılan ilk ve çekişen adımlar” ifadeleriyle nitelendirmek mümkündür.

Kabineye giren ilk gerçek İttihatçı Haziran 1910'da Maliye Nazırı olan Cavit Bey'dir. İttihatçılar ekonomik duruma Cavit Bey'in düşüncelerinin etkisi ile klasik liberal perspektiften yaklaştılar. Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti serbest ticareti destekliyordu. İttihatçılar liberal düşüncelerinin ve ciddi para politikalarının kendilerine Avrupalı güçlerin saygısını ve işbirliğini kazandıracığını ummaktaydılar. Bu sayede Avrupalılar kapitülasyonlar ile aldıkları imtiyazları terk edecekler ve Osmanlılara eşit koşullarda muamele edeceklerdi. Ancak Avrupalıların milliyetçi hükümete pek sıcak bakmamalarından dolayı hayal kırıldığına uğradılar. Ayrıca Bulgaristan, Bosna-Hersek ve Girit'in elden çıkması İttihatçılara Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletler arasına sokmak için Temmuz devriminin yetmediğini, bir milli burjuvazi için Kanuni Esasi ilanının yeterli olmadığını gösterdi.

Bundan sonradır ki İttihatçılar liberal ekonomi anlayışını bırakıp devletçi bir ekonomik modeli benimsemeye başladılar. Bu görüş temelini Alman Tarihçi Okulunun “Milli İktisat” anlayışından almaktaydı. Bu okul korumacı sanayileşmeye yönelik devlet teşvik ve müdahaleleri ile bir milli burjuvazinin yaratılabileceğini savunuyordu.

1908'den sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkili mensupları olan Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Tekin Alp ve “Parvus” takma adıyla bilinen Alexander Helphand İktisadiyyat Mecmuası ve Türk Yurdu gibi yayın organlarında "Milli İktisat" anlayışının temel düşüncelerini yaymaya başladılar. 1913'ten sonra devlet ekonomiye daha fazla müdahale etmeye başladı. Bu eğilim milli iktisat politikalarına dönüştü ve

kapitülasyonların kaldırılması ile tam anlamıyla uygulanmaya başladı. Böylece devlet taşra kentlerindeki Müslüman tüccarlar, esnaf ve bürokratlar arasında bulmaya çalıştığı adaylardan girişimci kadrolar oluşturmak suretiyle ulusal bir burjuvazi kurmaya çalıştı.

Bir ulusal ekonomi yaratma süreci 1908’de başladı ve on yıl boyunca, özellikle savaş sırasında hız kazanarak devam etti (Ahmad, 1995: 68). Savaş yıllarının bilinçli zenginleştirme politikalarından en çok nasibini alan, grup, tabiatıyla, siyasi iktidarla yakın bağlar kurmayı başarmış Müslüman ticaret burjuvazisi idi (Tunçay ve Diğerleri, 1992: 279).

Cemiyet uyguladığı ekonomi programları ile ticari şirketlerin oluşumunu teşvik ederek bir Türk girişimci sınıfını besleyip büyötmek için pratik adımlar attı. Parti-hükümet savaş sırasında, İmparatorluktaki ekonomik faaliyeti harekete geçirecek şirketler oluşturmak için akla gelebilecek her türlü teşviki sağladı (Ahmad, 1995: 69): Teşvik-i Sanayi Kanunu, dışarıdan getirilecek makinelerden gümrük almama, girişimcilere parasız arazi verme, on beş yıl boyunca vergi ve rüsum almama, onların ürünlerini tercihen kullanma bunların başında sayılabilir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında başkent İstanbul'un beslenmesi ve buğday sorunu ilkel bir sermaye birikiminin oluşmasını sağladı. İstanbul savaştan önce hububat ihtiyacını Avrupa ve Amerika'dan sağlıyordu. Savaşla birlikte Batı'dan gelen ticari yolların kapanması hububat ihtiyacının Anadolu'dan karşılanmasını gerektirdi. Mevcut ulaşım şebekesinin imkanları tümüyle kullanılarak Anadolu'daki çiftçi ürettiklerini büyük boyutlu ulusal pazar için üretmeye başladı. Böylece “İttihatçı liderlerden Kara Kemal'in yönetiminde çok değişik, çoğu kez çelişkili ve yetersiz yöntemler denenerek İstanbul'un beslenme sorunları çözülmeye çalışıldı (Tuncay ve Diğerleri, 1992: 273).

Savaşın sonunda Türk ve yabancı gözlemciler Türklerin hakimiyetinde bir ulusal ekonominin oluştuğunu, burjuvazi denebilecek bir sınıfın oluştuğunu kaydederler. Ahmad (1995:67) bu sınıf için; “Bu sınıf, devleti denetleyemeyecek kadar zayıf olmakla birlikte hükümetin izlediği siyaseti etkileyebilecek kadar güçlüydü” demektedir.

Yine başka bir kaynakta benzer bir yargıyla karşılaşıyoruz. “Elde edilen sonuç, amaçlanan hedef bakımından pek de verimli olmamakla birlikte, bu yolun sınanması her halde kaçınılmazdı” (Tuncay ve diğerleri, 1992; 273).

2.8. Cemiyetin Sonu

Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihat ve Terakki son kongresini 1 Kasım 1918 tarihinde topladı. Kongrenin üçüncü gününde İttihat ve Terakki'nin bazı liderlerinin (Talat, Enver, Cemal paşalarla Bedri, Azmi, Bahaeddin Şakir, Dr. Nazım, Dr. Rüşühi Beyler) yurt dışına firarlarının gerçekleştiği haber alındı ve 5 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki Fırkası isminin tarihe karışması ve yeni bir fırkanın kurulması kararlaştırıldı. 11 Kasım 1918'de kurulan Teceddüt Fırkası, İttihat ve Terakki'nin yerini aldı. İttihat ve Terakki'nin nakit varlığının önemli bir bölümü bu fırkaya devredilirken (İttihat ve Terakki Fırkası'nın mal varlığına 1 Şubat 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararı ile el konuldu.) Talat Paşa'nın istifası sonrasında kurulan İzzet Paşa kabinesinde dört İttihatçı nazır bulunduysa da bu hükümetin istifasının ardından İttihat ve Terakki'nin ülke yönetimi üzerindeki etkisi önemli ölçüde azaldı.

Eski İttihatçı mebuslar, Teceddüt Fırkası ve Mütareke'nin hemen öncesinde kurulan Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası bünyesinde varlıklarını sürdürdüler; Teceddüt Fırkası Meclis-i Meb'usan'da hakim parti durumuna geldiyse de meclisin 21 Aralık 1918'de feshi, İttihat ve Terakki'nin elindeki son iktidar kozunu da kaybetmesine sebep oldu. 5 Mayıs 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararı ile Teceddüt Fırkası kapatıldı ve fırkanın mal varlığına el konuldu (Hanioglu, 2001: 483).

İttihatçıların yurt dışına kaçmasından sonra 13 Kasım 1918'de İstanbul işgale uğradı. İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve Amerikan filoları, subayları ve neferleri ile İstanbul sokaklarını doldurur. İşgalcilerin en doğal müttefikleri onları çiçeklerle karşılayan Rumlar ve Ermenilerdir. Ülkedeki Arap, Rum, Ermeni, Kürt ve Arnavut temsilcileri istiklal davası peşine düşmüştür. Mütareke İstanbulu'nda en hakir ve en zavallı görülenler de yalnızca Türklerdir (Kocahanoğlu, 1998: 26).

Meclis-i Mebusan kurulan komisyonlar ile İttihat ve Terakki reislerinin savaşa girişlerini ve savaş sırasında uyguladıkları siyasetlerini soruşturmaya başladı; firari durumdaki İttihat ve Terakki liderleri dışındaki önde gelen üyeler sorgulandı. 8 Mart 1335 (1919) tarihli kararname ile kurulan Divan-ı Harb-i Örfi (Askeri Mahkeme) ise İttihatçı nazır, mebus ve

sorumlu katipleri muhakeme etti. 5 Temmuz 1919'da İttihatçı liderler çeşitli cezalara çarptırıldı. Bu arada daha muhakeme devam ederken bazı önde gelen İttihatçılar Malta'ya sürgün edildi. Memlekette kalan İttihatçılar için ise sorgulama süreci başlatılmış, İttihatçılar yüce divanda yargılanmışlardır. İttihatçılar önce meclis komisyonlarında sonrada Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanırlar. İlk tutuklamalar ise 30 Ocak 1919'da başlar. Aralarında Ziya Gökalp, İsmail Canbolat ve Kara Kemal gibi 'ünlü' İttihatçıların da bulunduğu 27 İttihatçı tutuklanır. İlerleyen aylarda yapılan tutuklamalar ile tutuklu sayısı 300'den fazladır.

İttihat ve Terakki meşrutiyet döneminin en örgütlü ve kökleşmiş siyasi hareketidir. Hareket desteğini önce genç subaylardan sonra kendi yarattığı esnaf-eşraf karışımı küçük burjuvaziden almıştır. Savaştan sonra Anadolu'da ve İstanbul'da teşkilat ve kadro olarak nesi kalmışsa milli mücadeleye destek olmuş, hatta milli mücadelenin emrine girmiştir. Müdafa-i hukuk cemiyetlerinin, yerel kongrelerin bütün kadroları eski İttihatçı idi. Şu halde İttihat ve Terakki ile Kuva-yı Milliye, birbirini hazırlayan ve tamamlayan aynı hareketin iki parçası sayılmalıdır (Kocahanoğlu, 1998:45).

Yurt dışındaki İttihatçı liderler örgütsel faaliyetlerini sürdürüp çeşitli cemiyetler kurmuşlar ancak bu faaliyetlerinden ciddi sonuçlar alamamışlardır. Milli Mücadele'yi bir İttihatçı harekete dönüştürme çabaları da sonuçsuz kalmıştır. Cemiyeti canlandırmak için Enver Paşa'nın gayretleriyle 5-8 Eylül 1921 tarihinde Batum'da bir İttihat ve Terakki kongresi toplanıp Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki varlığı iddia edilen üyelerini İttihat ve Terakki adı altında siyasi faaliyete davet ettiyse de bu çabadan bir sonuç alınamaz (Hanioğlu, 2001:483).

Her ne kadar milli mücadeleyi tamamıyla bir İttihatçı hareket olarak görmek mümkün değilse ve İttihatçı reislerin bu harekete el koyma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmışsa da bazı istisnalar dışında Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerini örgütleyenlerle kongreleri ve daha sonra Ankara'da ki meclisi toplayan kadro eski İttihat ve Terakki üyelerinden teşekkül etmiştir. Teceddüt Fırkası'nın yanı sıra yine İttihatçılar tarafından Mütareke'nin hemen öncesinde kurulan Karakol Cemiyeti, Milli Mücadele'nin başlatılmasında ve sürdürülmesinde (teşkilat 1920 Nisanında feshedilmiştir) eski Teşkilat-ı Mahsusa mensupları ile Kara Kemal Bey'in idaresi altındaki esnaf örgütlerinin de desteğiyle çok önemli rol oynamıştır. Bunun yanında iki hareket arasında bir ideolojik devamlılık da söz konusudur (Kocahanoğlu, 1998).

Milli Mücadele sırasında yurt dışına kaçan İttihatçı liderlerin önde gelenleri Daşnaktsutyun Komitesi fedaileri ve Bolşevik kuvvetler tarafından öldürüldüler. Talat Bey 1921'de bir Ermeni tarafından Berlin'de, Enver Paşa 1922 yılında Türkistan'da Kızılordu ile girdiği çatışmada, Cemal Paşa 1922'de Ermenilerce Tiflis'te öldürüldü (Macfie, 2003:13).

Milli Mücadele'nin başarısından sonra yurda dönen İttihatçılar ise yeniden örgütlenme çabalarına başladılar. 1922 yılında eski Maliye nazırı Cavit Bey'in evinde toplanan İttihatçı liderler dokuz maddelik bir fırka programı hazırladılar. Daha sonra bazı İttihatçılar, 1924'te muhalefeti aynı çatı altında toplamaya gayret eden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın faaliyetlerinde önemli roller oynadılar. 1926 yılı Haziran ayında Mustafa Kemal Paşa'yı hedef alan bir suikast girişiminin ortaya çıkarıldığının ilan edilmesinin ardından 26 Haziran'da başlayan İzmir muhakemesinde bazıları eski İttihatçı olan on dört kişi idam cezasına çarptırıldı, bunlardan on ikisi 13-14 Temmuz gecesi idam edildi. İttihat ve Terakki esnaf teşkilatı örgütleyicisi Kara Kemal ile Abdülkadir Bey'ler ise gıyaben idama mahkum oldular. Geri kalan İttihatçı liderler, Terakkiperver Fırkası önde gelenleri ve diğer muhalifleriyle birlikte 1 Ağustos 1926 tarihinden itibaren Ankara İstiklal Mahkemesi'nde muhakeme edildiler. Dr. Nazım, Cavid, Hilmi ve Nail Beyler 26 Ağustos 1926 günü idam edilirken öbür İttihatçılar değişik hapis cezalarına çarptırıldı. İzmir ve Ankara'daki muhakemeler bir anlamda İttihatçılığın sonu oldu.

1922'den sonra İttihatçılar muhalefet cephesine katılmalarına rağmen ciddi sayılabilecek bir girişim gerçekleştirememişlerdir. Ancak eski rejimin önde gelen pek çok isminin eski İttihatçı kadro içinde yer almış olması ve bunların bir kısmının İttihatçılık'la yeni rejim taraftarlığı arasında kararsız bir durumda kalması ciddi bir sorun oluşturmuştur. Bu da tercihini İttihatçılık yönünde kullanan ve daima potansiyel suçlular olarak görülen eski İttihat ve Terakki mensuplarının tasfiyenin en önemli sebebini teşkil etmiştir. İttihatçılar'ın muhakemeleri, suikasttaki rollerinden ziyade 1908 öncesinden 1926 yılına kadar İttihat ve Terakki'nin bütün faaliyetlerinin sorgulanmasına dönüşmüş ve bir siyasi tasfiye ile sonuçlanmıştır (Hanioglu: 2001:483-484).

BÖLÜM 3: YAKUP KADRİ VE KEMAL TAHİR

3.1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

3.1.1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaşamı

27 Mart 1889'da Kahire'de doğan Yakup Kadri, ilköğrenimine ailesiyle birlikte gittiği Manisa'da başladı. 1903'te İzmir İdadisi'ne girdi. Manisa, Aydın dolaylarında tanınmış bir aile olan Karaosmanoğlu soyundan gelmektedir. 1906 yılında babasının ölümünden sonra annesiyle tekrar Mısır'a döndü ve öğrenimini İskenderiye'deki bir Fransız okulunda tamamladı. 1908 yılı başında İstanbul'a gelerek Hukuk Mektebi'ne başladı ancak bitirmeden ayrıldı. Düzenli bir öğrenim hayatı olmadığı için hiçbir okuldan diploma alamamıştır.

Evleri kitapla dolu, varlıklı bir ailenin çocuğudur. Babasını, küçük yaşta kaybetmesi nedeniyle eğitim öğretimi ile annesi ilgilenmiştir. Yazarın, "bütün Türk analarının ona benzemesini istediği" annesi ona, kış gecelerinde Ekmekçi Kadın, Monte Kristo gibi romanlar okumuş, bunların kendisinde edebiyat aşkı uyandırdığını ifade etmiştir (Kurdakul, 1994:86; Kabaklı, 2002:801).

Geniş edebi kültürünü, okuduğu eserlerden edinmiştir. Mısır İskenderiye'de öğrenimine devam ettiği Fransız Okulu'nda öğrendiği Fransızca, onu Fransa'nın eski-yeni ustaları ile temasa getirip ona feyizli ufuklar açmıştır. Pek çok ve dağınık okumuş olan Yakup Kadri, bu geniş bilgi hazinesini eserlerine koymaya çalışmıştır, bazı romanlarında fazla nazari ve bazen "bilgi verici" olması bundandır (Kabaklı, 2002:801).

1909'da arkadaşı Şehabettin Süleyman aracılığıyla Fecr-i Ati topluluğuna katılmış, Peyam ve İkdam gazetelerine makale ve hikayeler yazmıştır. Ayrıca Servet-i Fünun, Resimli Kitap, Rübap, Türk Yurdu ve Yeni Mecmua'da çıkan makale, mensur şiir, hikaye türlerindeki yazılarıyla ününün gittikçe genişlemesi, Mütareke devrinin en çok yazan yazarlarında biri olması, onun, edebi çevrelerde tanınmasını sağlamıştır. 1916'da Üsküdar İdadisi'nde edebiyat ve felsefe öğretmenliği yapmıştır.

1916'da tedavi olmak için İsviçre'ye giderek burada üç yıl kadar kaldı. Mütareke yıllarında İkdam gazetesinde yazdığı yazılarıyla Kurtuluş Savaşı'nı destekledi.

Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan Milli Mücadele hareketini büyük bir heyecanla destekledi (Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2001:473). Mustafa Kemal'in daveti üzerine 1921'de Ankara'ya çağrıldı ve bazı görevler verildi. 1923-1931 yılları arasında Mardin, 1931-1934 yılları arasında ise Manisa milletvekilliklerinde bulundu. Bir yandan da gazeteciliğe ve roman yazmaya devam etti.

Cumhuriyet döneminde "Kadro", "Varlık", "Hayat", "Meydan" dergileriyle, "Cumhuriyet", "Hakimiyet-i Milliyet", "Ulus", "Milliyet", "Yeni İstanbul", "Tercüman" gazetelerinde roman, makale ve anıları yayımlandı (Kurdakul, 1994:86).

1932'de Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin ile birlikte Kadro dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Savunduğu bazı görüşler aşırı bulunduğu için Kadro dergisinin yayımına 1934'te son verildi.

1934 yılında Kadro Dergisi'nin kapatılmasından sonra Tiran elçiliğine atandı. Daha sonra 1935'te Prag, 1939'da La Haye, 1942'de Bern, 1949'da Tahran ve 1951'de yine Bern elçiliklerine getirildi.

1955'te emekli olarak yurda döndü, 1957'de Ulus gazetesi başyazarlığına getirildi.

27 Mayıs 1960'tan sonra Kurucu Meclis üyeliğine seçildi. Siyasal hayatının son görevi 1961-1965 arasındaki Manisa milletvekilliği oldu.

1965'te politikadan çekildi. Anadolu Ajansı yönetim kurulu başkanı oldu.

13 Aralık 1974'te Ankara'da öldü (Geçgel, 2006:217).

Yapıtları:

Öykü: Bir Serencam (1914, sade dille 1943). Rahmet (1928, Bir Serencam'la birlikte 1943), Milli Savaş Hikayeleri (1947, 1963).

Roman: Kiralık Konak (1922, 4. bas, 1966), Nur Baba (1922, 3. bas. 1948), Hüküm Gecesi (1928, Sade dille 1968), Sodom ve Gomore (1928, sade dille 1966), Yaban (1932, 9. bas. 1970), Ankara (1934, 1964). Bir Sürgün (1937, 1945), Panorama (2 cilt, 1953-1954), Hep O Şarkı (1956, 1965) (Kurdakul, 1994:97-98).

3.1.2. Yakup Kadri'nin Romanları ve Roman Anlayışı Üzerine

Mensur şiir, deneme ve hikayeler ile on yıl süren bir hazırlıktan sonra roman yazmaya başlayan ve romanı hikayeden daha “uzun soluklu bir çalışma” (Kabaklı, 2002:808) olduğunu söyleyen Yakup Kadri roman yazmaya 1920’de başlamıştır. Daha önce çeşitli edebi türlerde kalemini deneyen yazar, bu faaliyetleri ile bir bakıma kendisini roman yazmaya hazırlamıştır. O, romanlarında kendi devrindeki Türk insanını şekillendiren sosyal ve siyasi olayları, bu olayların ortaya çıkmasına sebep olan gücü edebi türün imkanları ölçüsünde yorumlamaya gayret gösterecektir. Yakup Kadri'nin romanları Tanzimat'tan 1950'lere kadar süren sosyal hayatımızı çeşitli yönleriyle aksettirir. Yakup Kadri bu devreyi, birbirini tamamlayan on ayrı roman halinde hikayeletmiştir. Bu eserler, yayınlanma sırasıyla değil de olay zamanları dikkate alınarak okunduğunda yazarın, son yüzyıldaki hayatımızı hikaye ettiği anlaşılır (Aktaş, 1987).

Tarihleri yönünden bir sıra gözetilerek yayımlanmalarına karşın romanlarında, Abdülaziz dönemini (1861-1876) anlatan Hep O Şarkı'dan itibaren Abdülhamid dönemi (Kiralık Konak, Bir Sürgün), II. Meşrutiyet (Nur Baba, Hüküm Gecesi), Mütareke yılları (Sodom ve Gomore), Kurtuluş Savaşı (Yaban), Cumhuriyetin ilk yılları (Ankara) sergilenir (Kurdakul, 1994:89).

Yakup Kadri, hikayeden romana geçmiş bir sanatçıdır. Sanatının ikinci dönemindeki romanlarında, yakın tarihimizin Tanzimat'tan bu yana yaşanan olaylarını, bunların toplum hayatında yarattığı değişimleri ve bunalımları, kuşaklar üzerindeki etkilerini gerçekçilik akımına bağlı olarak işlemiştir (Geçgel, 2006: 219).

1908 başlarında, II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre önce yine ailesiyle birlikte bu sefer İstanbul'a gitti ve burada Hukuk Mektebi'ne kaydoldu, İstanbul'u daha önceleri Halit Ziya'nın romanlarından tanıyan Yakup Kadri burada İzmir günlerinden arkadaşı Sahabettin Süleyman aracılığıyla edebiyat dünyasına ilk adımlarını attı. İstanbul'da tanıdığı edebiyatçılar arasında Refik Halit ve Faik Ali de bulunuyordu. Bir süre sonra Fecr-i Ati topluluğuna katıldı (Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2001: 473). Fecr-i Ati edebi topluluğu arasında yer alan Yakup Kadri, bu edebi topluluğa katılan diğer sanatkarların da savunduğu, ‘Sanat, şahsi ve muhteremdir.’ Düsturunu

sanatçılığının ilk döneminde, tavizsiz olarak benimser. Yahya Kemal'in etkisiyle eserlerinde Yunan ve Latin mitolojisi unsurlarına yer verir (Bostancı, 2004: 65).

1913 yıllarında, Yahya Kemal ile Yakup Kadri'nin birlikte savundukları bir görüş de Akdeniz Medeniyeti sevgisine dayanır. Yeni-Yunancılık ya da Nev Yunanilik adı verilen bu akıma göre biz, edebiyatta, İran ve Frenki bırakıp Eski Yunan'a bağlanmalıyız. Çünkü zaten Akdeniz kıyılarında gelişmiş olan medeniyet, bütün Akdeniz milletlerinin ortak malıdır. Bu medeniyette Eski Anadolu'da oturanların hissesi öteki kavimlerden daha çoktur. En az bugünkü Yunanlılar ve İtalyanlar kadar biz de bu medeniyetin mirasçısı sayılırız. Yahya Kemal'de geçici bir dönem olan bu hayranlık, Yakup Kadri'de sürekli olmuştur. Bu hayranlığın itişiyiyle de olsa gerek bilhassa İzmirli büyük Grek şairi Homeros'a aşiktir. Ona göre "Garp medeniyeti Yunan'dan, Yunan da Homeros'tan" çıkmıştır (Kabaklı, 2002:804).

Ancak 1916'lardan sonra milli edebiyat akımının ilkelerini benimseyerek dilini sadeleştirir. Artık, birtakım kişisel sorunları, üzüntüleri veya ailevi sıkıntıları değil, insani ve milli ihtiyaçları yansıtacak bir gerçekçilik anlayışına inanmaktadır. Osmanlılıktan kurtularak, eski Osmanlıcanın Yeni Türkiye'nin dili olamayacağı görüşlerini paylaşmaya başlar (Kurdakul, 1994).

Yakup Kadri'nin, milli edebiyat düşüncesine geçişinde etkili olan yazarlar Ziya Gökalp ve Fransız yazarı Maurice Barres'tir. Ziya Gökalp'in hars-medeniyet anlayışını benimsemektedir: "Milli edebiyatın harsı bizden, tekniği Batı'dan alınmalıdır. Ve atalar yadigarı olan vatanda, yazar "asıl ruhu"nu arayıp bulmalıdır (Kabaklı, 2002: 804)." der. Bu ruh da Anadolu'dadır.

Millet aşkına vasıl oluşu Balkan Harbi yenilgilerine rastlar. Ne vakit ki Çatalca önüne dayanan düşman topraklarının sesini ta yatağının içinden işitmeye başlar, o zaman kendini ve sanatını bir ülkü uğrunda harcamak coşkunluğuna kapılır. Mütareke'de işgal acısı, ona sonsuz hüznler verir. Nihayet Anadolu'daki düşman zulümlerini görünce "Bir ruh sıtmasının, birdenbire acı ve korkunç hakikatlerle karşı karşıya gelmiş bir şuurun" uyanışı ile kendini ve sanatını memleket hizmetine verir. Mizacındaki bu başkalık, yazılarının havasını da değiştirir. Aşırı ferdiyetçilikten toplumculuğa geçer (Kabaklı, 2002:802).

Milli savaş yıllarında Tetkik-i Mezalim heyetiyle yurdu dolaşarak gördüğü facialardan sonra, milli edebiyatın vatanını Anadolu'da bulacağını anlar. Milli Savaş Hikayeleri'nde ve Yaban'la başlayan roman serisinde artık hep o toprağın hikmetini dile getirecektir: Yakup Kadri, Anadolu halkını sevmiş ve anlatmış olan Yunus Emre, Karacaoğlan gibi şairlere bu yüzden hayrandır. O halde Devrim edebiyatı yapmakta olan ve “İnkılap kahramanlarını övmek değil, milli ruhu aramak ve yeni bir zihniyet getirmek demektir.” diyen romancımız, ne yazık ki bu görüşe, çok zaman ters düşen övgüler de yazmıştır. Kurtuluş'tan sonra, Anadolu'ya bağlı bir milli edebiyatın öncüsü olan Yakup Kadri, mr boyunca, Batı sanatının kaynaklarına; yani Grek-Latin edebiyatlarına bağlanmak fikrini de savunmuştur. Rönesans Avrupa'sı gibi, evimizin pencerelerini eskiye ve her tarafa amamızı istemektedir (Kabaklı, 2002:804).

Edebiyat araştırmacısı şemsettin Kutlu, ikinci meşrutiyet sonrası ile cumhuriyetin ilk yıllarında  büyük Türk romancısının yetiştiğini iddia eder. Bunlar Yakup Kadri, Halide Edip ve Reşat Nuri'dir. Yakup Kadri ilk birkaç denemesinden sonra romanda kendine özgü çok sağlam bir yapıya ve sisteme ulaşmıştır. Bu eserler –bütün olarak– Türk toplumunun Tanzimat'tan zamanımıza kadar süregelen her çeşit çalkantılarını, rahat ve kendinden emin bir gerçekçilik içinde incelemiş ve ortaya koymuştur, görüşünü savunur (Kutlu, 1987:15-16).

Yakup Kadri'nin roman ve kendi romancılığı hakkındaki görüşleri ise şunlardır:

“Roman bir hayat tecrübesinin mahsulü... Muayyen bir mizacın ve şahsi görüşün bir sanat eseri halinde tecellisidir... Romanlarım, ocukluğumdan beri üzerimde tesir bırakmış vak'aların, kendi mizacıma ve hayat telakkime göre hikaye ve tahlilleridir. Fakat bunlar alelade bir tabiat ve cemiyet kopyası değildir. İyi bir romanın birinci vasfı, bir şahsiyetin, bir mizacın bir hayat telakkisinin ifadesi olmaktır... Romancı insani unsurları hayattan alıp kendi benliğinin potasında bir nevi kimyevi tahlil ve terkipten geçirerek kaplara döker. Roman yazarken tanıdığım kimseleri ve yaşadığım hayat safhalarını bir hammadde olarak kullanırım. Romanlarımı uzun müddet tasarlarım, fakat not alıp materyal toplamak adetim değildir. Zaten her romancı kendi kendini anlatmaz mı? İnsan, kendinin dışına nasıl çıkar. Tabii, olduğu gibi kendini nakleder, demek istemiyorum. Herhangi bir muharrir, orijinal ve saf bir romancı vasfına layık olmak için mutlaka kendine mahsus bir dünya görüşüne, bir hayat felsefesine malik bulunmalıdır. Ayrıca, romancılığı çok sevdiğini ve yazış tarzını şöyle anlatmaktadır: "Romancılıktan zevkli meslek var mı? Bir kere hakiki hayatta kendiniz olarak yaşıyorsunuz. Bundan başka hayalinizin kurduğu dünyada, yarattığımız her şahısla ayrıca yaşıyorsunuz. Bir de bu hayatları, bütün okuyucularınıza yaşatıyorsunuz.... Yazdıķa mevzu, romancıyı sürükler. Hatta bazen dekor veya şahıslar... Ben

mesela muhayyilemin önüne serdiği sahneleri bir dilim gibi seyreder, gördüklerimi anlatırım. Bunlar benim dışımda olan şeylermiş gibi...” (Kabaklı, 2002:808-809)

Bu görüşlerden çıkan sonuç, Yakup Kadri'nin topluma, kişilere ve olaylara -oldukları gibi değil- kendi mizacı ve fikirleri açısından bakan bir romancı olduğudur. Realistler gibi, not alarak, gözleyerek yaptığı tespitlerle yetinmez. Romanı ve kişileri “kendine mahsus” dünya görüşüne ve bir bakış açısına doğru iteler (Kabaklı, 2002: 809).

Bugünkü anladığımız manada edebiyatımızın teşekkülünde, Yeni Türk Edebiyatı'nın dönemleri içerisinde Milli Edebiyat devrinin önemli bir yeri vardır. Edebiyatımızın millilik vasfını kazanabilmesi için bu devirde ileri sürülen görüş ve düşünceler, genel olarak edebi eserlere yansımıştır. Türk edebiyatının yeni türlerinden olan roman; Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri ile Milli Edebiyat devrinde hakiki şahsiyetini kazanmıştır. Çeşitli değişme ve gelişmelere rağmen, bu yazarlar, hala edebiyatımızın büyük romancısı olma özelliğini korumaktadırlar. Sinekli Bakkal, Yaban ve Çalıkuşu; yayımlandıkları günden itibaren kendi alanlarında daima zirvede kalmaya devam etmektedirler. Milli Edebiyat devrinin bu üç büyük romancısı ortak bir tarihi, siyasi, sosyal ve kültürel formasyona sahip olduklarından; bu konulardaki değişme ve gelişmeler, onların eserlerine ortak muhteva olarak aksetmiştir. Tarihi ve siyasi hareketlerin yoğunluğuyla başlayan yirminci yüzyılın henüz ortalarını bulmadan, çağın insanları iki dünya savaşı yaşamıştır. Bu üç romancı; Balkan Savaşları, Trablusgarp Savaşları ve Milli Mücadele gibi birinci derecede kendi toplumumuzu etkileyen savaşlarla beraber; iki dünya savaşına da şahit olmuşlardır (Hayber, 1993: 7).

Yakup Kadri her düşünceye yönelmiş, özellikle siyasi, iktisadi, tarihi ve sosyal konularda görüşler ileri sürmüştür. Fakat sırf bu düşünceleri işlemek, geliştirmek veya telkin etmek için eser yazdığı söylenemez. Bir doktrin peşinde değildir. Sık sık yenileşen düşüncelerini sanki ansızın bulmuş gibi, heyecan halinde söyler. Fazla araştırmaz ve derinleştirmeyen, çünkü düşünür değil, sanatçı yönü ön plandadır. Ancak üzerinde ısrarla durduğu bazı fikirlerini ayırt edebiliriz. Yakup Kadri milliyetçidir. Bu milliyetçilik bir yandan Gökalp'ın hars ve tehzip sentezine bağlanırken, öte yandan Maurice Barres'in manevi ve ruhçu “ecdat hatıralarıyla dolu vatan” görüşüne dayanır. Milliyetçiliği insancıldır. Irkçılığa önem vermediği gibi, milletlerin birbirine denk kabiliyetleri olduğuna da inanır. Kavgacı, şoven milliyetçiliği kınar. Ona göre Türkleşmek her şeyde Anadolu halkı gibi sadeliğe kavuşmaktır: Yakup Kadri'nin çoğu

yazılarında bir mazi özlemi sezilir. Üzüntü dolu halden kaçarak geçmişin enginlerine sığınır. Ancak, onun sevdiği mazi, çok şahsiyetli bir milli hayatı olan Türk mazisidir. Batı'yı taklide başladığımızdan beri çok şeyler yitirdiğimizi düşünür. Bunlardan başka Yakup Kadri, gelişmeye inanmış bir "Atatürkçü" acı gerçeklerin biraz- mübalağayla ortaya konmasını isteyen bir Anadoluocu, Türk anasının ruh temellerini bulup ihya etmek isteyen bir feministtir. İktisatta Devletçi; din konusunda laikdir. Türk toplumunda halkla aydın arasındaki uçurumun en büyük derdimiz olduğunu ilk söyleyenlerden birisi olmuştur (Kabaklı, 2002: 804).

Behçet Necatigil, Yakup Kadri'nin romancılığını şöyle değerlendirmiştir: "Tarih ve toplum olaylarından her birini bir romana konu edinerek, Tanzimat devri ile Atatürk Türkiye'si arasındaki dönem ve kuşakların geçirdikleri sosyal değişim ve bunalımlarını, yaşayış ve görüş farklarını işledi: düşünceye ve teze dayanan özlü eserler verdi" (İleri, 2001: 355).

3.1.3. Yakup Kadri ve Kadro Dergisi

Cumhuriyet'in 10. yıldönümünde, Kadro isimli bir dergi kendisine özgü bir düşünce hareketi yaratmak, 1937 düzenlemeleriyle henüz Anayasa'ya Cumhuriyet Halk Partisi umdelerinin ithal edilmediği bir zamanda faşist ve sosyalist ideolojiler arasında taksim edilmiş olan dünya düzeni içinde Türk inkılabının da ideolojisini tespit etmek, bu arada Cumhuriyet Halk Partisi'nin prensiplerini yorumlamak istemiştir. Bu araştırmalar esnasında zaruri olarak Batılılaşma problemine de temas edilmiştir (Tunaya, 2004:147).

Yakup Kadri, bir dönem Kadro Dergisi'nde de çalışmıştır. Kadro Dergisi aylık çıkan bir fikir dergisidir. Ocak 1932 ve Ekim 1934 tarihleri arasında yayın hayatını sürdüren Kadro Dergisi, 1931 yılında çıkarılan basın yasasının getirdiği sıkı denetim koşullarından dolayı Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü'nün özel izni ile yayımlanmaya başlamıştır. Her sayısı ortalama 50 sayfa civarında olan ve 36 sayı olarak yayımlanan aylık fikir dergisi Kadro'nun ideologu Şevket Süreyya Aydemir, imtiyaz sahibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yayın müdürü Vedat Nedim Tör'dür.

Kadro Dergisi, Devriminin ideolojisini sistemleştirme işini üstlenen bir yayın organıdır. Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, İsmail

Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge tarafından çıkarılan bu dergi, ortaya koyduğu ekonomik, politik ve toplumsal görüşlerle ve sunduğu özgün çözümlerle, bir basın-yayın faaliyeti olmaktan öteye geçerek, bir entellektüel hareketin ve fikrin sözcüsü olmuştur. Kadrocu olarak bilinen yazarların tümü, kapitalist Batı Dünyasının yarı sömürge hale getirdiği ve uzun yıllar siyasal ve ekonomik baskı altında tuttuğu bir imparatorluğun son döneminde dünyaya gelmişlerdir. Hemen sonraki yıllarda ise ülkeleri Batılılar tarafından işgal edilen ve bu işgale kendi çaplarında tepki gösteren insanlar arasında yer almışlardır. Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, gerekse Kurtuluş Savaşı sırasında Batı ile olan ilişkiler, daha doğrusu Batı'nın Türk ulusu üzerindeki olumsuz baskısı, Kadrocuların Batı'ya mal olmuş her türlü kavrama ve değere tepki göstermelerinde etkili olmuştur. Ayrıca 1929 yılında Kapitalizmin büyük bir bunalıma girmiş olması ve bu bunalım nedeniyle yıkılan bir sistem görüntüsü vermesi Kadrocuların Kapitalist sistemi olumsuzlamalarında rol oynayan bir başka etkidir. Bu dönemde tüm dünyada gündeme gelen devlet müdahaleciliği düşüncesinden Kadrocular da geniş çapta etkilenmişlerdir (Ertan, 1993).

Kadro'nun çıkış nedeni ilk sayısında şöyle açıklanmıştır: “Türkiye bir inkılap içindedir... Neslimizin muhtaç olduğu İnkılap şevkini her zaman uyanık tutmak ve inkılabımız bir bakışta idrakimizi durdurur gibi gözükken coşkun ve mürekkep cereyanına daima hakim kalabilmek için onun prensiplerine hududu muayyen kriteriyumlar şeklinde bilmeye, benimsemeye ve benimsetmeye mecburuz. Kadro bunun için çıkıyor.” Kadro Dergisi etrafında toplanan bir grup aydının başlattığı Kadro Hareketi'nin temel tezi, Kemalizm'in kapitalizm ve sosyalizmin dışında bir üçüncü yol olduğu şeklinde formüle edilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımından dolayı Cumhuriyet yönetiminin bunalıma karşı bir dizi ekonomik önlem ve devletçi uygulamalar başlattığı bir dönemde yayımlanmaya başlayan Kadro Dergisi'ne göre “1919'da Kurtuluş Savaşı ile başlamış olan Kemalist Devrim henüz bir kurama ve toplumsal programa kavuşmamıştı. Derginin amacı devrimin kuramsal temellerini oluşturmak ve amaçlarını saptamaktı” (Ana Britanica, cilt 12: 378).

Derginin başyazarı olan Şevket Süreyya Aydemir ve Vedat Nedim Tör, “1927 Tevkifatı”na kadar Türkiye Komünist Partisi üyesidirler. Bu kadro içinde yalnızca Yakup Kadri Karaosmanoğlu, geçmişinde Marksist bir hareket içinde bulunmamıştır.

Liberal kalkınma yolunun terk edildiği ve bu yolu savunan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatıldığı, yönetici kadrolar tarafından liberalizme karşı henüz sistemli bir hale getirilmemiş “devletçilik” ve “halkçılık” anlayışının geliştirilmeye çalışıldığı bu dönemde Kadro, bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır. O günkü şartlar içinde, bütün geri kalmış ülkelerde gelişen siyasal düşünce akımlarının yaptığı gibi, iki sorunun cevabını aramıştır: Birincisi, geri kalmışlık zincirinin kırılarak gelişmenin nasıl sağlanacağı, ikincisi ise, bu gelişmenin ulusal özelliklerle nasıl uyum içinde gerçekleştirileceğidir (Demirci, 2006:35).

Kadrocuların hareket noktası, Türk Kurtuluş Savaşı ile birlikte tüm ulusal kurtuluş savaşlarının bilimsel olarak açıklanmasıdır. Türkiye’de bir devrim (inkılap) yaşanmaktadır, fakat bunun henüz bir teorisi yapılmamıştır. Devrimin başarıya ulaşabilmesi için bu hareketin nesnel yasalarının bilinmesi, ideolojisinin yaratılması gerekir. Türk devrimi bir ulusal kurtuluş hareketidir ve ulusal kurtuluş hareketleri yirminci yüzyıla damgasını vuran hareketlerdir. Türk devriminin geleceği de, uluslar arası düzenin geleceği de, bu hareketlerin bilimsel olarak açıklanabilmesine bağlıdır. Kadro bu görevi yüklenmektedir. Dergi başından beri Türk devriminin dünyada benzeri olmadığı görüşünü savunmuş ve onun düşünsel temellerini geliştirmeye çalışmıştır. Kadro dergisi ilk sayıdan itibaren hangi amaçla çıktığını açıkça yazdı. Devrim heyecanının büyük ölçüde söndüğü bir dönemde yapmak istedikleri ve bunu anlatırken kullandıkları dil çok iddialı göründü ve eleştirilere yol açtı. (www.library.atilim.edu.tr/bulten/sayilar/2007-03/book.htm,18.03.2008)

Kadro Dergisi savunduğu fikirlerden dolayı birçok çevreden eleştiri almıştır. Bazı çevreler Kadro yazarlarının Marksist olduğunu, bazıları ise korparatist ve faşist olduklarını iddia etmiştir. Kadro Dergisi, iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi içindeki bazı çevrelerden ve İş Bankası gibi özel girişime yakın kuruluşların da boy hedefi haline gelmiştir. Ayrıca, Falih Rıfkı Atay’ın ‘Hakimiyeti Milliye’si ve Ahmet Hamdi Başar’ın ‘Kooperatif’i dışındaki tüm yayın organları Kadro Dergisi’ni eleştirmiştir. Kadro Dergisi bütün bu eleştirilere karşın devletten para yardımı almış, ancak eleştirilerin giderek siyasal rejimi hedef alması üzerine bu yardım kesilmiştir. Derginin sahibi olan Yakup Kadri’nin Tiran Büyükelçiliğine atanmasından sonra

Kadro'nun yayın kurulu dağılmış ve dergi 35-36 birleşik sayısı ile yayımına son vermiştir.

3.2. Kemal Tahir

3.2.1. Kemal Tahir'in Yaşamı

“Sosyal-gerçekçi romanın zamanımızda kuvvetli temsilcisi olan” (Kabaklı, 2002:294) 15 Nisan 1910 tarihinde İstanbul'da doğan Kemal Tahir'in asıl adı, İsmail Kemalettin Demir'dir. Babası, II. Abdülhamid'in hünkar yaverlerinden biri olan deniz subayı Tahir Bey'dir. Babasının Birinci Dünya Savaşı'ndaki görevi nedeniyle ilkokulu Anadolu'nun çeşitli okullarında okuyan Kemal Tahir, ortaokulu 1923'te Kasımpaşa Cezayirli Hasan Paşa Rüştüyesi'nde tamamladı. 1930'da Galatasaray Lisesi'ni onuncu sınıfta bıraktı ve hayata atıldı. Çeşitli işlerde çalıştı, İstanbul'da avukat katipliği, Zonguldak Kömür İşletmeleri'nde ambar memurluğu yaptıktan sonra 1930-1933 yılları arasında İstanbul'da Vakit, Haber, Son Posta gazetelerinde düzeltmenlik, röportaj yazarlığı, çevirmenlik (1930-1933), Yedigün, Karikatür dergilerinde sekreterlik, Karagöz gazetesinde başyazarlık (1935-1936), Tan gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yaptı (1938).

Sanat hayatına 1931 yılında “İçtihat” dergisinde yayımladığı şiirlerle girdi. Şiirlerini daha sonra “Yeni Kültür” (1932) ve “Geçit” (1933-1934) dergilerinde yayımladı. Bu yıllarda geçimini gazete ve dergilerde yayımladığı mizahi öykülerle sağladı (Geçgel, 2006: 254-255).

Nazım Hikmet'in Yavuz zırhlısında isyan çıkarmaya teşebbüs ettiği iddiasıyla açılan “Bahriye Davası”nda yargılandı ve suçlu bulunarak on beş yıl hapse mahkûm edildi. İki yıl İstanbul Tevkifhanesi'nde (1940), daha sonra da Çankırı (Aralık 1940- Mayıs 1941), Malatya (Mayıs 194-1944), Çorum (1944-Ekim 1949), Nevşehir (Kasım 1949-Nisan 1950) cezaevlerinde yattı. Hapisteyken, “Göl İnsanları”nı oluşturan dört öyküsünü Cemalettin Mahir takma adıyla 1941'de “Tan” gazetesinde yayımladı. 1950 genel af yasasından yararlanarak cezaevinden çıktı (Geçgel, 2006:254).

1950'de İstanbul'a yerleşti. Geçimini yazılarıyla sürdürmeye çalıştı. Bir süre İzmir Ticaret gazetesinin İstanbul temsilciliğini yaptı ve ekonomi üzerine yazılar yazdı. 6-7 Eylül olayları sırasında gözaltına alındı, Harbiye cezaevinde 6 ay hapis yattı. 1957'de Aziz Nesin'le birlikte Düşün Yayınevi'ni kurdu. 1960'tan sonra tümüyle edebiyata

yönelerek tasarladığı romanlarını yayımladı. 21 Nisan 1973'te geçirdiği bir kalp krizi sonucu İstanbul'da öldü (Geçgel, 2006: 254).

Yapıtları: Göl İnsanları (öyküler, 1955. Dört öykü ek. 2. bas. 1969), Esir Şehrin İnsanları (roman, 1956, 1969), Sağırdere (roman, 1955. 3. bas. 1969), Körduman (1957, 1970), Rahmet Yolları Kesti (roman, 1957-1970), Yediçinar Yaylası (roman, 1958, 1970), Köyün Kamburu (roman, 1959, 1970), Esir Şehrin Mahpusu (roman, 1962. 1970), Kelleci Memet (roman, 1962, 1972), Yorgun Savaşçı (roman, 1967-68 Yunus Nadi Armağanı, bas. 1965, 4. bas. 1971), Bozkırdaki Çekirdek (roman, 1967, 1972), Devlet Ana (roman, 1968 Türk Dil Kurumu Roman Armağanı, bas. 1967 -1971), Kurt Kanunu (roman, 1969. 1972), Büyük Mal (roman, 1970), Yol Ayrımı (roman, 1971), Ölümünden sonra yayımlanan romanları: Namusçular (1974), Karılar Koğuşu (1974), Hür Şehrin İnsanları (11 cilt 1976), Damağası (1977). Bir Mülkiyet Kalesi (II cilt 1977) (Kurdakul, 1994:95).

Kemal Tahir'in eserlerinden Köyün Kamburu Fransızca ve Macarca'ya, Esir Şehrin İnsanları ise Rusça'ya çevrilmişlerdir. Ayrıca takma adla yazılmış birçok romanı ve tercümeleleri bulunan Kemal Tahir'in, ilk eşine mektupları: Fatma İrfan'a Mektuplar (1979) adıyla yayımlanmıştır (Kabaklı, 2002:295).

3.2.2. Kemal Tahir'in Romanları

Ahmet Kabaklı, Kemal Tahir'in romanlarını köyü anlatan romanlar, şehri anlatan romanlar ve destansı romanlar olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya tabii tutar (Kabaklı, 2002).

Kemal Tahir'in, Sağırdere, Körduman, Rahmet Yolları Kesti, Yediçinar Yaylası, Köyün Kamburu, Kelleci Memet, Büyük Mal romanlarında köy insanının yaşamına bağlı olaylar işlenmiştir. Köy Enstitülerinin Cumhuriyet HalkPartisi'nce gösterilen gerekçeler dışında amaçlarla kurulduğu düşünüsünden kaynaklanan Bozkırdaki Çekirdekte yine tek parti döneminin politikacıları, yöneticileri, kimi yerde kendi adları ve İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı yıllarındaki görevleriyle tiplendirilmeye çalışılmıştır. Romanda, Çankırı dolaylarında bir köy enstitüsü kurulması yolunda hazırlıklar yapılırken, yöre halkının çıkarıcı güçleriyle de karşılaşırız (Kurdakul, 1994:85). Kemal Tahir köy romanları, Türk tarihi silsilesinin içine girmeseler bile özellikle toplumumuzun en

mühim değişme zamanlarını tespiti e çalışmıştır (Kabaklı, 2002:296).

Kemal Tahir'in romanlarının ikinci grubunu, Meşrutiyet ve Mütareke yıllarından tutarak 1930'ların Serbest Fırka devri olaylarına kadar ki tarih süresinde "devrimci" denilen siyaset ve doktrin kişilerle, onların mensup oldukları zümrelerin hayatlarını konu edinen şehir romanları dizisi oluşturur. Bunlar, biri ötekinin devamı halinde yazılmış olan romanlardır. Bu romanlarında tarih sırası gözetilir ve bir önceki romanda ilk safı tutan veya silik bırakılan kişiler, dostları, fikir arkadaşları hatta çocukları ile daha sonraki bir romanda görülür bazen roman kahramanı olurlar (Kabaklı, 2002:297).

Yakup Kadri gibi Kemal Tahir'de yakın tarihimizi eksen olarak romanlarında kullanan edebiyatçılarımızdan biridir. Bir Abdülhamid devri paşasının oğlu olan Kamil Bey'in kişiliği etrafında Mütareke İstanbul'unu anlatan Esir Şehrin İnsanları, aynı kişiyi İstiklal Savaşı başlarına getiren Esir Şehrin Mahpusu, İstanbul'daki yılığın subay ve politikacıların Anadolu'ya geçişlerini hikaye eden Yorgun Savaşçı, Kurt Kanunu, Yol Ayrımı, II. Meşrutiyet, Mütareke, Kurtuluş Savaşı ve tek parti döneminin siyasal toplumsal sorunları temel alınır. Kendilerini olağanüstü koşulların sorunları olarak kabul eden asker-sivil orta tabakadan kişilerin savaş ve savaş sonrası yaşamlarına yönelik romanlarıdır.

Bu eserlerde Tahir, Osmanlı, Meşrutiyet, Mütareke ve ilk Cumhuriyet tarihlerini, o devirlere ait gazete, hatırat, belge ve söylentileri, savaş yerlerini inceleyerek, binlerce sayfalık notlar devşirerek yazdığı bol dokümanlı romanlardır. Bulduğu malzemeyi çok kez ustaca, fakat bazen yine kendi açısından yorumlayarak kullanmıştır. Köy romanları daha çok gözlemlerine dayanırken, şehri anlatan romanlarını belgelere dayandırmıştır. Bu dokümanları bazen uzun uzun, bir dava ispatlar gibi eserlerinin romantiklik ve sanat dozunu kaçırarak şekilde kullandığı da görülmektedir. Özellikle Yorgun Savaşçı'da Osmanlı toprak düzeni ve devletçiliği hakkında ilgi çekici görüşler vardır. Bu son romandaki, düşüncelerini kimi zaman Dr. Münir kimi zamanda Halil Paşa gibi İttihatçılara söyletmektedir. Onca bugüne kadarki ıslahat ve devrim hareketlerinin başarısız oluşunun sebebi önceden hazırlanmış "kadrolar" bulunmayışıdır (Kabaklı, 2002:298).

Kemal Tahir'in köyü ve şehri anlatan romanlarından ayrı olarak destanımsı olarak nitelenebilecek Devlet Ana romanında ise, Anadolu Selçuklu Devletinin tamamen gücünü yitirdiği çökme evresinde Ertuğrul, Osman, Orhan Beylerin Osmanlı Devleti'ni kurmaya yönelik savaşmaları anlatılmıştır. Ahmet Kabaklı (2002:299) Kemal Tahir'in, "bu romanla yaşayacak " olduğu kanısındadır.

Kemal Tahir edebiyata ilk önce şiir denemeleri yapmış, uzun bir süre günlük hikayeler, dedektif ve macera romanları yazmış, 15 kadar takma ad kullanmış ve birçok eserler çevirmiştir. Asıl ünlü romanlarını 1955'ten sonra yayımlamaya başlamıştır. Bu romanların birikim ve malzemesini, cezaevlerinde tanıdığı sayısız insan tiplerinden, köklü okuma ve araştırmalarından ve sürgün olarak bulunduğu köy çevrelerinden çıkardığı anlaşılmaktadır (Kabaklı, 2002:294).

Moran'a göre Kemal Tahir'in ateşli tartışmalara neden olmuş, yapıtları kimilerince çok övülmüş, kimilerince çok yerilmiş bir romancı olduğunu belirterek, bu tartışmaları ortaya çıkaran nedenin Tahir'in, romanlarının değeri üzerindeki bir anlaşmazlıktan çok, yazarın ideolojik platformda aldığı tavırdan kaynaklandığını ifade etmektedir. Moran bu durumun "doğal" olduğunu vurgulayarak, Kemal Tahir'in Türk tarihi üzerine yaptığı araştırmalardan çıkardığı sonuçları roman yoluyla duyurmak istediğini, dolayısıyla yaptığı tarihsel çıkarımlara katılanların romanlarını övdüğünü, katılmayanların ise övecek bir şey bulmadıklarını vurgular (Moran, 1991:130).

Kemal Tahir eserlerinde sadece edebiyatçılık ile yetinmemiş, aynı zamanda bir tarihçi bir düşünür de olmaya çalışmıştır. Kemal Tahir, kendisine ulusal planda şöhret ve ülkedeki Marksizm tartışmalarında bile referans haline getiren eserler vermiştir. Ancak bu şöhret Kemal Tahir için zararlı olmuş, kimi zaman "fantezist" tezlere sürüklenmiş ve evrensel boyutlu bir yaratıcılık potansiyeli taşıdığı halde, bir özgüllük saplantısı içinde, çoğu kez dar sınırlar içinde sıkışmış kalmıştır (Timur, 1991:175).

Halide Edib ve Yakup Kadri gibi, Kemal Tahir de XIX. yüzyılın son çeyreğinden sonra kendilerini büyük ülke sorunları karşısında bulan asker-sivil orta tabakadan kişilerin yaşam serüvenlerini, belli tarihsel kesitler içinde öykülemiştir. Halide Edip Sinekli Bakkal'da II. Abdülhamit dönemine damgasını basan Jön Türk hareketini konu alırken soruna eski ile yeninin çatışması açısından bakmış, tarih sahnesinden çekilmekte olanlar-

la yeni dönemin sahnesine çıkanların çatışkı ve savaşımını işlemiştir. Yakup Kadri ise Hüküm Gecesi'nde Meşrutiyet; Sodom ve Gomore'de Mütareke dönemlerinde yaşayan kentsoylularla orta tabakadan kişilerin dramlarını, yeni siyasal kurumlara egemen olan yöneticileri, gerçekte bilinen konumlarına aykırı düşmeden yansıtmaya özen gösteriyordu. İkisi de asker-sivil orta tabakanın yaşamda bir güç olarak belirdiği geçiş döneminin insanlarıydılar. Onlarla birlikte, onlar gibi düşünmüş, hareketlerine katılarak, sevinci, acıyı, yanılığın, hesap vermeyi, hesap sormayı yaşamışlardı. Sorumlu oldukları bir dönemi yazarken kuşkusuz bu ağırlığın altındaydılar. Kemal Tahir ise, Yorgun Savaşçı, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Kurt Kanunu, Yol Ayrımı romanlarında kişilerinin buldukları tarih kesiti içindeki durumlarını göz önünde tutarak tarihsel bir hesaplaşma olanağına ve nesnel olabilme şansına sahiptir.

Kemal Tahir, II. Meşrutiyet, Mütareke, Kurtuluş Savaşı ve tek parti dönemi gibi toplumsal ve siyasal olayları işlediği romanlarında aralarında Rauf Bey, Halil Paşa, Çerkez Ethem, Fethi (Okyar) Bey, Hacim Muhittin, Kara Kemal, Albay Bekir Sami gibi kişilerin, çoğunlukla kendi adlarıyla görünmektedirler. Romancı kendi güdümüne aldığı bu kişileri yazılarında, konuşmalarında okuduğumuz savlar doğrultusunda görevlerle yüklemiştir. Çoğun o kuşağın yaşamında ölüm-dirim sorunu olan kavramların bile üstünkörü tartışıldığı konuşmalarda kişiler, romancının istediği doğrultuda söz etmek durumunda bırakılmışlardır. Kurdakul (1994) bu savlardan bazılarını şöyle sıralıyor: Jön Türkleri kıyasıya yermek, sorunları basite indirgeyerek Abdülhamit'in düşürülmesini büyük yanılığın, ihanet olarak vurgulamak, Sevr Antlaşmasını tanımayan asker-sivil orta tabakanın oluşturmaya çalıştığı ilk öncü direnç örgütlerinin işlevini "millet katılmıyor" gerekçesiyle içeriğinden soyutlamak, yer yer Mustafa Kemal Paşa'nın kimliği üzerinde kuşku uyandıracak savlar ortaya atmak gibi bir işlev yüklerken onları, varlıklarına egemen olması gereken, temel insansal öğelerden yoksun bırakmıştı (Kurdakul, 1994: 89).

Kemal Tahir'in Osmanlı toplum yapısı ve tarihi üzerindeki görüşleri onun roman anlayışını da etkilemiş, Türk romanının özelliklerinin ne olması gerektiği konusundaki düşüncelerine yön vermiştir. Romanın bir tek insanın kendi kişiliğinden kaynaklanan dramı olduğunu ifade eden Kemal Tahir, daha sonra bireyden topluma doğru bir geçiş yapmıştır. İnsanın dramının kişisel olduğunu ama kaynağının, kişiliğinden değil

toplumsallığından geldiğini belirterek toplumun önemini vurgular. Türk toplum yapısının Batı'dakine benzemediği kanısı, Kemal Tahir'in roman hakkındaki düşüncelerini değiştirmesine neden olur ve Türk romanının Batı'dakinden farklı olması gerektiğini düşünür. Batı'da orta sınıfın güçlendiği ve Ortaçağ dünya görüşünün yerini, bireyin değer kazandığı yeni bir dünya görüşüne bıraktığı bir çağda ortaya çıkan roman, her şeyden önce burjuva felsefesinin, değerlerinin egemen olduğu bir toplum içindeki bireyin serüvenini işler. Gerçi Kemal Tahir'e göre de roman drama düşmüş insanı anlatır. Ama Batı romanındaki dram sınıf çatışmasından, toplum içindeki insanın yalnızlığından kaynaklandığı için bizim insanımıza uymaz. Çünkü bizim toplumumuzda sınıf yok, öyleyse bundan kaynaklanan çatışma da, yalnız insan da yoktur. Bu noktada Kemal Tahir romandan Batılı anlamda bireyin dramını değil, toplumun dramını ele alması gerektiğini düşünür. Böylece kendi romanını yaratabilecektir (Moran, 1991).

Kemal Tahir'e göre romancının sorumluluğu ve ödevini şöyle açıklıyor:

“Romancı olarak yaşamak, romancı olarak düşünmek ve dünyaya romancı olarak bakmak... Milletindeki insanlık özelliklerini dünya insanların değerlerine katarak insanlığı zenginleştirmeğe uğraşmaktır.” Bunu yapabilmesi için: "Gerçeklere saygı duymak. Ama dış yüzdeki ham gerçeğin ilk görünüşündeki parlak fakat yalınkat etkilerine kendini kaptırmadan. Hoşgörülüğü (toleransı) hem şuuruna, hem duygularına iyice sindirip en çetin sıralarda soluk alır gibi kolaylıkla kullanabilmek. Önyargılardan mümkün mertebe kurtulmak... Her insanı, her düşünceyi, her olayı... Ne kadar iyi bilirse bilsin ilk defa görüyormuş gibi incelemekten üşenmemek” (Kabaklı 2002:299).

3.2.3. Kemal Tahir'de Toplum ve Tarih

“Kemal Tahir'in yaşamının ve yazarlık sürecindeki olgunlaşmanın en önemli etkeni, kuşkusuz, suçlanarak çekmek zorunda bırakıldığı cezaevi yıllarıdır (Ünlü ve Özcan, 1991: 270).” 1938 yılında, Nazım Hikmetle birlikte “askeri isyana teşvik” iddiasıyla tutuklanmış, 1938-1950 yılları arasında cezaevinde kalmıştır. Kendisine şimdiki tanınmışlığını sağlayan eserleri de cezaevinden çıktıktan sonra yayınlamaya başlamıştır.

Kemal Tahir romanları kadar Türk Tarihi üzerine yaptığı araştırmalar ile de etkili olmuş bir yazarımızdır. Kemal Tahir, tarih üzerine yaptığı araştırmaları roman yoluyla duyurmak istemiş, tarih ve topluma ilişkin görüşleri Türkiye'de yapılan Marksist, özellikle de Asya Tipi Üretim Tarzı tartışmalarında referans olmuştur.

Kemal Tahir'in eserlerinin kimilerince övülmesi, kimilerince de yerilmiş olması onun ideolojik olarak aldığı tavrıdan kaynaklanmaktadır. Türk tarihi üzerine yaptığı araştırmaları roman yoluyla duyuran Kemal Tahir'in romancılığını görüşlerine katılanlar överken, katılmayanlar ise eleştirmişlerdir.

“Türk Tarihine Marksçı bir yöntemle yaklaşan Kemal Tahir'in hareket noktası, Osmanlı ve Doğu toplumlarının, tarih içindeki gelişmelerinin, Batı toplumlarının klasik gelişiminden farklı olduğu olgusudur (Moran, 1991: 130).” Bu anlamda “Kemal Tahir, romanlarında, XIII. yüzyıldan 1950'lere değin başat saydığı toplumsal sorunları işlerken, Osmanlı toprak düzeninin batıdaki feodalizmden farklılığı gerçeğinden hareket ederek, bu benzemezliği insanlık yönünden değerlendirmeye” (Kurdakul, 1994: 91) çalışmıştır. Osmanlı toplumu, kölelik, feodalite, kapitalizm evresinden geçmemiştir ve bunun nedeni de Asya Tipi Üretim Tarzı'dır. Bir diğer anlatımla, Osmanlıda temel üretim aracı olan toprağın sahibi devlettir. Devlet toprağı köylüye (reaya'ya) kiralar ve karşılığında vergi alır. Bireyler özel toprak mülkiyetine sahip olmadığı ve zenginlik belirli ellerde birikmediğı için güçlü bir sınıf oluşmamıştır. Bundan dolayı Osmanlı sınıfsız bir toplumdur. Ne Batıdaki gibi feodal derebeyi, ne serf, ne de burjuvazi vardır. Bunun içindir ki Osmanlı toplum yapısı Batı toplum yapısına benzemez. Kemal Tahir'in bu konudaki “yazı ve konuşmalarında nesnel bilgi ile öznel yargıların iç içe olması ve daha önemlisi yer ve zaman belirtmemesi bakımından eleştirilmiştir” (Kurdakul, 1994: 92).

Bu anlamda Kemal Tahir, Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketlerine olumsuz bakar. Türkiye, Batı'dan farklı olduğu için, Batı'nın kendi sorunlarına bulduğu çözüm yolları Türk toplum yapısına uymaz. Türkiye'de Batılılaşma hareketleri kopyacılıktır ve halka rağmen yapılmaktadır. Batılılaşma tabana dayanmayan üstyapı değişiklikleridir. Bu durum hem Türk aydını ile halk arasındaki, hem de geçmişle olan bağlarını kopartmıştır. Kurdakul, Tahir'in bu görüşlerini eleştirmektedir: “(...) Kemal Tahir'in batılılaşma hareketlerini de, tarihsel olayları neden-sonuç bağlamlarından soyutlayarak değerlendirdiğı görülür. Bu nedenle romanlarında (yazılarında, konuşmalarında) salt batı kopyacılığı üzerinde durmuş, kültür ikiliğı yarattıkları gerekçesiyle bürokrasinin Jön Türk kanadını kıyasıya yermenin basit yollarını aramıştır” (Kurdakul, 1994: 93).

Kemal Tahir, Türk insanının ve toplumunun Batı insanı ve toplumuna benzemediğinden Türk romanının da içerik olarak Batı romanına benzememesi gerektiğini savunur. Bunu sağlamak için Türk romancısının, Türk insanını ve toplumunu, bunların özelliklerini iyi bilmenin zorunlu olduğunu söyleyerek romancıya bir anlamda bilimsel görevler yükler.

Bu konuyla ilgili olarak Cevdet Kudret (1990: 199), Kemal Tahir'den bir pasaj aktarır:

“Türkiye Batı’ya hiç benzemeyen bir topluluktur. Anadolu Türk insanının tarihi, Batı insanının geçirdiği aşamalara uğramamıştır. Bu sebepten, insanımızın olaylar karşısındaki davranışları, iç dünyalarını meydana vuruşları Batı insanıninkine benzemez. Bu açıdan bakılırsa, Türk romanının gerek öz, gerek biçim bakımından Batı romanı karşısında köklü özellikler göstermesi şarttır.”

Baykan Sezer’e göre Kemal Tahir’in Türk toplumu ve Türk tarihi ile ilgili görüşleri hala önemlidir. Kemal Tahir’in tarihimiz ve toplumsal yapımızı açıklama konusunda hazır kalıpların, dışarıdan ithal edilmiş düşüncelerin sorunlarımızı anlamamızda bizi yalnızca götüreceğini ifade ettiğini belirtmiştir. Kemal Tahir’in dünya çapında bir Türk romancısı olduğunu söyleyen Sezer, iddiasını bir adım daha ileri götürerek, onu, 20. yüzyılın en büyük romancısı olarak tanımlar. Sezer, dünya üzerinde önemli roller yüklenmeye aday ülkelerin önemli romancılar çıkardığını belirterek, nasıl ki Dostoyevski’nin Rusya için önemi ne ise Kemal Tahir’in de Türkiye için o olduğunu vurgulamaktadır (Sezer, 2003).

Kemal Tahir’in bir düşünür olarak en önemli ilgi alanı Osmanlılıktır. Kemal Tahir yapıtlarında doğu-batı farklılığı, Osmanlılık siyasetinin özelliklerini ortaya koymayı amaçlamış, alanı sosyoloji, tarih, siyaset, iktisat olan birçok bilim insanını etkilemiş ve yol göstermiştir (Kaçmazoğlu, 2003b).

Şan da Kemal Tahir’in gerçeklik algısının dinamikliğine vurgu yapar. Kemal Tahir hiçbir gerçeğin tarih, toplum ve iktidar ilişkilerinden geçmeden oluşmadığını, gerçeğin belli tarih dönemlerinde üretilmiş bir yapı ile oluştuğunun farkındadır. Kemal Tahir’in bize kazandırdığı bakış açısı kendi gerçekliğimizin kendi toplum çıkarlarımız adına elde edilmesidir. Bu bakımdan gerçeklik algımızın sürekli bir devinim halinde olmasına vurgu yapmıştır. (Şan, 2003:181)

Türk sosyolojisinde Kemal Tahir’e duyulan ilgi Baykan Sezer sayesinde. Kemal Tahir- Baykan Sezer ilişkisi Hegel-Marx ilişkisine benzetilmiştir. Bu görüşe göre Hegelci mantığı anlamadan Marx’ı anlamak mümkün değilse, Baykan Sezer’in

anlaşılması da Kemal Tahir'in okunması ile mümkündür. Çünkü Kemal Tahir Baykan Sezer'in görüşlerinin şekillenmesinde etkili ve belirleyici olmuştur. Sezer, Kemal Tahir'in düşün sistemi içinde yetişmiş, onun tezlerini sosyolojik açıdan çalışmalarına dayanak yapmıştır (Kızılcelik, 2003).

Kemal Tahir, bir bilim adamı ve romancı arasındaki farkı şöyle belirtir: “Bir sosyolog, tarihe bilimsel açıdan yaklaşacağı için sadece aklını kullanır, fakat bir romancı tarihe bakarken ve onu kendi harcına katarken, hem aklını hem sezgilerini kullanır” (Moran, 1991:199). Zaten kendisi de toplumsal ve tarihsel bir takım görüşlerini ve yorumlamalarını okuyucuya aktarmak için, kurguladığı roman kişilerine söyler. Örneğin, bu işi, Yorgun Savaşçı'da Halil Paşa ya da Doktor Münir Bey, Kurt Kanunu'nda ise Kara Kemal yapar.

BÖLÜM 4: YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'NUN HÜKÜM GECESİ ile KEMAL TAHİR'İN YORGUN SAVAŞÇI ve KURT KANUNU ROMANLARINDA İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ

4.1. Muhalif Bir Gazetecinin Gözüyle II. Meşrutiyet Dönemi

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin muhalefetle çekişmeleri Yakup Kadri'nin Hüküm Gecesi adlı romanın konusunu oluşturur. Yakup Kadri'nin Hüküm Gecesi romanı ilk defa 1927 yılında yayımlanmıştır. Bu romanında Yakup Kadri, bir yandan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif bir gazeteci olan Ahmet Kerim ile Samiye aşkını işlerken diğer yandan muhalif gazeteci Ahmet Samim'in öldürüldüğü 9 Haziran 1910 ile Mahmut Şevket Paşa'nın öldürüldüğü 11 Haziran 1913 arasında meydana gelen siyasi olayları ve bu olayların toplumdaki yansımalarını işlemektedir. Roman 14 bölümden ve sayı numarası verilmemiş son bölümden oluşur. Yakup Kadri'nin kendi nitelemesiyle "Hüküm Gecesi siyasi bir romandır" (Özkırımlı, 1994: 34). Bu romanla yazar, sosyal hayatı daha geniş bir çerçeve içerisinde anlatma yoluna gider. Aile (Kiralık Konak) ve tekkeden (Nur Baba) sonra İttihat ve Terakki Partisi çevresinde, siyasi hayata ait gözlemlerini hikayeleştirir. Yazarın roman dünyası genişlemektedir. 1927 de yazılan bu romanda 1908 - 1911 yılları arasında cereyan eden siyasi olaylar, bir muhalifin dikkatiyle anlatılmaktadır. Denilebilir ki Yakup Kadri, bu romanla kapalı ve sınırlı mekandan geniş çevreye açılmıştır. Kiralık Konak 'ta Naim Efendi'nin konağı, Nur Baba'da tekke olay örgüsünün merkezinde yer almaktaydı. Bu iki çevreyi Yakup Kadri'nin yakından tanıdığı bilinmektedir. O, gazeteci olarak yazı hayatına başlamıştır. II. Meşrutiyet sonrası sosyal ve siyasi hayatımızda gazete toplumumuzun kalp atışlarını en iyi duyan kuruluşların başında gelir. Gazete, siyasi bunalım ve sosyal çalkantıların merkezindedir. Yakup Kadri; Ahmet Samim ve Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmelerine zemin hazırlayan siyasi gerilimin içinde yaşamış, İttihat ve Terakki'nin baskısını, muhaliflerinin beceriksizliğini, basın hayatının problemlerini yakından müşahede imkanı bulmuştur. Aradan 15 - 16 yıl geçtikten sonra o, bu müşahedelerini değerlendirir. Artık yalnız gazeteci değil romancıdır. Hatıralarını, izlenimlerini eserini kaleme aldığı yıllara ait kültür ve tecrübesine göre değerlendirmesi, hem kendi kendisiyle hem de sözü edilen dönemle hesaplaşması tabiidir. Bütün bunlar Yakup Kadri'nin "ben"den dışı açılışını göstermesi bakımından önemlidir. "Ben" sosyal hayata hakim değer ve tavırlarla, daha yerinde bir ifadeyle kolektif bir şuurla aynileşme

yolundadır. Kendi ıstıraplarını değil sosyal hayatın problemlerini terennüm etmektedir. Ancak Ahmet Kerim bize biraz da Yakup Kadri'nin yazılmamış iç biyografisini vermektedir (Aktaş, 1987:71).

Fethi Naci'ye göre Yakup Kadri, romanlarında, “yaşadığı dönemin toplumsal ve siyasal gerçekliğini” yansıtmıştır. Hüküm Gecesi'nde belirli bir tarihsel dönemi anlatan Yakup Kadri, “tarihsel gerçekler açısından ilginç, roman olarak güçsüz bir eser” ortaya koymuştur (Naci, 2002:21).

Atilla Özkırımlı, Hüküm Gecesi hakkında şu notu düşer: “Yakup Kadri siyasi tarihin bir dönemini romanına konu edinmiş, gerçek kişilerden ve gerçek olaylardan yola çıkarak, kimi zaman bir tarihçi titizliği, kimi zaman bir anı yazarının izlenimciliğiyle, ama roman yazdığını unutmadan bir cemiyetin tahlilini yapmak istemiştir” (Özkırımlı, 1994: 34).

Romanın kaleme alınış tarihi de ilginçtir. Bu romanın 1926'daki İzmir Suikastı'ndan hemen sonra yazılmış ve aynı süre içinde tefrika edilip 1927'de kitaplaşmıştır. Bu tarihte Cumhuriyet kadrolarının, son İttihatçılar diyebileceğimiz bir oluşumu tasfiye etmeleri dikkatleri çeken bir noktadır (Narlı, 2007: 74).

Hüküm Gecesi'nde de yazar, tarihsel olayları sergilerken bunların nedenleri üzerinde durmaz. Bu olaylara da hep bir açıdan "İttihat ve Terakki", "Hürriyet ve İtilaf" çekişmesi açısından bakar. Denilebilir ki, yorumcu tarih anlayışına ulaşamadığından, daha çok olayların bilinen yüzleriyle ilgilidir (Kurdakul, 1994:92).

Ahmet Kabaklı (2002) ise, Yakup Kadri'nin, romanlarında çoğu zaman kendini gizlemeyip fikir ve heyecanlarını ileri sürdüğünü, kahramanlarının dilinde kendisi konuşmakta olduğunu belirtmiştir. Nitekim Hüküm Gecesi'nde de başkarakter olan Ahmet Kerim'in, Yakup Kadri'nin sözcüsü gibi olduğunu görmekteyiz. Yazar olaylara ilişkin yorumunu Ahmet Kerim'in ağzından okuyucuya aktarır.

Hüküm Gecesi'nin önemli kişileri Meşrutiyet döneminde yaşamış, düşün, eylem ve politika adamlarıdır. Ali Kemal. Mahmut Şevket Paşa, Şehabettin Süleyman, Talat Bey (Paşa), Enver Paşa, Ziya Gökalp, Cemal Bey (Paşa) gibi olayların akış zinciri içinde sahneye çıkarlar. Bu durum romancıyı iki zorunluluk karşısında bırakmaktadır. Ya, kendi adları ile verilen bu kişileri, gerçekte bilinen kişilikleriyle yansıtacaktır ya da -

yaşamdaki adları ile geçirse bile- romanın konu ve gelişimi içinde kendi amacına yönelik özelliklerle anlatmak istiyorsa, bunları başka roman kişilerini oluştururken başvurduğu yöntemlerle çizmesi gibi yeniden yaratacaktır. Nedir ki, Yakup Kadri, bu kişilerden kimilerini gerçeğe bağlı olarak bilinen özellikleriyle yansıtırken, kimilerini ne yaşamdaki gibi ne de bir roman kahramanının inandırıcılığı içinde verebilmiştir. Ziya Gökalp, Cemal Bey Talat Beyin kişilikleri, romana başarı ile yansıtılırken, Mahmut Şevket Paşanın, Ali Kemal'in kişilikleri aynı düzeyde görünmemektedir. Ahmet Kerim ise, arkasından izlediği olaylar içinde tepkileri, davranışları, duyarlıkları ile canlı ve etkilidir (Kurdakul, 1994:91).

Hüküm Gecesi'nde Meşrutiyet döneminde, iktidarda bulunan İttihat ve Terakki ile muhalefetteki Hürriyet ve İtilaf partileri arasındaki çekişmeler yansıtılmaktadır. Roman muhalif bir gazeteci olan Ahmet Kerim'in kişiliği çevresinde konuşulurken, dönemin siyasi havası, muhalif gazeteci Ahmet Samim'in öldürülüşü, Halaskar Zabitan Grubu'nun ortaya çıkmasıyla muhalefetin güçlenmesi, İttihatçıların Babıali Baskını'yla iktidara el koymaları, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi, muhaliflerin ileri gelenlerinin Sinop'a sürgün edilmesi gibi olaylar yansıtılır. Bu anlamda Hüküm Gecesi "yalnız belli bir döneme değil, sosyo-ekonomik gelişmelerin belirlediği siyasi oluşumlara tanıklık etmektedir" (Özkırımlı, 1994:35) diyebiliriz. Eğer bu siyasi oluşumları anlamak istiyorsak dönemin sosyo-ekonomik yapısını iyi bilmemiz gerekir.

Jön Türkler içinde Abdülhamit'in istibdat rejimini yıkmak isteyen sayısız hizip vardır. "Sayısız hizbin varlığına rağmen, bütün bu bölünmeleri iki ana grupta toplamak mümkündür. Liberaller ve İttihatçılar"(Ahmad, 1995: 54).

Liberaller olarak adlandırılan kesim Osmanlı toplumunun üst sınıflarına mensup, eğitim görmüş insanlardır. Bunlar azınlıklar, büyük burjuvazi ve yüksek bürokrasi kesimidir. Liberaller anayasal monarşiden yanaydılar ve ülkenin kurtulmasında İngiltere'den yardım ummaktaydılar. "Liberallerin savundukları ideoloji Osmanlılık idi. Bu ideolojiye göre, bütün dini ve etnik cemaatler kendi dar amaçlarından ve özlemlerinden fedakarlık etmeksizin bir hanedan yurtseverliğine sadakat gösterebilirlerdi" (Ahmad, 1995: 55).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı, Liberal muhalefetin oluşumu, Paris'te yapılmış olan Jön-Türk kongresinde Prens Sabahattin'in açıkladığı ilkelerin, hem azınlıkların hem de büyük burjuvazinin özlemlerine İttihatçı tezlerden daha fazla cevap vermesi ile açıklanabilir. Prens Sabahattin “özel teşebbüs ve büyük burjuvaziye dayanan idari ve ekonomik bir merkezden kopmacılık” (Adem-i Merkeziyet) fikrini savunuyordu (Yerasimos, 1987: 419). Prens Sabahattin Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyetinin kurucusudur. Ayrıca Prens Sabahattin, İngilizlerden de destek görmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan ilk seçimlerden kısa bir süre sonra İstanbul'a dönen Prens Sabahattin, iktidarda bulunan İngiliz yanlısı sadrazam Kamil Paşa, büyük burjuvazi ve bürokrasi arasında bir ittifak kurulmuştur. Bilindiği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti önceleri ekonomide liberalizmden yana iken daha sonra devlet destekli milli ekonomiden yana tavır almıştı. Muhalefet ise liberal bir ekonomi anlayışına sahiptir.

Yakup Kadri, Hüküm Gecesi'nde devrin siyasi havasını yansıtarak romanını yazar. Hüküm Gecesi'nde İttihat ve Terakki genellikle iktidar partisi olarak yer alır. Bu partinin karşısında ise kısa aralıklarla iktidara gelmiş olan Hürriyet ve İtilaf Partisi vardır. Bu parti Ahmet Samim'in öldürülmesinden sonra kurulur.

“Gerek Hürriyet ve İtilaf, gerekse önceki muhalefet statiktir. Muhalefetin aktifliği yalnızca basında görülür” (Hayber, 1993: 193) Zaten romanda geçen Ahmet Kerim ve Ahmet Samim cesur iki muhalif gazetecidir. Ahmet Kerim'e göre gazetecilik mesleği, pek muteber bir meslek değildir. Gazeteciliği insanların iyi gözle bakmadıkları mesleklerden birine benzeten Ahmet Kerim, gazetecilik mesleğinin sermayesinin “halkın budalalığı” olduğunu söyler (Karaosmanoğlu, 2006:13). Ama bir gazeteci olarak kendisi istisnadır. Ona göre kendi yazdıkları “kuvvetle inandığım, kuvvetle hak bildiğim bir fikrin ifadesidir” (Karaosmanoğlu, 2006:13) der. Meşrutiyet döneminde kendisi de gazetecilik yapan Yakup Kadri'nin roman kahramanına gazetecilik hakkında bu sözleri söyletmesi ilginçtir.

Kendisi de muhalif olan Ahmet Kerim muhaliflerin hiçbir zaman iktidara sahip olabileceği inancını da taşımamaktadır. Ona göre “insana ikbal, saadet ve servet sağlayan kuvvetlerin hepsi de öbür tarafta idi. Ve hep öbür tarafta kalacaktı (Karaosmanoğlu, 2006: 13). Çünkü Ahmet Kerim'e göre İttihat ve Terakki, “kaba ve vahşi sertliğine karşı memlekette tek kudreti temsil” etmektedir. Ona göre muhalefet

“olumsuz ve inkarcı anlayışların hastalıklı bir görünüşünden” (Karaosmanoğlu, 2006: 13) başka bir şey değildir.

Ahmet Kerim, muhalif bir gazetecidir. İttihat ve Terakki’yi eleştirir ancak yine de İttihat ve Terakki’yi “herhangi bir partiden daha çok iktidar mevkiine layık” olarak görmektedir. Ona göre, “kahramanlarla evliyalardan” başka hiç kimse bir milletin başına geçmeye layık değildir. “Çünkü, yeryüzünde hiçbir siyasi kuruluş kendi bağrından bu kadar çok evliya ve kahraman çıkarmamıştır” (Karaosmanoğlu, 2006:17). Ancak İttihatçıların iktidara geçer geçmez değiştiklerini de vurgular. Alçakgönüllü ve fedakar bir “inkılap eri” iken iktidara geçer geçmez değiştiklerini söyler. İttihatçıların düzmece olduklarını düşünmektedir (Karaosmanoğlu, 2006:18).

Kitapta muhalefeti temsil eden kişilerden biri olarak Hasip Bey, sürekli Edmond Desmoulin¹ ve görüşlerinden bahsetmektedir. Bu noktada Ahmet Kerim, “Lakin İttihat ve Terakki’nin en cahil, en kör üyeleri bile aksiyon alanında mutlaka bu adamdan daha değerlidir. Ne yazık, biz sanki bunlarla mı bir hükümet kuracağız? (Karaosmanoğlu, 2006: 18) diyerek muhalefete iktidar olabilme şansı bile tanımaz. Hasip Bey için iktidara geçip bir nazırlık koltuğuna oturmak, gırtlakını aşan borçlarının ödenmesinin bir yoludur. Muhalefetin Osmanlı Devleti konusunda samimiyetinde de endişelidir: “Memlekette muhalefet adı altında toplanan ve her biri, her parçası ayrı bir kusurun, ayrı bir maksadın gölgesini taşıyan bu alaca kümenin içinde kendi siması acaba nasıl görünüyordu?” (Karaosmanoğlu, 2006: 22).

¹ 19. yüzyılda Fransa’da Le Play tarafından temelleri atılan daha sonra Henry de Tourville, Edmond Desmoulin, Robert Pinot ve Paul de Rousiers tarafından yapılan katkılarla sosyolojinin, kendi zamanındaki ana akımlarından biri haline gelen Science Social akımı, sosyoloji literatüründe Le Play okulu olarakta bilinmektedir. Okul 1789 Fransız Devrimi’nden sonra toplumun huzurunu kaçıran ve düzeni bozan bunalım ve sorunları çözmek için aranan cevapların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ülkemizde Le Play okulunun (Science Social, İlm-i İçtima, Toplumsal Bilim) ilk temsilcisi Prens Sabahattin’dir. Prens Sabahattin, Le Play okulu temsilcileri içinde en çok Edmond Desmoulin’ in etkisi altında kalmıştır. Prens Sabahattin, ekolle ve ekolün önde gelen kişi ve kuruluşlarıyla tanışmasını şöyle anlatmaktadır: “Birgün manen ve madden çok yorgun, çok üzgün bir halde Paris’in ünlü caddelerinden birinde gezerken bir kitapçı vitrininde Edmond Desmoulin’in “Anglo- Saksonların Üstünlüğü Nereden Geliyor?” ünvanlı eseri gözüme ilişti. Kitabı satın alarak, o gece bitirdim. O güne kadar sosyoloji alanında rastlamadığım pozitif bilimlerin yöntemlerine benzeyen bir bilimsel yöntemin varlığını sezdim. Ertesi gün aynı kitapçıya giderek Edmond Desmoulin’in bütün kitaplarını satın aldım. Bunları da büyük bir dikkat ve itina ile okudum. Düşüncem kuvvetlendi. Daha sonra Edmond Desmoulin ile tanışarak dost oldum. La Science Sociale Cemiyeti’ne giderek, bu derneğin diğer kıymetli üyeleri ile tanışıp birlikte çalışma olanağı buldum. Frederic Le Play ve Henri de Tourville’in eserlerini okudum. Bu eserlerde yer alan yöntemle Osmanlı İmparatorluğu’nun sosyal sorunlarını çözebileceğime, reform programı oluşturabileceğime inandım.” (Kaçmazoğlu, 2003:225)

Ahmet Kerim “politikacılığın bayağı ve dedikodu tarafından” hoşlanmaz. Kendi lehine de olsa aleyhine de olsa sevmez. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde ona sevimsiz gelen de budur. Hatta bu durumu utanç verici ve kaba bulur. İttihatçıların demagogca militanlıkları kendilerine özgü tavır ve hareketleri ülkede yarattıkları “suikast” ve “suizan” havasından rahatsızdır. Ahmet Kerim’e göre “Türkiye’de her çeşit asil ve yüksek geçim yollarını tıkayan sebepler ve amiller hep bu ahlak fesadından, bu dört yanı çamurlu siyaset sisteminin, bu tavırların, bu hareketlerin, bu demagogca militanlığın kayıtsız ve şartsız hüküm sürmesinden” ibarettir. (Karaosmanoğlu, 2006:32-33). Ona göre bu durum memleketi büyük bir bataklık haline getirmektedir ve bu bataklıktan yayılan kokular gençliğin heyecanı ve tüm ideallerini zehirlemektedir.

Her gece uyumadan önce, gün içinde karşılaştığı olayların bir muhasebesini yapan Ahmet Kerim’in kamuoyuna ilişkin görüşleri de ilginçtir. Kamuoyu oluşumunun çoğu zaman yanlış dayanakları olduğunu düşünmektedir:

“...amme efkarı dediğimiz şey hep bunların kafalarından meydana gelir ve çoğu zaman sosyal ve siyasi hadiselerle hakim olan kuvvette budur. Onun içindir ki Ahmet Kerim’e göre, bu çeşit amme efkarına karşı gitmek ve hep onun aksine yürümek, onu hırpalamak, sarsmak, onun istediğini istememek kalemine saygısı olan bütün yazarların vazifesidir” (Karaosmanoğlu, 2006: 40-41).

Yazar, yenilik ve gelişmeyi İttihat ve Terakki ile özdeşleştirir. Ona göre, “Gerçekten, gündelik siyasetin üstüne çıkılıp da duruma yüksekte bakılacak olursa pek iyi hissedilir ki, memleketi ikiye ayıran İttihat ve Terakki aleyhtarlığı altında bir inkılap ve bir yenilik düşmanlığı gizlenmektedir. Gerçi, muhalifler arasında hiç kimse bunu itirafa cesaret edemiyordu. Fakat, muhalefet akımı bütün kuvvetini, bütün manasını halkın ruhunda şuursuz halde yaşayan bu gericilik duygusundan alıyordu ve Ahmet Kerim bilerek ve ya bilmeyerek bu karanlık duygunun, günün birinde, canlı bir fikir ve yayılan bir hareket haline gelmesi için çalışıyordu” (Karaosmanoğlu, 2006:41).

Ahmet Kerim, Ömer Bey’in konağında kimi muhaliflerin yapıldığı bir toplantıyı değerlendirmektedir. Bunlardan Sırrı Bey eski bir İttihatçıdır ve dolayısıyla cemiyetin iç yüzü hakkında derin bilgi sahibidir. Ahmet Kerim’e göre, “orda hazır bulunanlar iliklerine kadar muhalif olmakla beraber, hiç politikacı değildirler.” Ömer Bey nezaret koltuğuna bile oturmamış” kişileri kendine rakip görmez, özellikle de o sıralar kuvvetlenmekte olan İttihatçı fedailerinin kendisine kurşun atma hakkına sahip

olmadığını savunur. Hasip Bey Edmond Desmoulins'ten tek satır bile okumamış insanlara zavallı gözüyle bakar. Necip Molla bir homoseksüeldir. Neşet Paşa, “zora zorla karşı koymanın hemen silahlı bir harekete geçmenin lüzumuna” inanmaktadır. Tahsin Bey, 2. Abdülhamit'in eski muhafızlarından biridir ve o da silahlı mücadele taraftarıdır. Daha önceleri Prens Sabahattin ve Damat Salih Paşa'nın konağında şimdi ise Ömer Beyin konağında yapılan bu toplantılar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kuşkulandırmaktan başka bir işe yaramamaktadır (Karaosmanoğlu, 2006: 63).

Ahmet Kerim'in en yakın arkadaşı Ahmet Samim'dir. O da bir başyazardır ve muhaliftir. Ahmet Samim'i en çok üzen nokta maaşını “Rumlardan alma” konusunda aldığı eleştirilerdir. Çünkü Ahmet Samim'in başyazarı olduğu gazete aynı zamanda bir Rum ve Osmanlı meclisinde mebus olan Kozmidi Efendi'ye aittir. Kozmidi Efendi bir mebus olarak millet meclisinde oy sahibi olan ve çoğu “başı sarıklı hocalardan meydana gelmiş muhalefet partisinin stratejisini yöneten Türkiye vatandaşlığı haklarına, belki de Ahmet Samim'den daha çok sahip olan” biridir. Kozmidi efendiye bu hakları verenlerin Ahmet Samim'e karşı “vatan haini, alçak, casus, Yunanlı” diye bağırma larını kabul edememektedir. Çünkü o gazetesinde Türk milletini ve Türk vatanına ihaneti gösteren küçük bir işarete bile yer vermeme konusunda çok titizdir. (Karaosmanoğlu, 2006: 49). Ülkede yazdıklarını takma ad kullanmadan yalnızca Ahmet Kerim ve Ahmet Samim yayınlamaktadır. Bundan dolayı da İttihatçılardan devamlı tehdit mektupları almaktadırlar. Son zamanlarda Ahmet Samim'e gönderilen tehdit mektupları kesilir. Samim bu durumdan endişelenir ve kendisini öldürmeye karar verdiklerini anlar. Bunun üzerine sokağa çıkmaktan bile çekinmeye başlar.

Ahmet Samim, yazdıkları ile hükümetin tepkisini en çok üzerine çeken yazarlardan biridir. Sürekli imzasız tehdit mektupları almaktadır. Yazdıkları yazılarla İttihatçıların yaptıkları yolsuzlukları ortaya çıkarmaya çalışır. Özellikle “Divanı Harbi Örfi'nin gizli işkence usulleri kullandığına dair belgeleri ortaya atan, Soma-Bandırma demiryolu imtiyazı işinin iç yüzünü açığa vuran tek gazeteci” Ahmet Samim'dir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelenlerinden olan Talat Bey, Ahmet Samim'i makamına çağırır. Amacı ona mutasarrıflık teklif ederek İstanbul'dan uzaklaştırmak istemektedir. Bunun karşılığında Ahmet Samim de muhalefeti bırakacaktır. Ancak Ahmet Samim bu teklifi kabul etmez.

Ahmet Samim¹ suikasta uğrar ve ölür. Yazar onu bir “hürriyet şehidi” olarak tanımlar. Muhalefetin önde gelenlerinden hiç kimsenin Ahmet Samim’in cenazesinde görünmemesi Ahmet Kerim’i üzer.

Büyük bir katılımı yapılan cenaze törenine muhalefetin önde gelenlerinden hiç kimse katılmamıştır. (Karaosmanoğlu, 2006: 79). Samim’in cenazesine muhalefetin önde gelenlerinin katılmaması, Ahmet Kerim’i derin düşüncelere sevk eder. Ahmet Kerim’in artık tek bir isteği vardır: “...hürriyeti kendi kanları pahasına zorla almasını bilmeyen milletlerin hürriyete layık olmadıkları gerçeğini bir kere daha en gür sesiyle bu ikiyüzlü, vefasız halkın yüzüne çarptıktan sonra artık sonuna kadar susmak” istemektedir. Tüm olaylar gerçekleşirken Ahmet Kerim’in gazetesi de kapatılır Ahmet Kerim derin bir yalnızlığa düşer (Karaosmanoğlu, 2006:80).

Ahmet Samim’in vurulmasından sonra “en militan muhaliflere kadar hepsi bir köşeye” siner. Ahmet Samim’i öldüren “bir damla barut Meclisi Mebusan da ki kocaman muhalefetin ağzını” (Karaosmanoğlu, 2006: 85) tıkar. Artık Türkiye’de muhalefeti temsil eden tek bir kişi vardır: o da eski bir İttihatçı olan Sırrı Bey’dir. Sırrı Bey’in “Kalkın! Ne duruyorsunuz? Kanlı ihtilal saati çaldı?” diyen sesi İttihat ve Terakki yanlısı polisin araya girmesine gerek bırakmadan “tembel ve uyuşuk halkın göğsünde maroken ve pamukla kaplı duvarlar içindeki sesler gibi hiçbir yankı yapmadan” yok olup gitmektedir (Karaosmanoğlu, 2006: 86).

Ahmet Samim’in vurulmasından sonra hepsi bir köşeye sinen muhalifler eski Roma elçisi olan Hakkı Paşa’nın sadrazamlığa atanması ile tekrar toparlanmaya başlarlar. Hakkı Paşa’nın yeni bir kabine kurması, programında ‘adlî ihsan’ politikasına yer vereceğini açıklaması “muhalefetin teşkilatlanmasına yardım etmiş ve Meclis’teki muhalefet epeyce kuvvetli bir cephe kurmaya” başlamışlardır. O zamana kadar her biri kendi başına muhalefet yapma yolunu seçen muhalifler bir parti çatısı altında örgütlenme gereği duymuşlar, “Ayan Meclisi’nde de kendi fikirlerini destekleyen bazı

¹ Ahmet Samim (1884-1910) öğrenimini Galatasaray Lisesi ve Robert Kolejinde tamamlamıştır. Osmanlı, Hilal, Saday-ı Millet gazetelerinde yazarlık yapmıştır. Edebiyatla da ilgilenmiş, Fecr-i Ati topluluğunun seçkin yazarlarındandır. 9 Haziran 1910 tarihinde öldürüldü. Öldürüldüğünde 26 yaşındaydı. Basın tarihimizde ilk “basın şehidi” olarak bilinir.

yüksek şahsiyetlerle temasa” geçmiş olmaları muhalefetin işini kolaylaştırmaktadır (Karaosmanoğlu, 2006:105).

Bu sırada muhalefetin Avrupa’da bulunan üyeleri de yurda dönmeye başladılar. Sonuçta Hürriyet ve İtilaf Fırkası¹ kurulur. “Fakat bu parti, imparatorluğun bünyesinde bulunan azınlıklara daha çok yer verir” (Hayber, 1993. 195).

Hürriyet ve İtilaf Fırkası 21 Kasım 1911’de kurulmuştur. Fırkanın temel ilkelerinden biri Osmanlıcılık düşüncesidir. Osmanlıcılık, ülkeyi oluşturan değişik ırk, din, dil ve milliyetlere eşitlik tanınması olarak tanımlanabilir (Teziç, 1976: 193). Ancak bu parti “ne yeter derecede bir İtilafçılık [anlaşma, uyuşma, uzlaşma], ne de ününe layık bir liberallik” göstermektedir. Partinin başına Ayan Meclisi’nden “bir damat paşa” getirilmiş, açıklanan parti programında “hürriyet ve İtilaf” ile neyi amaçladıklarını açıklamışlardı.

Buradaki “İtilaf” yalnız Türkler arasında bir İtilaf değil, Osmanlı Devletini teşkil çeşitli unsurlar arasında bir kaynaşma manasını taşıyor; “Hürriyet”ten de, böyle bir kaynaşmaya yol açmak için Türkler tarafından öbür unsurlara karşı gösterilmesi gereken dini ve milli müsamahalar anlaşılıyordu ve ne gariptir ki, böyle bir fırkanın başında da en müteassıp hocalar ve en katı gelenekçiler bulunuyordu. Ahmet Kerim, muhalefetin çoğu nazariyeleri gibi bu prensiplerin de manasızlığını anlamakta güçlük çekmiyordu. İkide bir :‘Benim babam Türkiye, anam Yunanistan’ demekle ün salmış bir Serfice mebusu Boşo Efendi ile biricik kurtuluş ve ilerleyiş yolunun ‘İslam Cemaati’ kuruluşunda olduğunu söyleyen bir Sabri Efendi’nin hangi fikir üzerine uyuşacaklarını ve öte tarafta mesela yarı Fransızca yarı Arapça konuşan bir Şefikülmüeyyed’in Arnavutça’dan başka dil bilmeyen bir Draç mebusu Esat Paşa ile nasıl anlaşabileceklerine akıl erdiremiyordu. Oysa bunların hepsi İtilaf ve Hürriyet Fırkasının başında idi (Karaosmanoğlu, 2006:118-119).

Ahmet Kerim’e göre Osmanlı ulusunu oluşturan unsurların kaynaştırıp anlaşabilmesi bir politika işi olmaktan çok bir kültür ve terbiye meselesiydi². Ona göre her unsurun

¹ Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İkinci Meşrutiyet’in en büyük ve en güçlü muhalefet partisi olmuştur. Mebusan içindeki muhalefet partileri Fırka’nın ilk kurucuları olmuşlardır. Kendileri milliyetçi -görünüşte Osmanlıcı - tutumlarını İttihatçı ulusçuluğuna karşı ortaya koymak arzusunda olan Rum, Bulgar, Arnavut, Arap, Ermeni Mebuslarının büyük kısmı Fırka’ya katılmışlardır. Ayrıca meclis-i Mebusan içindeki bağımsız mebuslarda bu partiye geçmişlerdir. Eski ittihatçılar, devre dışı bırakılan İlmeyeciler, medrese eğitimi alanlar, eski Ahrar Fırkası üyeleri, Demokratlar, sosyalistler gibi düşünceleri ve dünya görüşleri birbirlerine taban tabana zıt bir kitleyi bünyesinde toplamıştır. Türdeş (homojen) bir yapıya sahip olmaması fırka içinde çeşitli kanatların ve hiziplerin oluşmasına neden olmuştur. Fırka üyelerini bir araya getiren ortak payda İttihat ve Terakki rejimini yıkmaktır. Fırka, yönetime egemenliğini gündün güne koymakta bulunan İttihat ve Terakki’nin karşısındaki tüm muhalefet ırmaklarının döküldüğü bir göl olmuştur. (Tunaya, 1998)

² Bu noktada Yakup Kadri’nin ulusu tanımlama biçimiyle Ziya Gökalp’in ulus tanımı örtüşmektedir. Gökalp, Türkçülüğün Esasları adlı yapıtında ulusun oluşumunu tanımlarken ırksal, kavimsel, coğrafyasal, siyasal güçlere üstün gelecek ve egemen olacak bağın eğitim ve kültür ile meydana geleceğini, ulusun oluşumunda duygusal katılımın önemli olduğunu vurgular. (Gökalp, 2006:46-47)

kendine özgü ayrıcalıklarının olması tüm unsurların tek bir kültür ve dil içinde birleşmelerine imkan vermediğini düşünmektedir. Ayrıca Ahmet Kerim bu unsurların “hiçbirinde Türk unsuruna karşı bir iyi niyetten eser görememektedir. Hepsi de ağızdan ‘Osmanlıyız’ diyordu ama gönülden Osmanlı Devleti’nin yıkılıp dağılmasından başka bir şey dilemiyordu. (Karaosmanoğlu, 2006:119). Hürriyet ve İtilaf Partisi, politik alanda Osmanlıcılık düşüncesinden başka Adem-i Merkeziyet (Merkezdislilik) ve Teşebbüs-ü Şahsi (bireysel girişimcilik) politikalarını da benimsemiştir. Parti, Adem-i Merkeziyet (Merkezdislilik) ile yönetimin merkezi yapısı yerine, yerel yönetimlerin kurulmasını, Teşebbüs-ü Şahsi anlayışı ile de ülkenin gelişmesi, sermaye birikiminin sağlanması için ‘teşebbüsat-ı hususiye ve şahsiyeye arız olan’ engellerin kaldırılması ve yabancı sermayenin memlekete girişinin kolaylaştırılmasını amaçlamaktadır (Teziç, 1976: 193).

Ahmet Kerim “bütün bu acı gerçekleri görmesine ve bilmesine rağmen” hala İtilaf ve Hürriyetin yayın organı olan bir gazetede çalışmakla “fikri ve vicdani” bir tezada düştüğünü fark eder. Bunun nedeni de şöyle açıklar: “Her şeyden önce İttihat ve Terakki zindanının yıkılması ve hür düşünceye giden yolun açılması lazımdı ve o İtilaf ve Hürriyet’le ancak bu noktada birleşmişti. Bunun dışında, Fırkanın program diye ortaya attığı siyasi görüşlerin hiçbirini benimsemiş değildi; bunları ha olmuş ha olmamış addetmekteydi” (Karaosmanoğlu, 2006:119). Ona göre İttihat ve Terakki zindanının bir an önce yıkılmasını, yerle bir olmasını arzu ediyordu.

İttihat ve Terakki, “Gençlikte ideal namına bir şey bırakmamıştı. Mekteplerde, daha küçükken bel kemiği kırılmış ve Beyni uyuşturulmuş çocuklardan bir nesil yetiştirmeye çalışıyordu. Bu gidişle, vatan ve hürriyet aşkı bir nevi İttihatçılık taassubu halini alacak, vatanperverlikle komitacılık aynı manayı ifade edecekti. Ona göre “asil Türkiye’yi saran bu adi Balkan komitacılığı” mutlaka memleketten sökülüp atılmalıydı (Karaosmanoğlu, 2006:120).

Muhalefetten Hasip Bey “daha sokakta bile yürümesini bilmeyen bir halka meşrutiyet”in fazla olduğunu düşünür. Milletın kafası değişmeden ona hangi idare şekli uygulanırsa uygulansın bir şey değişmeyeceğini söyler. Edmond Desmoulin’sın milleti yapan hükümetler değil, hükümeti yapan milletlerdir tezinin çok doğru olduğunu savunur (Karaosmanoğlu, 2006:121). Memlekette “şahsi teşebbüs” sahibi bireyler

yetiştirilmeli hükümetin güç ve egemenliği en küçük dereceye indirilmelidir (Karaosmanoğlu, 2006:121).

“O sıralarda, her yeni muhalif gazetenin çıkışı, halk arasında, meşrutiyetin ilanı gibi bir tesir yaratıyordu ve bu çeşit gazetelerin her biri, kendi ehemmiyetine göre, hükümetin ve devletin üstünde bir hüküm ve nüfuz kazanıyordu.” Ancak İttihatçılar en hafif bir yerme ve kötüleme işi olduğunda gazeteleri kapatıyordu. Basın da buna bir çözüm bulmuştu. Bir gazete kapatılınca ertesi gün başka bir isimle tekrar yayınlanıyordu. Hükümet bu konudaki ciddiyetsizliği fark edince gazete kapatmaktan vazgeçmişti (Karaosmanoğlu, 2006:125). Bu arada Sada-yı Millet gazetesi yayın hayatına girer. Muhalif bir gazete olmasına rağmen “milli birliği bozacak züppelikler” yapmamaktadır.

Ahmet Kerim, “benim babam Türkiye, anam Yunanistan” demekle ün salmış Boşo Efendi, ilerleyiş ve kurtuluşu İslam Cemaati kurulmasında gören Sabri Efendi, Arnavutçadan başka dil bilmeyen Draç Mebusu Esat Paşa'nın nasıl anlaşabileceklerine akıl erdiremiyordu. Hepsi (muhalafet) ağızdan “Osmanlıyız” diyordu ama, gönülden Osmanlı Devleti'nin yıkılıp dağılmasından başka bir şey dilemiyordu. (Karaosmanoğlu, 1987: 126).

Ahmet Kerim, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının görüşlerini benimsememesine rağmen bu partinin yayın organında çalışmaktadır. Çünkü “her şeyden önce İttihat ve Terakki zindanının yıkılması ve hür düşünceye yol açılması lazımdı ve o (Ahmet Kerim), İtilaf ve Hürriyetle ancak bu noktada birleşmişti (Karaosmanoğlu, 1987: 126). Ahmet Kerim'e göre “İttihat ve Terakki Cemiyeti gençlikte ideal namına bir şey bırakmamıştı. Bu gidişle vatan ve hürriyet aşkı bir nevi İttihatçılık taassubu halini alacak, vatanperverlikle komitacılık aynı manayı ifade edecekti” (Karaosmanoğlu, 1987: 127).

Sadrizam olan Hakkı Paşa, uzun yıllar Roma'da bulunduğu halde, İtalyanların Trablusgarb'a asker çıkarmak için yaptığı hazırlıklardan habersizdir. İtalya'nın Trablusgarb'ı işgali, “İttihat ve Terakki harici politikasının bu rezilce iflası hadisesi yalnız kabinenin düşüşüyle sona ermek değil, belki partinin hayatını tehlikeye atmak lazım gelirken, Trablusgarb'ın işgalinden birkaç zaman sonra Hakkı Paşanın istifasıyla” kapanıp gitmiştir. İttihat ve Terakki bu olaydan zarar görmek şöyle dursun daha da güçlenerek çıkar. İttihatçıların muhalafete iyilik ve adaletle yaklaştığı

için desteklemediği Hakkı Paşa'nın istifası ayrıca Bingazi'yi savunmaya giden İttihatçı subayların varlığı halktaki müdafaa heyecanını ateşlemiş, böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti bu olaydan yara almaktan ziyade güçlenerek çıkmıştır (Karaosmanoğlu, 2006:126).

“O sıralarda, her yeni muhalif gazetenin çıkışı halk arasında Meşrutiyet'in ilanı gibi bir tesir yaratıyordu” (Karaosmanoğlu, 1987: 132). Yeni Partinin yayın organı Saday-ı Millet¹ gazetesinin ilk sayısı bu karışık günlerde çıkmış ve çok etkili olmuştur. Saday-ı Millet gazetesini kurulurken muhalefet toplumdaki çeşitliliği yansıtmak istemektedir. Bunun içinde genç unsurlara sahip olmak gerekmektedir. Ancak “memleketin gençliği ise gereği gibi İttihat ve Terakki yanında idi.” İttihatçılar muhalif basının böyle güçlenmesinden ürküyordu. İmdatlarına Lütü Fikri Bey'in kanunu yetiştirdi: 1909 Matbuat Kanunu. Bu kanuna göre gazete çıkarmak için ruhsat alma zorunluluğu yoktu. Hükümete bir bildiri vermek yeterliydi. Ama hükümette yargı yoluna başvurmadan gazete kapatabiliyordu. Basında buna karşı önlemini almış her kapatılan gazete ertesi gün başka bir isimle yayma devam ediyordu. Sonunda hükümet bu tedbirdeki yetersizliği görüp gazete kapatmayı bırakmıştır. Bu gazetede haftada birkaç yazı yazan Refik Halid dışında, Avrupa'dan borç aramakta olan İttihat ve Terakki hükümeti hakkında yazılar yazan Zeki Bey, Ahmet Samim gibi öldürülür. Bu olay “İttihat ve Terakki'nin muhalefete en sakar darbelerinden” biridir. Katillerin ele geçmesi sonucu olay mahkemeye taşınır. Mahkeme sürecinde ortaya çıkan gerçekler birer birer ortaya çıkmaktadır. “Bu muhakeme, Türkiye'nin göğsünde birdenbire patlayan bir ur gibiydi. Bundan fişkırın irinlerin, kanların kirlenmediği, lekelemediği İttihatçı kalmıyordu.”(Karaosmanoğlu, 2006:135). Bundan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri ve parti büyük zarar görür ve partiden kopmalar başlar. Saday-ı Millet, Zeki Bey'in öldürülüşünü protesto etmek için kendini kapatır.

Bütün bu hengame içinde İstanbul'da boşalan bir milletvekilliği için yapılan seçimi Hürriyet ve İtilaf Partisi adayı bir oy farkla kazanır. Muhalif basın bu durumu sevinçle karşılar. Muhalif basına karşı İttihatçıların yanında olan tek gazete Tanin'dir. İttihatçılar, muhalefetin güçlenmesini önlemek amacıyla Kanun-i Esasi'nin 35.

¹ Bu gazetenin adı gerçekte "Alemdar"dır. 1912 yılında yayına başlamıştır. Günlük olan bu gazete sıkıyönetim tarafından toplatıldıkça başka isimlerle yayınlanmıştır. Kitabın birinci basımında Alemdar olan gazetenin ismi daha sonraki basımlarda Saday-ı Millet'e çevrilmiştir.

maddesini değiştirmeye çalışır. Bu maddeye göre padişah istediği zaman meclisi fesh edebilecektir. Bu girişim meşrutiyet idealine bağlı genç unsurların İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden istifa etmelerine sebep olur. Bu sırada Tevfik Fikret de "95'e Doğru"¹ şiirini yazar (Karaosmanoğlu, 2006:136).

Bu dönemin genel görüntüsü kabalık ve budalalıkta muhalefetin ve cemiyetin yarış halinde olmasıdır. Bir tarafın yaptığı yanlışı hemen diğer tarafın yaptığı yanlış örtmektedir. Durum karışıktır. Svşmeden, dğşmeden fesat ve fitneden göz gözü görmemektedir. (Karaosmanoğlu, 2006:137)

Sait Paşa'nın dokuzuncu kez hükümeti kurarak sadrazam koltuğuna geçmesi ile meclis dağıtıldı ve yeniden seçimlere gitmesi kararlaştırıldı. Hürriyet ve İtilaf'ın bütün yeleri mebus olmak istiyordu (Karaosmanoğlu, 2006:139). Gelecek Meclise bir tek muhalif sokmamaya kararlı olan İttihat ve Terakki, oyları, kah bekçilerin sopası, kah jandarmanın tüfek dipikleriyle hep kendi adamlarına toplatıyordu. Bir yandan İttihat ve Terakki, muhalefetin ne kadar faal başları varsa, bunların her birini bir vasıta ile işlemez hale getirmenin yolunu bulmuştu. Gümülcineli İsmail askere alınmış, Hayrettin Paşazade Tahir Bey, basın kanununun bilmem hangi maddesine uyularak tevkif olunup Harp Divanınca  ay hapse mahkûm edilmişti. Rıza Tevfik'in Gmlcine'de kafasını yarmışlar ve aklınca, Avrupa işi seçim propagandasına çıkan Ltfi Fikri Bey'e Türkiye'nin iki önemli limanında öyle bir karşılama töreni hazırlamışlardı ki zavallı hatip, ancak, İzmir'de bir alay Rum'a, Beyrut'ta bir sürü Arab'a hiç anlamadıkları Türkçe ile bir iki söz söyleyip şaşkın ve mahcup dönmek zorunda kalmıştı (Karaosmanoğlu, 2006:140).

İttihat ve Terakki bu mücadele devrinde, hemen hiçbir cepheyi boş bırakmıyordu. Doğrudan doğruya Dahiliye Nezareti'nin verdiği denek ile Hak adında bir gazete, memleketin genç ve yaşlı hemen bütün aydınlarını, bütün edebiyatçılarını, şairlerini, yazarlarını, alimlerini bir araya toplamış, yani İttihat ve Terakki safına çekmişti.

¹ Bu şiirinde Fikret,13 şubat 1878'de, eski tarihle Hicri 1295'te, Abdülhamid'in Meclis'i kapatışı ile İttihat ve Terakki'nin Padişaha Meclis'i dağıttırması arasında bir benzerlik kurarak, otuz  yıl geri düşüldüğünü, tarihten ders alınmadığını vurguluyor. Milletın umutlarının boşa çıktığını, hiçbir şeyin değişmediğini, gene aynı kuruntular, hileler, bozgunculuklar içinde srklenildiğini, yasaların ayaklar altına alındığını haykırıyordu. Adam kayırmalar, soy-sopuluk, ele geirileni bölüşmek, sonuna "Yaşasın sevgili millet!" ezgisi eklenmiş bir sürü eski şarkı... şiir İttihat ve Terakki'ye yönelik bir kargımayla son buluyordu: Zorbalığına yakınlık duyup sana eğilen başlar düşsün, seni doğruluk diye alkışlayan eller kopsun! (Fuat, 1995:65)

Süleyman Nazif gibi kuvvetli bir polemist, bu gazetenin başına getirilmiş, halkın bütün demagogik heyecan kabiliyetlerini son dereceye varmıştır. Tevfik Fikret'in "Hak, tu!" sözüyle kötilediği bu acayip gazete idarehanesi tıpkı bir esir pazarı gibiydi. Burada, bir takım genç kölelerle emektar kölemenler İttihat ve Terakki adındaki şehinşaha satılacakları bahtiyar saati bekliyorlar ve bu saatin gelip gelmediğini büyüklerin nedimi Süleyman Nazif'in hep gülümser ve hep esrarlı yüzünden anlamaya çalışıyorlardı" (Karaosmanoğlu, 2006:141).

İttihat ve Terakki Türkçülük hareketini de kendi bağına almak istiyordu. Şimdiden Sultan Ahmet'te açılan Türk Ocağı İttihat ve Terakki'nin ünlü kişileriyle dolmuştu. Ahmet Kerim, İttihat ve Terakki'nin, gençliği en çok bu yoldan elde edeceğine inanıyordu. Onun içindir ki, var gücüyle bu milliyetçilik cereyanını muhalefete çekmeye çabalıyordu. Fakat muhalifler çevresinde hiç kimse bunun ne manasını anlıyor, ne de kuvvetini değerlendirmiyordu. Bundan başka, muhaliflerce en etkili bir seçim propagandası sayılan "unsurların uyuşması" nazariyesini milliyetçilikle karıştırmaya kalkışmanın birçok siyasi mahzurları vardı. Kısacası, Ahmet Kerim, bu yolun ne kadar dar, ne kadar çapraşık olduğunu görmekte hiç güçlük çekmiyordu (Karaosmanoğlu, 2006:141).

Arnavut Ayaklanması ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde çözümler başlamıştı. Ayrıca muhalefet de meclisin meşruluğunu tartışmaya açmıştı. Arnavutluk ayaklanmasının Cemiyeti yıprattığı günlerde İstanbul halkına, el altından bir Beyanname dağıtıldı. Ülkedeki meydana gelen olaylar karışıklar, İstanbul'da Halaskar Zabitan Grubu'nu ortaya çıkardı. Halaskar Zabitan Grubu bir genelge yayınlayarak; İttihat ve Terakki Kabinesi'nin çekilmesini, yerine tarafsız kimselerden kurulu bir kabinenin getirilmesini, meclisin dağıtılmasını, devlet memurlarının hiç bir siyasi partiye giremeyecekleri gibi konular üzerinde ısrar ederler. Halaskar Zabitan'ın baskısıyla Sait Paşa hükümeti istifa etmiştir. Bu olay İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidardan düşmesi demek olmuştur (Tuncay ve Diğerleri, 1992: 34).

Halaskaran Grubu'nun Arnavutluk ayaklanmasına dayanarak istediği şeyler, İttihat ve Terakki kabinesinin çekilmesi, yerine tarafsız kimselerden kurulu bir kabinenin getirilmesi, milletin reyine aykırı olarak toplanmış Meclis'in dağılması, devlet memurlarından bundan böyle hiçbir partiye girmeyeceklerini bildiren yeminli

taahhütnameler alınması vesaire gibi günlük politika ve idare işleriyle ilgili idi. Halaskar Zabitan Grubu'nun bu girişimi Ahmet Kerim'i tatmin etmez. Çünkü bu harekette, yeni bir idarenin, yeni bir fikrin yeni bir dileğin doğuşunu gösteren hiçbir belirti yoktur. Sadece İttihat ve Terakki Hükümetinin yıkılmasıyla hiçbir hedefe erişilmiş olmuyordu. Ahmet Kerim, onun yerine gelecek hükümetin ne getireceğini bilmek, yüksek, asil ve ateşli idealine susamış bir neslin susuzluğu onun nabızlarında vuruyordu. Bir zamanlar bu gençlik için hürriyet tatlı bir rüya idi. Fakat bu tatlı rüyadan 31 Mart sabahının kanlı ve çamurlu gürültüsüyle uyandığı günden beri bir sarhoş mahmurluğu içinde kıvranıp durmaktadır (Karaosmanoğlu, 2006:151).

Gündelik politika ve parti çekişmeleri memleketteki bütün diğer çalışmalarını yutmuş; hiçbir kimse ve hiçbir zümre için bunun dışında daha asil bir hayat nizamı bulmak imkanını bırakmamıştı. Memleketin her sınıf halkı gibi “mütefekkir” ve “münevver” sınıfı da, talihini durmadan değişen siyasi hayat şartlarının keyfine bağlamıştı. Nitekim bu sefer kendi alın yazısını bir sürü mevki hırslısı Arnavut Beylerinin eline bırakışı bu manevi ve fikri tembelliğin en belirli örneklerinden biriydi (Karaosmanoğlu, 2006:152).

Her şey, iktidarın birtakım aciz ve kötürüm paşaların eline geçeceğini gösteriyordu. Çünkü, İtilaf ve Hürriyet cephesi, çoktan bozulmağa yüz tutmuş; orada herkes kendi başına ayrı bir parti kesilmişti. İşte, bu sırada idi ki, nereden geldiği ve hangi kuvvetlere dayandığı bilinmeyen bir hükümet, iktidara geçmiş ve bu, tıpkı küçük çocukların köşe kapmaca oyununa benzeyen bir şey olmuştu. Yeni kabineyi meydana getiren kişiler, rütbe ve nişan yükleri altında iki kat olmuş ve her devre sadakada hizmet etmiş beş on antika devlet adamı idi. Başında Gedikler Gazisi Ahmet Muhtar Paşa'yı tarihi bir taç gibi taşıyan bu kabinenin içinde, biricik genç unsur olarak Hüseyin Hilmi Paşa ile Mahmut Muhtar Paşa görünüyordu. Bu iki adam, yalnız devletin değil, Ahmet Muhtar Paşa'nın idare dizginini de ellerine almış gibiydiler (Karaosmanoğlu, 2006:153).

İttihatçıların uyguladığı baskı politikalarından dolayı yurt dışına çıkmış olan muhalefet üyeleri kabine değişikliğinden yararlanarak yurda dönmeye başlarlar. İlk gelen Ali Kemal'dir. Her yeni gelen muhalefet üyesi halkta bir sevinç gösterisinin oluşmasına sebep oluyor, geniş kalabalıklar “Yaşa, yaşa, yaşasın!” nidalarıyla gelenleri karşılıyordu. Özellikle Prens Sabahattin'in gelişi çok gösterişli oldu. İstanbul'un bütün

büyükleri ve kodamanları münevver gençleri, kadınları, çocuklar, okullular, Ermeni ve Rum cemaatleri, Galata Rıhtımında karşılaşmışlardı (Karaosmanoğlu, 2006:156).

Muhalefetin önemli isimlerinin yurda dönmesi nedeniyle Hürriyet ve İtilaf Fırkası yararına, Şehzadebaşı'nda Ferah Tiyatrosunda bir müsamere yapılır. Bu müsamerede Rıza Tevfik, Ali Kemal, Boşo Efendi nutuklar söyleyecek, şair Hüseyin Kami Bey de son yazdığı şiirleri okuyacaktı, bundan başka, daha birçok milli gösteriler yapılacak, belki de bir perdelik siyasi bir komedyaya oynayacaktı. Bu müsamereyi düzenleyenler Alemdar gazetesinin yeni sahipleri Pehlivan Kadri ile Refi Cevat Beylerdi. (Karaosmanoğlu, 2006: 171-172)

Ahmet Kerim oturduğu yerde, gecenin bütün bayağılıklarından, gülünçlüklerinden, perişanlıklarından, zavallılıklarından tıkanmış bir halde idi; artık ne gülmeğe, ne acımağa, ne öfkelenmeğe takati kalmıştı. (Karaosmanoğlu, 2006:177) Çünkü, bu akşam kendi milletinin, kendi memleketinin şairleriyle, alimleriyle, muharrirleriyle bütün bir milletin ve bir memleketin manevi iflasına şahit olmuştu ve bu bir derece kendi varlığının iflası gibiydi. (Karaosmanoğlu, 2006:178)

Müsamere çıkışında kötü duygularla bitkin bir halde çıkan Ahmet Kerim'in kulağına kabalıktan biri "Türkiye son günlerini yaşıyor" sözü üzerine Ahmet Kerim Türkiye'yi, bu hale getirenlerin sadece muhalifler olmadığını, bunların yerine birer İttihatçı da koyulsa yine değişen bir şey olmayacağını söyler. Kokuşmuşluk hem İttihatçıları hem de muhalefeti sarmıştır. Yazar gerek Ahmet Kerim'in gerekse adı belli olmayan karakterler yoluyla yorumlarını sürdürür: amiyanelik ve demagogluğun İttihatçılar tarafından memlekette ithal edildiğini söyler. Ayrıca İttihatçıların bizi Balkanlaştırdığını söyler, Bulgar komitecilerinden öğrenilmiş bir çeşit dağ ve "sokak politikacılığı", bir çeşit "külhanBeyi palavracılığı", bir çeşit vicdan ve "yurtseverlik yankesiciliği" Meşrutiyet'ten beri temsil ettiğimiz siyasi ve milli kültürün temelleri hep bunlar olmuştur.

Abdülhamit idaresini de eleştiren yazar, istibdat rejiminden önce Türk aydını, Türk entelektüelinin ortadan kalktığını, "benden sonra bu millet yine düşünmesin, bilmesin, görmesin. Cahil, sersem, kör ve budala kalsın demiştir. Onun için memleketin bütün kapılarını her türlü aydınlığa karşı sınıksız kapatmıştır. Abdülhamit rejimini eleştirmeye

devam eden yazar, aydın kesiminin yok edilmesinde başka “Türkten başka unsurlara sosyal sahada olsun, kültür sahasında olsun en büyük imtiyazları vermiştir. Biraz önce bir Türk sahnesinden, bir Türk ammesi önünde Türk milletinin yüzüne tükürmek küstahlığında bulunan Boşo’yu Abdülhamit idaresi hazırladı ve bize hatıra bıraktı” (Karaosmanoğlu, 2006:179-180).

Yazar düşüncelerini iyice berraklaştırır. Ona göre bir tek devlet anlayışı vardır: Milli ve milliyetçi devlet... Bundan ötesinin boş laf olduğunu düşünmektedir. Hürriyetin amacı da milli bir Türk Devleti’nin kurulmasını sağlamalıdır, yoksa “Boşo Efendi Türk’ün yüzüne tükürsün” diye değildir (Karaosmanoğlu, 2006:180).

İttihat ve Terakki’yi eleştirmeye devam eden yazar, Arnavutluk Ayaklanmasını da, Balkan Savaşlarının sorumlusu da cemiyettir. Ve cemiyetin uyguladığı “delice ve serserice”(Karaosmanoğlu, 2006:181) politikasının bir sonucu olarak görür. Dağlarda “mukatele” [birbirini öldürme, vuruşma] ve mücadeleyi beslemek ve Babıali’de her isteğe “pekiyi” demek, her tehde boyun eğmek; hem kaçmak, hem de davul çalmak. Osmanlı Devleti’nin uygulamakta olduğu Balkan politikasını bu şekilde yorumlar. Abdülhamit’in ancak silahşorluğa layık gördüğü Arnavut Beylerini Meşrutiyet rejiminin baş tacı yapan Rumeli’nin siyasi emniyetini onların eline bırakan Cemiyet’e ateş püskürür (Karaosmanoğlu, 2006:182).

İttihat ve Terakki’nin neye dayandığını da sorgulayan yazar “Balkan komitecilerinden öğrenilmiş birkaç basit milliyet ve ihtilal düsturunun” cemiyetin temel politik tavrı olduğunu söyler. Yazara göre muhalefetin temel dayanağı da hürriyet ve meşrutiyet gibi birtakım kitaptan alınmış mücerret nazariyeler (soyut kuramlar)dir. Halbuki öbür tarafta hayat var. Koca bir milletin engin hayatı var. Bu noktada bahsedilen yer Anadolu’dur. Bunun içinde kaynayan acılardan, ihtiyaçlardan, istek ve dileklerden bir siyasi parti prensipleri çıkarmanın hiç kimsenin aklına gelmediğini söyler. İktidar ve muhalefetin milletin yapısına uymayan yabancı birtakım fikirler ve emeller yoluna biriyle uğraşp dururken öte yanda millet kendi derdiyle yanıp kavrulmaktadır. Ne bunun onlardan haberi var, ne bunların ondan... Bir yanda ihtilaller olur, ayaklanmalar bastırılır, savaşlar çıkarken öte yanda millet “Benim derdim bana.” diye inlemektedir (Karaosmanoğlu, 2006:182-183). Bunu soran hiçbir kimseye rastlanmıyordu. Herkes “Mutlaka harp olacak!” diyordu ve belki de böyle olmasını istiyordu. Hürriyet ve İtilaf bile harp

tarafıydı. Ülkede mitingler yapılıyor ve bu gösteriler sırasında İttihat ve Terakki kitleleri ile Hürriyet ve İtilaf kalabalığı birbirine karışıyordu. Bu sırada susan, hiçbir hayat izi göstermeyen yalnız Babıali idi. Büyük devletler elçilerinin her gün yeni bir nota ile harekete getirmeğe çalıştıkları bu tarihi müessesede zamanın zorlamalarına karşı tevekkülden başka bir şey sezilmiyordu. Memleketin havası o kadar elektrikle yüklü idi ki, sözü birtakım gök gürültüleri arasında kaybolup gitti ve İttihat ve Terakki tam bu sırada bir “hükümet darbesi” teşebbüsünde bulundu (Karaosmanoğlu, 2006:185).

Yazar yine Ahmet Kerim üzerinden İttihatçılığın anlamını sorgular. Ona göre İttihatçılık milletten ümidi kesmemek, her şeyi milletten beklemek, millete dayanmaktır. Ancak İttihatçılık tamamıyla bu değildir. Fakat bunun yanında sokak palavracılığı, kuru sıkı kabadayılık ve demagogca atıp tutmalar da bir çeşit İttihatçılık demektir. Devlet ve hükümet işlerinde laubalilik, millet arasında münafıklık, zulüm de, vahşet de bir çeşit İttihatçılık demektir. Gerçi, İttihat ve Terakki her şeyi gibi milliyetçiliği de inhisarı altına almıştı. Lakin temsil ettiği ruh, gösterdiği, anlayış hiç de milli değildi. Ahmet Kerim'e göre, Türk milleti ne kadar vakarlı, ağırbaşlı ve alçakgönüllü ise, İttihat ve Terakki o kadar yaygaracı, farfaracı ve küstahtı, Türk milleti ne kadar “aklı selim” sahibi, olgun ve tedbirli ise, İttihat ve Terakki o kadar paradoksal, ütöplast; o kadar tedbir ye ihtiyattan uzaktı. Bundan başka Ahmet Kerim İttihatçılardaki milliyetçiliğın ne dereceye kadar samimi olduğunu tahlilde güçlük çekiyordu. Çünkü İttihatçılar için her şey politika idi (Karaosmanoğlu, 2006:205).

Bu sırada başlayan Balkan Savaşı, İstanbul halkı üzerinde olumsuz etkilerde bulunuyordu. Bulgarların İstanbul önlerine kadar canlı cansız ne rast gelirse yakıp yıkarak, silip süpürerek gelmeleri halkı dehşete düşürmüştür.

Savaşın devam ettiği günlerde İttihat ve Terakki'nin belli başlı adamları böyle birer vasıta ile ya hapisneden veya memleketten kaçıp gidiyordu. Babıali baskını artık büsbütün bir mana taşımaya başlamıştı. Ahmet Kerim muhalefet ile olan ilişkileri yüzünden Bekırağa Bölüğüne gönderilir. Burada kendi kendine yaptıklarını sorgulayan Ahmet Kerim hapisle cezalandırılmasına bir anlam veremez. Adam öldürmemiş, hırsızlık yapmamıştır. Tek yaptığı düşündüklerini yazmaktır. Sosyal hayatın huzur ve düzenini sarsacak, vatani ve milli duygulara zarar verecek hiç bir şey yazmadığı gibi

kimi zamanda için için İttihat ve Terakki rejimine sevgi duyar bile olmuştu. Muhalefetin diğer üyeleri gibi muamele görmeyi bir türlü kendine yediremez (Karaosmanoğlu, 2006:233-234).

İttihatçı rejim muhalefet üzerinde kurduğu bu baskıya rağmen henüz idarelerini layıkıyla düzenleyememiş olmaları ve o zamanki orduya hiç de güvenleri olmadığından gereksiz bir terörle durumların büsbütün güçleştirmekten çekiniyorlardı. İttihatçılar bu sinirliliği, bu hoşnutsuzluğu, bu tedirginliği birtakım vaatlerle yatıştırmaya çalışıyor, bir yandan “Müdafaai Milliye” adıyla bir teşkilat meydana getirerek memleketin bütün aydın gençliğini bunun içine alıyor, her birini bir görev ile avutuyor, kimine bir Avrupa gezisi, kimine bir şerefli unvan bağışlıyor; öte yandan büyük ölçüde bir propaganda seferberliğiyle kamuoyunu kendi yanına çekmeye ve etkilemeye çalışıyordu. İttihat ve Terakki'nin hiçbir zaman sosyal dayanışmaya bu kadar önem verilmediğini ifade eden yazar, hemen her sınıftan halkın, hatta muhalifler içinden bazı kimselere bile görevler verildiğini, her çalışmak isteyeneye sıcak bir kucak açıldığını vurgular (Karaosmanoğlu, 2006:237).

İttihat ve Terakki hükümetinin devam ettirdiği hoşgörülü idareden yararlanarak önceleri kaçan muhaliflerin mühim bir kısmı yeniden memlekete girmişti. Bunlar hürriyet ve İtilafın kuruluşunda ve halaskar zabitan grubunun başarılarında büyük yararlılık ve gözü peklik göstermiş kimselerdi. Bunlar İstanbul'a döndükten sonra İttihat ve Terakki polisi her birinin arkasına bir sivil polis takmıştı (Karaosmanoğlu, 2006:241).

Gerçek bir liderin, gerçek bir devlet adamının ilk vazifesi kişilerin yapabilecekleri işlerle, yapamayacağı işleri birbirinden ayırabilmek ve ona göre bir iş bölümü esası bulmaktır. İttihat ve Terakki'nin en büyük yanlışı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu iş bölümü meselesini hiç düşünmemişlerdir. “Bakarsınız, tabanca kullanmakta ustalığı olan bir adama, nezaret sandalyesi verirler, öte yandan kendini ilim ve felsefeye vermiş bir adamı da tutarlar komitenin Merkezi Umumi azası yaparlar. Bunun adına sosyal ilimlerde ‘deplacement des valeurs’ (değer karmaşası) derler ki anarşinin en bariz alametlerinden biridir” (Karaosmanoğlu, 2006:262,263).

Ahmet Kerim Bab-ı Ali'ye çıkarken Mahmut Şevket Paşa'nın vurulduğu haberini alır. Mahmut Şevket Paşayı vurulması ile “sinsi, zalim ve ürkütücü bir polis havası

İstanbul'un üstüne bir kabus" gibi çökmüştü. Bu olayın gerçekleşmesinden sonra Merkez Kumandanı Cemal Bey'in muhalefete ağır bir darbe vurmuştur. Üsküdar Mutasarrıflığı ve ondan sonraki Adana Valiliğinde Cemal Bey, Meşrutiyet devrinin ortaya çıkardığı şöhretlerin en kuvvetlilerinden biri olmasını sağlamıştı. İstanbul'u "avucunun içine" alan Cemal Bey, Mahmut Şevket Paşa son nefesini verdiği andan itibaren bütün tahkik, takip ve tevkif işlerini bizzat kendisi yürütmüş, bütün karakolları, tevkif evlerini, hapishaneleri her tarafını "ağızına kadar" muhalefet mensupları ile doldurmuştur (Karaosmanoğlu, 2006:277).

Tutuklananlardan biri de Ahmet Kerim'dir. Ahmet Kerim Cemal Bey'i "korkunç terör tanrısı"na benzeter. Cemal Bey Ahmet Kerim'e vatanın eli kalem tutan aydın bir bireyi olarak muhalefet arasında ne işi olduğunu sorar. Muhalefetin bütün maskaralıklarına yakından şahit olan Ahmet Kerim, onun ciddiliğine bir an akıl erdirememiş; ona maddi ve manevi bir anarşinin çeşitli görünüşlerinden biri gözüyle bakmış ve işin asıl garibi, İttihat ve Terakki'yi milletteki müspet kuvvetlerinin biricik kaynağı saymıştı. Demek ki, ne samimi bir surette muhalefeti benimsemiş, ne de İttihat ve Terakki'nin faziletsizliğine yürekten inanmıştı (Karaosmanoğlu, 2006:285).

Romanın sayı numarası verilmeyen "Merkezi Umumide Bir Konuşma" adlı son bölümünde Yakup Kadri Cemiyet'in önde gelen üyeleri olan Talat Bey, Bahaettin Şakir Ziya Gökalp ve Cemal Bey'i tahlil eder. Talat Bey, Cemal Bey'in muhalefeti susturmasını takdirle karşılayarak İstanbul'u "temizlediği " için onu över. Artık "Çürümüş Bizans" tan "haşarattan" iz kalmamış, kimi öldürülmek, kimi de yığın yığın süpürülüp dışarıya atılmak suretiyle bunların sinsisi, fakat devamlı zararlarına son verilmişti. İttihat ve Terakki'nin yok edici yumruğu Cemal Bey'de belirmişti. Bu açıdan bakıldığında, ne Mahmut Şevket Paşa'ya, ne de Enver'e benziyordu.

Yakup Kadri'nin Talat Bey-Enver Paşa ilişkisini yorumlama tarzı ilginçtir:

"Enver'e gelince, o bir türlü çocukluktan kurtulamıyor hala birtakım fantazyalar ve kuruntular ardında koşuyordu Onun cakaları ve dik kafalıkları yüzünden İttihat ve Terakki durmadan zarara uğruyor, için için sarsılıyordu. Hani, bir hamlede Edirne'yi geri alacaktı? Hani orduya yeni başlan taptaze bir savaş gücü verecekti? Zavallı çocuk Beyninin içindeki hayalleri birer gerçek sanmıştı ve garibi şu ki, en yakın arkadaşlarını da kandırmanın yolunu bulmuştu. Zaten, Enver'in en kuvvetli tarafı bu "herkesi kandırma", herkese itimat ve inanç vermek hassası değil midir? Son Gelibolu denemesine varıncaya kadar en büyük kumandanlar bunun askerlik dehasına inanmadı mı idi? Gelibolu Yarımadasına denizden asker çıkarılması

projesini beğenmeyen var mıydı? Halbuki, işte, netice bütün açıklığıyla Balkan Harbinin faciaları sırasında duruyordu. Bununla birlikte yine cepheyi fiilen Enver idare etmekteydi. Talat Bey, kendine mahsus babacanlığı ile ikide bir: “Bu çocuğun sözlerine hala inanıyoruz, be...” diyordu. Gerçekten bu, şaşılacak bir şeydi. Talat Bey, her askeri ve siyasi gafın sonunda onu bir kenara çekip: “Yumurcak, yaptığın yetişir; sen şöyle bir parça rahat dur, bakayım!” demek istiyor, fakat yüz yüze gelince bütün iradesi elinden gidiyor, öfkesi dağılıveriyordu. Enver'in o derece saf ve mert bir çehresi vardı, gözlerinin içine dikkatle bakıldığı vakit duru Beyaz suçüstü yakalanmış bir çocuğun yüzü gibi kıpkırmızı kesiliyordu ki... Böyle bir adama ne yapılır? Sanki kendisine söyleyeceğiniz şeylerin hepsini önceden biliyor ve cevabını önceden hazırlamış gibidir. Siz daha ağzınızı açarken onun: “Haklısınız; fakat...” diyecek gibi bir hali vardı. İşte, İttihat ve Terakki'nin bütün askerlik işleri Enver Bey'in bu “fakat...”ı üzerinde dönüyordu.”(Karaosmanoğlu, 2006:302)

Talat Beyin Cemal Bey hakkında bazı sıkıntıları vardır:

“İttihat ve Terakki teşkilatının içinde bu kadar yaman bir adam da istemiyordu. “Her şey elbirliğiyle olmalı ve yapan bilinmemelidir.” diyordu, Cemal Bey ise, öyle gölgede kalır takımdan değildi. Her adımım büyük bir gürültü ile atıyor ve yaptığı işin yankılarını memleketin ufuklarını günlerce çınlatıyordu. Muhafifleri kütle halinde uzaklaştıran o idi. İdam kararlarını verdiren o idi. İstanbul'u bir demir çember içinde her yandan çevirip bildiğine göre sıkıştıran o idi. Belki aslında iş öyle değildi de Cemal Bey böyle gösterilmesini istiyordu. Kişiliğinin şiddetli ve kızıl parıltısı İttihat ve Terakki'yi bütün o kocaman teşkilatıyla sanki gölgede bırakıyordu veya İttihat ve Terakki onda bir tek adam haline geliyordu. Halbuki, bu şekil particilik Talat Bey'in fikrine ve mizacına tamamiyle aykırı idi. O istiyordu ki, her şeyi parti yapmış olsun. Hamiyet ve gayret gibi şan ve kuvvet de hep onun olsun ve bu adsız, esrarlı fırkanın içinden hiçbir ferdin başı sivrilmesin. Talat Bey'in Cemal Bey'de hoş görmediği kusurlardan birisi de bu genç albayın bazı sosyal hürriyetlere düşkünlüğü idi. Gerçekten Cemal Bey ortaçağ kahramanı Maletesta gibi, bir yandan yok edip tepeliyor, öte yandan İstanbul'un en kibar, en seçkin çevrelerinde bir hovarda hayatı sürüyordu. Onun sayesinde Türk hanımları sokakta peçelerini kaldırıp dolaşmak hürriyetine kavuştular; onun sayesinde şehrin bazı lokantalarına girip yemek yemek hakkını elde ettiler. Onun sayesinde kendi evlerinde haremle selamlığı birleştirmek cüretini gösterdiler” (Karaosmanoğlu, 2006:303).

Yakup Kadri, Talat Paşa hakkında ise:

“İttihat ve Terakki'nin halk üzerindeki prestijine hafif bir zarar getirecek veya onun başına bazı dertler çıkarabilecek hareketlerden şiddetle sakınırdı. Gerçi, kendisi kendi bakımından ne Enver gibi titiz ahlaklı, ne de o sırada hükümetin başında bulunan Sait Halim Paşa gibi mutaassıp gelenekçilerdendi; fakat sırf politik bir görüş zaviyesinden, amme efkarını bulandırma ihtimali olan her çeşit yeniliğin aleyhinde idi. Daha doğrusu onun aklı ne yenilik, ne de eskilikte idi; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hayatı ve çıkarı yanında bu çeşit meseleler onun için ikinci derecede bir değer taşıyordu. Her şeyden önce İttihat ve Terakki! Her şeyden önce onun yaşaması, onun hükmetmesi ve kuvvetlendirilmesi... İşte Talat Bey'in biricik

ehemmiyetli, dikkate ve uğraşmaya değer gördüğü mesele bundan ibaretti” (Karaosmanoğlu, 2006:304).

Yakup Kadri, cemiyetin ideologu olan Ziya Gökalp’e de değinmeden geçemez: “Tıknaz ve ağır adam çok karışık ve belirsiz bir selam vererek yaklaştı. Arkaya doğru itilmiş fesinin büsbütün açık bıraktığı alnının ortasında eski bir kurşun yarasını andıran bir küçük çukur vardı. Bu, Merkezi Umuminin derin ve esrarlı nazariyecisi Ziya Gökalp idi. Ne gülüyor, ne konuşuyor, dik dik önüne bakıyordu. Bir elini öbür elinin içine aldı ve başparmağını oğmaya başladı”

“Fırkada görülecek çok iş var. Önce bu programı değiştirmeli. Yerine sıkı milliyetçilik esası üzerine bir program yapmalı. Sonra da Cemiyetin “harsi” tarafını kuvvetlendirmeli. Teşkilat... Bu o kadar mühim değil, teşkilat, kalıptır, binadır, hendesedir. Bu kalıbın içine hangi ruh üflenecek? Bu bina ne ile döşenecek ve ne gibi kimseler yerleştirilecek? Bu, hendesenin ispat ettiği dava ne olacak? Asıl mesele bunu tayin etmektir. Bugün memlekette apaçık iki fikir cereyanı görülüyor. Bunlardan biri Osmanlıcılık, öteki Türkçülüktür. İttihat ve Terakki kendi göğsünde bu iki zıt cereyanı ne şekilde birleştirecek? Teşkilat değil, teşkilat değil. Kültür kuvveti, milli mefkure kuvveti... Onların bize üstünlüğü buradadır. Evet, milli mefkure milli kültür... Bu olmadıkça siz istediğiniz kadar teşkilat kurunuz. İsteddiğiniz kadar kulüpleriniz, adamlarınız, hatta ordularınız olsun, bir şeye yaramaz. Çünkü, 'mefkûre'siz bir kalabalık kadar dağınık ve korkak bir şey daha düşünülemez. Son Arnavutluk ayaklanmasında bütün kuvvetlerimiz ne oldu? Neye yaradı? Gördük. Silahımız mı eksikti. Haber alma kaynaklarından mı yoksunduk? Hayır. Bunların hepsi bizde olmakla beraber devlet ve hükümet cihazı da hep bizim elimizde idi. Buna rağmen taraf taraf, kendimize en bağlı sandığımız kimseler asilere katıldı. Taraf taraf her ayağımızı bastığımız yer altımızdan kaydı. Çünkü, milli şuur henüz uykuda idi. Ve millet bu küçük ve mahalli ayaklanmanın sinsisi bir ırk kavgasının başlangıcı olduğunu sezmemişti. Bir millet öyle kolay kolay değişmez”; dedi. Her sosyal hadise ağır, uzun bir tekamülün neticesidir. Gerçi, bazı sosyologlara göre iki türlü tekamül vardır. Bir...” (Karaosmanoğlu, 2006:308)

Ziya Gökalp, Cemal Bey ile görüşerek Ahmet Kerim’in “Türkçülük cereyanının, gönüllü hadimlerinden biri” olduğunu söyler. Roman Ahmet Kerim’in Sinop¹’a sürgün edilmesi ile son bulur. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin denetleme iktidarı sona ermiş, doğrudan diktatörlüğü başlamıştır.

¹ Bu dönemde muhalefet Avrupa’da sekiz kişilik bir ihtilal komitesi kurmuştur, ihtilal Komitesi Mütarekenin imzalandığı gün bir kaç alayla İstanbul üzerine yürüyecektir. Bundan bir kaç gün sonra Sadrazam Mahmut Şevket Paşa’nın vurulması (11 Haziran 1913) muhalefetin bütün planlarını altüst eder. Bu fırsattan yararlanan İttihatçılar ülkede yapmak istedikleri her şeyi yaparlar. Geniş bir tutuklama hareketi ile suçlu suçsuz birçok insan darağacına veya sürgüne gönderilir. Bu konuda Cemal Bey etkin bir şekilde çalışmıştır. “Suikastın hemen ertesi günü, iki yüzü aşkın, cinayetle ilgisiz muhalif Bahricedit vapuruyla Sinop’a sürülmüştür. (Tunçay ve Diğerleri, 1992: 36).

4.2. İttihatçılar ve Kurtuluş Savaşı

İttihatçılar, Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedileceğinin farkına vardıklarında, savaş dönemi siyasetleri ile özdeşleşmemiş yeni bir hükümetin İtilaf devletleriyle yapılacak olan görüşmelerde kendilerinden çok daha iyi bir konumda olacaklarını anlamışlardı. Bu amaçla Talat Paşa sadrazamlıktan istifa ederek, yerine Ali Tevfik Paşa sadrazam olmuştur. Kurulan kabinede savaşa karşı olan İttihatçılara da yer verilmişti.

Ancak iktidar değişikliğine rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk siyasal yaşamından silinmiş olmuyordu. Meclisin çoğunluğu, bürokrasi, polis ve ordu büyük ölçüde İttihatçılardan oluşmaktaydı. Bu yeni dönemde Cemiyet, savaş sonrasında üyelerini ve örgütünü korumak ve eğer zorunlu olursa, bir ulusal mücadelenin temellerini atmak için tedbirler aldı.(Zürcher, 1987: 133).

Mondros Mütareke'sinin (1918) imzalanmasının ardından İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'u işgali, İstanbul'da yaşayan Türk halkı üzerinde maddi ve manevi krizlere yol açmıştır. Bu bunalımın boyutları Türk romanına da yansımış, Halide Edip 'Sinekli Bakkal'da, Yakup Kadri 'Sodom ve Gomore'de, Kemal Tahir'de 'Esir Şehrin İnsanları' adlı yapıtında bu bunalımın boyutlarını çizmeye çalışmıştır.

Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık (1987: 127) adlı yapıtında, "Mustafa Kemal'in 1919'dan itibaren lideri olduğu Ulusal Direniş Hareketi'nin örgütlenmesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti hakim bir rol oynamış mıdır?" sorusuna yanıt bulmaya çalışır: "İster Ali Kemal ve Damat Ferit Paşa gibi İtilafçı olsun, ister İngiliz İstihbarat Servisi'nden olsun, birçok milliyetçi-karşıtı gözlemcilerin çoğu ulusal hareketin bir İttihatçı tertibi olduğuna inanıyordu" demektedir. Sonuçta Zürcher İttihatçıları, "direnişi başlatan kişiler olarak değil, Mustafa Kemal ve hareketi tarafından kullanılan insan malzemesi" (Zürcher, 1987; 130) olarak görmektedir. Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı'da bir anlamda Zürcher'in yukarıda anılan sorusunu yanıtlar gibidir. Bu romanında mütareke ve Milli Mücadele savaşımında İttihatçıların rollerini anlatmaktadır. Kitapta adı geçen İttihatçılar, birbirilerine hala "cemiyet" bağı ile bağlıdırlar. Romanın gelişimi içinde kurguya eklenen her yeni roman kişisi bir dereceye kadar İttihatçıdır ve milli mücadele için nispeten olumlu katkılar yapmaktadır. İşler çoğunlukla İttihatçı dayanışması

şeklinde yürümekte, Hürriyet ve İtilafçı her roman kişisi ise çoğunlukla negatif olarak işlenmektedir.

Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı (1991) adlı romanı üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm olan "Von Kres Paşa'nın Dürbünü"nde mütareke yıllarında İstanbul'da kalan İttihatçıların başından geçenler anlatılır. Bu bölümde Kemal Tahir, bize Osmanlı toplum yapısı, Türk tarihi ve İttihatçılar hakkındaki görüşlerini de aktarmayı ihmal etmez. İkinci bölüm olan "Karanlığın Dibinde" ve üçüncü bölüm olan "Dönemeç"te ise İzmir'in işgal edilmesini, Ahmet Anzavur Ayaklanmasını, Çerkez Ethem'i, düzensiz ordudan düzenli orduya geçişi ve uzun yıllar süren savaşların halkın üzerinde yarattığı yılgınlığı ve halkı "canlandırmak, harekete geçirmek" için verilen mücadeleyi anlatmaktadır. Roman tarihsel olarak Bolu-Düzce Ayaklanması'nın başlangıcına kadar sürer. Romanın baş aktörü olan "Cehennem Topçu" namı Yüzbaşı Cemil bize tüm kitap boyunca eşlik eder. Cemil 17 yaşında harp okulunda okurken Abdülhamit'in hafiyeleri tarafından yakalanıp Taşkılla Hapishanesine atılmış, 1906 yılında Manastır'da silah ve Kuran üzerine yemin ederek ölüme söz vermiş, karşılığında cemiyetin 9-2 numaralı üyeliğini almış bir İttihatçı subayıdır.

İtilaf devletlerinin işgali ile İstanbul İttihatçılara dar gelmeye başlamıştır. Hatta "hiç bir suç işlememiş İttihatçılar bile iyice bunalmışlar" yalnız işgal güçlerinin baskısı değil "İtilafçı subayların kurduğu Nigeşban Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyeleri, İttihad-ı Muhammediye Fırkalarının bir kısım üyeleri pir aşkına hafiyelik ediyorlar" İttihatçı kovalıyorlardı (Tahir, 1991: 120).

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, "yoluna bunca büyüklü, küçüklü cinayetler işlenen", üyeleri tarafından "kutsal" kabul edilen İttihat ve Terakki Cemiyeti, ya da kısaca "Cemiyet", 5 Kasım 1918'de yaptığı son kongresi ile kendi kendini feshetmiştir. Ancak bu toplantıda hazır bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, aynı zamanda Teceddüt Fırkası adlı yeni bir parti kurmayı da kararlaştırdılar. Cemiyet ile bütün bağlarını resmi olarak fesheden bu parti 11 Kasım 1918'de resmîyet kazanmıştır. İttihatçılar ayrıca Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası'nı da kurdular. Daha önce İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olanların büyük kısmı Teceddüt Fırkası'na üye oldular ve illerdeki İttihat ve Terakki Cemiyeti şubeleri, Teceddüt Fırkası şubelerine dönüştürüldü.

Ayrıca, İttihatçılar, kamuoyu oluşturmak amacıyla partiler dışında bir takım örgütlerle de çok yakın bağlar kurdular. Hilal-i Ahmer, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti, Türk Ocağı bu örgütlere örnek verilebilir. Diğer yandan Meclis-i Mebusan'da ki İttihatçı Milletvekilleri de Felah-ı Vatan adlı bir grup oluşturarak milliyetçi davayı ve Misak-ı Milli düşüncesini savundular.

İttihat ve Terakki Cemiyeti liderleri, ülkeyi terk etmeden önce, bir yeraltı örgütünün de temellerini attılar. “Ulusal direniş hareketine son derece büyük katkılar yapmış olan ve bu hareketin üzerine oturduğu temel direklerin en çok göz ardı edileni olan Karakol Cemiyeti’ni kurdular” (Zürcher, 1987: 147).

Karakol Cemiyeti’nin iki amacı vardır. Bu amaçlardan birincisi, Türk Halkını ve İttihatçıları korumak, ikincisi ise ülkenin işgal altında olmayan kısımlarında bir direniş hareketi başlatmak ve bir kadro oluşturacak en yetenekli kişilerin Anadolu’ya geçmesini sağlamaktır. Öyle ki Türk Milliyetçi Hareketi’nin büyük kısım İstanbul’dan Karakol tarafından kaçırılarak Ankara’ya gelmiştir (Zürcher, 1987: 150).

Karakol Cemiyeti, Anadolu’ya silah ve adam kaçırmanın dışında, milliyetçi hareketi örgütlendikten sonra onun İstanbul kolu olarak çalışmaya başlamıştır. Karakol Cemiyeti, başkent İstanbul ve çevresindeki İttihatçılardan oluşmuştur. Karakol içinde iki grup çok daha etkili ve önemlidir. Bunlar 1915’de Türk burjuvazisi oluşturmak amacıyla, daha sonra Karakol’un kurucularından olan eski iâşe nazırı olan Kara Kemal tarafından kurulan Esnaf Örgütü ile Teşkilat-ı Mahsusa’dır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, “vilayetlerde de, kamu kuruluşları aracılığıyla ve gizli faaliyetler yoluyla kendini savaş sonrasına hazırladı. Bu amaçla Teşkilat-ı Mahsusa 1918 yılında Anadolu’da çeşitli yerlerde (Kayseri, Erzurum, Kastamonu, Pozantı, Ankara, Bozdağı, Sille ve Madran dağları) silah saklamıştır. Salihli’deki Kuşçuzade Eşref’in çiftliği silah depolanan yerlerden biridir (Zürcher, 1987:157).

Siyasal düzeyde de İttihat ve Terakki Cemiyeti Yunanlılar, İngilizler, Ermeniler, Fransızlar ve İtalyanlar tarafından işgal edilme tehlikesi bulunan bölgelerdeki Türk ve Müslüman halkın haklarını savunma örgütleri olan yerel Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetleri’nin kuruluşunda da öncülük etmiştir. İttihatçı subay ve politikacılarının eylemlerinde ve planlarında belli öğeler mevcuttur. Anadolu’da yoğunlaşma, ulusal bir

Türk Devleti talebiyle kamuoyunun harekete geçirilmesi, ordunun terhis edilmesinin ve silahlarının alınmasının baltalanması, direniş hareketi için bir çerçeve oluşturulması ve savaştan bezgin olmalarının beklenebileceği bir ortamda -halkın büyük çoğunluğu gerçekten savaştan usanmıştı- savaşıma hazır durumda olmaları uygulanan bu politikalarından bazılarıdır. (Zürcher, 1987) Halkın savaşımlardan bıktığı gerçeğini Tahir şöyle açıklar: “Balkan’dan beri herkes bıkmış, usanmıştı. Hayvanı gitmiş, ekini gitmiş. Canı tehlikede... Eşkıya gelir soyar, zaptiye gelir soyar! Bahçeler, bostanlar bakımsız... Karırlarla çocukların toprağa güçleri yetmez. Alışveriş yok... yılgınlığa düşmeyecek gibi değil.”

Savaştan yılgınlığa düşmüş olan halk, girdikleri ve kaybettikleri savaşımlardan dolayı artık İttihatçılara iyi gözle bakmamaktadırlar. Kemal Tahir bu duruma Yorgun Savaşçı’da çeşitli yerlerde değinir: “İttihatçı mı? Savaşıta bunlar yendirmiş bizi... Vatan hainiymiş bunlar... Bildiğin gavur”. Yine romanın bir başka yerinde “kendini vuran adam İttihatçıymış... İttihatçılarda gavurmuş. Dağdan inen ayıların politikacılığı bu kadar olur... Altı yüz yıllık imparatorluğu on yılda batırdılar, bu eşkıya bozuntuları” gibi tanımlamalar halkın İttihatçılara bakışının bir tezahürü görünümündedir.

Gerek Damat Ferit Hükümeti gerekse Hürriyet ve İtilaf üyeleri halkın İttihatçı nefretini en iyi şekilde kullanmaya çalışmışlardır. İtilafçılar halka, Yunan kuvvetlerine karşı direnmemelerini söylemekte, “İttihatçı gavurlarına kanarda, iş çevirmeye kalkarsanız Müslüman’ı bire kadar kırdırılmış olursunuz” diyerek öğütlemektedirler.

Balkan Savaşı’ndan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti liderleri, genelde Makedonya ve Trakya kökenli olmalarına rağmen, Anadolu üzerinde yoğunlaşmaya başladılar. Bu yüzden İtilaf Devletlerinin 1915’de Çanakkale Boğazını aşma girişimleri yakın gözükürken, Cemiyet, savaşı Anadolu’dan devam etme kararı aldılar. Planlar yapıldı ve işgal halinde Anadolu’nun çeşitli yerlerinde direniş örgütleri kurmaları için bazı subaylara talimatlar yollandı. Çanakkale Boğazı’nı, İtilaf devletlerinin geçemeyeceği anlaşılınca plan ertelendi, ancak unutulmadı. Mütareke ile birlikte İtilaf Devletleri’nin Anadolu’yu işgali başlayınca plan yeniden önem kazandı. Bu örgütlerden biride Karakol Cemiyeti’dir. Karakol Cemiyeti ve faaliyetleri, İttihatçı lider kadro tarafından yapılan bir planın ürünüdür ve faaliyetleri en başından beri Anadolu’da bir ulusal direniş hareketi oluşturulması amacına yöneliktir (Zürcher, 1987: 188).

Artık omuzlarının üzerinde apoletlerini değil, yenilginin ağır yükünü taşımaktadırlar. Hala yaşamakta olmanın suçunu da taşımaktadır İttihatçılar. Halk içinde fark edilmemek, görmezden gelinmek, horlanmak mütareke sonrası subayların kaderidir. Romanın kahramanı Yüzbaşı Cemil “yorgun” olduğunu ifade eder. Ancak bu yorgunluk bedeni değil ruhi bir yorgunluktur. Osmanlı ordusunun dağıtılması ile boşta kalmak, aylıklık, belirsizliğin yarattığı bir yorgunluktur bu.

Balkan dağlarında süren eski komitacılık günleri, hürriyetin zorla ilan ettirmeleri, meşrutiyet dönemi boyunca süren iktidar çekişmeleri, Balkan Savaşları ve son olarak da Birinci Dünya Savaşı ve yenilginin ezilmişliği İttihatçıların üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Bir de mütareke günlerinin getirdiği kovalanma, cezalandırılma İttihatçılara hayatı zorlaştırmıştır. Kendi hallerine bırakılsalar çürüyüp gideceklerdir. Ancak üzerlerinde hissettikleri baskının her türü onlara yeniden toparlanma, birbirilerine arayıp bulma, hapishanelerden yandaşlarını kaçırmaları, her şeye yeniden başlamaları ile güdülenmektedirler. Makedonya’da Şemsi Paşa’yı vurduklarından birkaç gün sonra hürriyetin ilan edilmesi, balkan yenilgisinden sonra, bu savaştan daha çetin geçen birinci dünya savaşına dört yıl boyunca dayanmaları, bir yanda Sarıkamış’ta tek kurşun atmadan şehit olan koca bir ordu varken diğer yanda Çanakkale’de gösterilen üstün savunma başarısı İttihatçıların dayanma, zorluklarla mücadele etme gücünü toparlamaktadır. Kemal Tahir’in yorumları bütün Osmanlı ordusunun İttihatçı olduğu kanısını uyandırmaktadır.

Romanın ilk sahnesi yüzbaşı Cemil’in Filistin cephesinde Alman komutanın hediye ettiği dürbünle eski İttihatçı valisi Reşit Bey’in polislerce kovalanışını, intihar edişini izlemesi ile başlar. Reşit Bey Bekirağa Bölüğü’nden kaçmıştır. İstanbul’da 1915 yılında yapılan Ermeni tehciri ve kıyımı davasının birinci derecede sorumlu görülen valilerdendir. Mahkemenin bir tertip olması sebebiyle asılmasına yüzde yüz gözüyle bakılan Reşit Bey, Patriot Ömer isimli İttihatçı bir subay tarafından kaçırılmıştır. Polisler tarafından yakalanacağını anlayan Reşit Bey teslim olmamak için kendisini vurarak öldürür.

Bu kaçırma işinin polis tarafından incelenerek ortaya çıkarılması, İstanbul’da bulunan İttihatçılar için ciddi bir zaaf teşkil edeceğinden Cemil ve Patriot Ömer, Dr. Münir Beyin evinde yaşamaya başlarlar. Araştırmamızın konusu itibari ile romanın en ilgi

çekici kişisi Dr. Münir Bey'dir. Kemal Tahir, Osmanlı tarihi üzerine yaptığı yorumlamaları Münir Bey üzerinden aktarır. İttihatçı iken adı İtilafçıya çıkan Münir Bey, Talat Bey tarafından sürgüne gönderilmiştir.

Romanın birinci bölümünde Kemal Tahir'in Osmanlı tarihi üzerine yaptığı tezler de geniş yer bulmaktadır. Bu tezler, genellikle Dr. Münir Bey'in evinde saklanırken Dr. Münir Bey ve Halil paşa arasında geçen diyaloglar yoluyla okuyucuya sunulmuştur.

Bu tezlerden biri Anadolu'nun parçalanması üzerinedir. Buna göre İngilizler Bolşevikler ile batı arasına tampon bir bölge kurmak istemektedirler. Bu tampon bölgenin Kafkasya'da kurulması halinde Anadolu bölüşülecektir. Eğer ki Rusya ile anlaşma sağlanamazsa bu tampon bölge Anadolu'da kurulacaktır. İttihatçılar da bu politikayı kullanarak milli bir devlet kurabileceklerdir.

Bir başka yerde Birinci Dünya Savaşı'na girmemenin yolunun Abdülhamit'in indirilmemesi olduğu görüşü dile getirilir. Buna göre Abdülhamit'i indirmek de hürriyeti ilan etmek de bir hatadır. Çünkü hürriyetten Türk milleti zarar görürken, ayrılık isteyenler faydalanmıştır. Cemiyetin gittikçe daha akılsız ve kıyıcı olmasının sebebi de bir yerde budur. Tek destek buldukları nokta Anadolu Türk'üdür.

Hürriyetin ilanından sonra Cemiyet'in kadro sıkıntısı çektiği de belirtilir. Hepsi anayasanın tekrar yürürlüğe girmesinin Osmanlı toplumundaki sıkıntıları çözeceği inancını taşımaktadırlar. Ancak hürriyetin ilanından sonra bilgi ve tecrübe sorunu ortaya çıkmış, bir program çerçevesinde kadro yetiştirilmesinin sıkıntıları ortaya çıkmıştır. Cemiyetin kadro sorununa çözüm yolunu ise Ziya Gökalp'te bulmuştur. Gökalp, birbirine taban tabana zıt üç görüşten, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülükten bağlayıcı bir düşünce sistemi kurmaya çalıştığı romanda ifade edilir.

Kemal Tahir'in 'Yorgun Savaşçı'da uzun uzun değindiği tezlerinden biri de Osmanlı toprak sistemi üzerinedir. Osmanlılığın temel düzeninde varlığın tek ellerde birikimi yasaktır. Osmanlı topraklarını küçük işletmelere bölmüş ve zamanla tek ellerde toplanmasını engellemiştir. Topraklarını tüm reaya kiralamış, vergisini de mal olarak almıştır. Batıdan farklı olarak Osmanlı toprak sisteminde "senyörlük" kurumu yoktur, "ağalık" vardır. Osmanlı'nın temel politikasının talan olmadığını, talan için bir araya gelen toplulukların kısa sürede dağılacağını, ancak Osmanlı'nın 700 yıl yaşadığını ifade

eder. Bu noktada Kemal Tahir Osmanlı ülkesinin tarım yapmaya elverişli olmadığını, verimli ovaların ancak on dokuzuncu yüzyılın ortalarında tarıma açılabilmiş olduğunu, çoğunlukla hayvancılık yapıldığını belirtir. Bundan dolayı da zenginlik belli ellerde toplanmamış, özel mülkiyet gelişmemiştir. Ülkemizde batılı anlamda feodalitenin bulunmamasının sebebi de budur. Toprakların tarım alanı olarak tutulabilmesi, toprak üzerinde çalışan serflerin karnını doyurabilmesi tek başına senyörün yapabileceği iş değildir. Bundan dolayı Osmanlı’da bayındırlık işlerini devlet yapar, dolayısıyla toprak devletin mülkiyetindedir. Batıda devlet, sınıf kavgalarının sonucu olarak ortaya çıkarken; doğu toplumlarında devlet sınıflara dayanmaz, tüm sınıflara eşit uzaklıktadır. Batıda devletsiz de toplumlar varken; doğuda toplumun varlığı devlete bağlıdır. Batıda ağalık almakla iken doğuda ağalık vermektir. Yine batıdan farklı olarak batıda ilk çağdan beri özel mülkiyet kutsal iken; Türk toplumunda tek kutsal devlettir. Yapılan her iş devlete yararlılığı ile değerlendirilir. Osmanlı, ikinci padişah Sultan Orhan’dan bu yana, modern anlamıyla devletçidir. Tersanelerini, baruthanelerini, dökümhanelerim madenlerini işleten; tarım topraklarının mülkiyetini elinde tutan; bayındırlık işlerini, yol şebekesini, postayı, kervansaraylar sistemini, okulları, üniversiteleri, merkezden idare edilen; bütün imparatorluğa yaygın yargılama örgütlerini, loncaları, hatta dini bile devletleştirip devletçilikle yürüten; ana tüketim maddeleriyle besin maddelerini tekele alan; iç ticareti, dış ticareti aralıksız denetleyen, pazarda fiyatları belli bir çizgide tutan bir ekonomik sosyal örgütün ana özelliği talancılıkla belirlenmez. Bütün bu işleri başarabilmek, kısacası toplumun var olabilmesini savunmak için Osmanlı Devleti, sırasında, despot da olmak zorundadır. Devlet merkezcilikten, bürokratlıktan, hatta despotluktan vazgeçse de, halk bunalınca ayaklanır, bunları geri getirmesini ister, hatta bunun için onu zorlar. Bizde devletin görevleri Orhun Yazıtlarında da belirtildiği gibi “açları doyurmak, çıplakları giydirmek”tir. Devlet bunları başardığı sürece halk, despotluğa katlanır. Ancak halkı yedirip giydirmekte, iç karışıklıklara, dış tehlikelere karşı korumada devlet ödevini yapamaz olunca, despotluğa insanlar boyun eğmesini gerektiren bir sebep kalmaz. Bizdeki anayasa, hürriyet çabalamalarını, zengin yetiştirme debelenmelerini devlet fakirleşip güçsüz düştüğünden eski ödevlerini, halklara karşı, artık başaramayacak hale geldiğinde kullanmak içindir. Sorumluluğu, devletin üstünden atıp Batı’da olduğu gibi, sınıfların omzuna yüklemek istemiştir. Oysa Doğulu zengin başka, Batı’nın burjuvası başkadır. Bizim zengin burjuvalaşamaz. Devletin

zenginleştirdiği, ister istemez devletin emir eri olarak kalır. Batılaşmak bunun için bizi kurtaramamıştır. Batılılaşmayı devleti güçlendirmeye kullanacak yerde zengin yetiştirmede kullandık, der.

Cemil, Münir Bey'in evinde saklanmaya devam ederken bir yandan da teyzesinin kızı Neriman ile nişanlanmıştır. Cemil'in teyzesine gittiği bir gün Münir Bey'in evi basılır. Cemil bu olayı görür ve kaçarak kurtulur ve bir süre sahte bir kimlikle Teşvikiye Subay Barınma Evi'nde kalır. Oradan da tüccar kılığında Bandırma'ya geçip Ege Bölgesi'nin Yunanlılarca işgali sırasında direnişin harekete geçirilmesi ve organize edilmesi çalışmalarında görev alır.

Romanın ikinci bölümü, Yüzbaşı Cemil Bey'in Bandırma üzerinden Ege Bölgesi'ne geçişinden sonra gelişen olayları kapsamaktadır. 15 Mayıs'ta İzmir'in işgalinden sonra kademe kademe Anadolu'nun içlerine doğru hareket eden Yunan ordusu karşısında direniş hareketlerinin başladığı ve düzenli bir ordu haline gelişin planlandığı dönemi ele alır. Eski yorgun askerler, emekliye ayrılmış subaylar, eski İttihatçılar, bütün bezginliklerine rağmen, yer yer ufak gruplar halinde direnmeye hazırlanmaktadırlar. Yüzbaşı Cemil, Bandırma'da ilk temaslarından sonra, "Halk bizi destekliyor." kanısına ulaşacaktır. Ancak halk içinde destek verenlerin dışında bütün suçları İttihatçılara yükleyen bir yaygın propagandanın varlığını anlaması çok fazla sürmez.

15 Mart 1919'da İtilaf devletlerinin desteğini alan Yunanlılar İzmir'e asker çıkarmışlardı. Bu işgal Mondros Mütarekesi'nin hükümlerine aykırıydı. Bir yanda Yunan ordusu yavaş yavaş Anadolu'nun içlerine doğru ilerlerken; diğer yanda yol boyunca kasabalar Yunan bayrakları asıp, kendilerine bir zarar vermeyeceği temin edilen düşmanı karşılamaya hazırlanıyorlardı.

Yüzbaşı Cemil Bey, tüccar kılığında Bandırma'ya geçtikten sonra 17. Kolordu komutan Vekili olan Albay Bekir Sami Bey'in yanına gider. Cemil'in okul arkadaşı olan yüzbaşı Selahattin ve İstanbul'da tanımış olduğu Faruk Bey de oradadır. Cemil'in de katılması ise tüm 17. Kolordunun mevcudu yalnızca "dört" kişidir.

Bekir Sami Bey, Yunan Kuvvetleri Manisa'ya girmeden önce burada bulunan silah ve mühimmatı kaçırmayı planlamaktadır. Asker toplamaya; halktan yardım istemeye çalışırlar. Ancak millet savaştan bıkmıştır. Bir de üstüne üstlük İttihatçı olmanın

getirdiği zorluklarla mücadele etmektedirler. İzmir'in işgal edilmesinden sonra İtilafçı İstanbul hükümetinin direniş karşıtı politikaları halkı büsbütün yılgınlığa düşürmüştür.

Halktan umdukları desteği bulamazlar. Bunun üzerine Kuvay-i Seyyare Birlikleri Başkanı Ethem Bey'den yardım istemiştir. Ethem Bey bir dönem Teşkilat-ı Mahsusa adına çalışmıştır ve ağabeyleri ile birlikte cemiyetin eski üyelerindedir. Ethem Bey'in akrabası Hafız Hasan ve Hacim Muhittin Bey'den yardım alırlar. Ancak Akhisar'dan daha ileri gitmeleri mümkün değildir. Çünkü bölgedeki Müslüman halkın ileri gelenleri de Yunan saldırılarından korunmak için Rum ve Ermenilerle işbirliği yapmaktadırlar. Akhisar'da halkın ileri gelenlerini direnişe çağırarak için bir toplantı yaparlar. Toplantıya katılan ve direniş karşıtlarından biri olan Nizamettin Efendi halkın neden direnmediğini şöyle anlatır:

“Başımıza gelenlerin suçu kimin? Yunan'ın değil, haşaaa...Yunan ortada, kurban olduğun Allah'ın el ulağı... Suç İttihatçı kudurganlarının... Hürriyet diye kara yılan gibi kopasica kafalarını kaldırdılar. Yedi kralı parmağında oynatan peygamber halifesini it leşi gibi gavur içlerine sürdüler. Yanımıza mı kalacaktı? Orduya sen ben davasını bulaştırdılar. Balkanın üç buçuk zibidi hükümetine bizi yendirdiler. Yanımıza mı kalacaktı? Durdukları yerde, yetmiş iki buçuk millete savaş açtılar. Yanımıza mı kalacaktı? Yenildik. Kafkas'ın karında, çölün ateşinde, gavur içlerinde, Çanakkale Boğazları'nda milletin erkeklerine bire kadar kırdırdılar. Yanımıza mı kalacaktı? İşte gavur yürüdü geldi, İslam ülkesine doldu. (s.303)

Akhisar'da işler bekledikleri ile gibi gitmemektedir. Yunan ordusu ilerlemekte, Rum çeteciler Yunan ordusuna yol göstermekte, halkın ileri gelenleri Yunan bayrağı diktirmekte ve şehirler Yunan bayrakları ile donatılmaktadır. Hürriyet ve İtilafçıların “İttihatçıları uymayın, yoksa halkı kırdırırınız.” propagandası, halkı direnişten vazgeçirmektedir. Yapılan tüm girişimler karşılıksız kalmaktadır.

Çerkez Ethem Bey'in birlikleri Yunanlılara karşı direnmeye çağrıldığı halde direnmeyen köylere baskın yapmaya ve karşı propaganda yapan insanları köy meydanlarında öldürmeye başlar. Bu durum, Rauf Bey'in bölgeye gelerek olaylara el koymasıyla ve düzenli ordu birliklerinin kurulması ile ilgili çalışmaların başlatıldığını söylemesiyle yatıştır.

Romanın üçüncü bölümü “Dönemeç” adını taşımaktadır. Direnişin çetecilerden düzenli birliklere olan “dönemeç”ini anlatır. Bu bir yerde Kurtuluş Savaşı'nın yönünü de belli eder. Bu dönem olaylar genel hatlarıyla Bursa dolaylarında geçer. Bursa önemli bir

yerde bulunmaktadır ve savunulması önemlidir. Ahmet Anzavur Gönen-Bandırma üzerinden Bursa'yı işgal etmeye hazırlanmaktadır. Komutanların İstanbul Hükümeti ile Mustafa Kemal arasında çelişki de kaldığı bir dönemdir.

Bursa'da da durum Akhisar'dan farklı değildir. Halk, İstanbul Hükümeti'nin direniş karşıtı politikalarının etkisinde kalmaktadır. Bursa'da ki garnizonun komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın savunma yapmak istememesi üzerine Ankara'ya gönderilir.

Kemal Tahir, bu bölümde milis kuvvetlerinden düzenli orduya geçiş dönemini anlatmaktadır. Çerkez Ethem, Anzavur'un kuvvetlerini yenmiş ve Bursa'ya muzaffer bir komutan edasıyla girmiştir. Çerkez Ethem'in milisleri Anzavur kuvvetlerine saldırırken yağmacılığı da savaş meydanına götürmüşlerdir, bozgun çetelerini soymuşlardır. Mustafa Kemal'in Çerkez Ethem'in kumandasına verdiği bir taburluk yaya askerinin telaşsız ve kendine güvenli savaşmasına rağmen çetecilerin düzensiz, disiplinsiz davranışları ortaya çıkar. Düşman kuvvetleri yenilmeden atlarını, çizmelerini değiştirmişler, ölenlerin ceplerini karıştırmışlardır. Onların talan yaptıkları sırada düzenli yaya askeri savaşmaya devam etmiştir. Yağma yapan çetecilere küçümseyerek bakmaktadırlar. Kemal Tahir onları “Durgun, güngörmüş, sabırlı ve çokbilmiş bir halleri vardır. Bunlar kendilerini çeteden, milisten iyice ayıran düzenli ordudur.” şeklinde tasvir eder.

Anzavur İsyanı'nın bastırılmasından sonra Çerkez Ethem kuvvetleri Bursa'da dinlenirken Ankara'dan gelen bir emir üzerine “Bolu-Düzce-Hendek” ayaklanmasına çağırılırlar. Birkaç günden beri Bursa'nın hanlarında, kaplıcalarında, otellerinde iyice dinlenmiş, kendilerine çeki düzen vermiş çetelerin gösterişçi bir şişinmeyle parladıkları görülmektedir. Çerkez Ethem kuvvetlerinin Bursa'yı terk ettikleri sırada Yüzbaşı Cemil düzenli birliklerin geçişini görür. Askerlerin üzerlerinde yamalı giysiler, yırtık postallar ve çetecilerin hiç olmadığı kadar bir efendilik vardır.

Zürcher'e göre Anadolu'da bir direniş için planlar mevcuttu ve 1918-19'da bu planlar yaygın olarak biliniyordu. Türk Ulusal Direniş Hareketi mütarekeyi izleyen yıl içinde İttihatçı geçmişi olan bir takım örgüt ve kişilerin çabası sonucu doğdu. Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Anadolu'daki embriyon halindeki direniş hareketinin ulusal lideri olarak ortaya çıkmasında işbirliği yaptılar (Zürcher, 1987:211).

Kemal Tahir'in bu romanı pek çok açılardan eleştirilmiştir. Roman, Kurtuluş Savaşıyla ilgili olarak büyük bir tartışmanın başlamasına sebep olmuş, bu tartışma Milli Mücadele'nin duygu platformundan alınarak akıl platformunda değerlendirilmesine büyük katkıda bulunmuştur. Yazarın Ege Bölgesindeki direniş çalışmalarıyla ilgili olarak da yeterince doğru tarihsel kaynağa ulaşamadığı görülmektedir. Çünkü, başta Manisa ve Akhisar olmak üzere bölgede yine halkın içinden birçok insan direniş örgütlerinde görev alırken, bir kısmı da herhangi bir direnişe girmeyi reddetmiştir. Bunun sebebi sadece mal kaygısı değildir. Elbette mal kaygısı olan insanlar da bulunmaktadır. Ancak bunların sayıları parmakla gösterilecek kadar azdır. Yazarın elbette bu dönemle ilgili belgelerin henüz tam olarak yayımlanmaması sebebiyle birinci dereceden kaynaklara ulaşması güçtür. Romanda geçen Ege Bölgesi örgütlenmesinde Çerkez Ethem ve Albay Bekir Sami Bey'in rolleri konusunda yazarın değerlendirmelerinin de bütünüyle doğru olmadığını söylemeliyiz. Ayrıca bölgedeki Kuvay-i Milliye örgütlenmeleriyle ilgili belgelerde Bekir Sami Bey'in adı geçmemektedir. Yunanlıların Ege Bölgesi'ni işgali sırasında en şiddetli direnişlerden biriyle Akhisar'da karşılaştığını da belirtmek gerekmektedir (Yalçın, 2003).

2. 3. 1926 Tasfiyeleri

Cumhuriyet'in 1923'te ilanından sonra Türkiye'deki siyasal muhalefetin susturulmuş, basın sindirilmiş, muhalefet örgütünün dağıtılmış olmasına rağmen, Mustafa Kemal, hala, kendini tam güvence halinde hissetmiyordu (Zürcher, 1987: 251). 1925'ten sonra muhalif İttihatçılar, ikinci grup muhafazakarları ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası liberallerinin hepsi siyaset yapmaktan mahrum kalmışlardı ancak hala saygınlık ve taraftarlarını koruyorlardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları hala ortalıktaydılar ve Teşkilat-ı Mahsusa veya Karakol gibi bir örgüt kurabilirlerdi. Bunu yapabilecek uzmanlık ve deneyime sahiptiler. "Bu grupların varlığını özellikle tehlikeli kılan şey ise ülkedeki huzursuzluktu" (Zürcher, 1987; 252).

Bu huzursuzluk ekonominin kötü olmasından ve radikal reformların hızla birbirini takip etmesinden kaynaklanıyordu. Zürcher'in iddiasına göre "bu durumda Mustafa Kemal bir hamlede bütün siyasal rakiplerini tasfiye ederek yerini sağlamlaştırmaya karar verdi" (Zürcher, 1987. 252). Bunun ilk belirtileri Mart 1926'da görüldü. Mustafa Kemal 13 Mart'tan başlayarak anılarını yayımlamaya başladı. Anıların yayımını 1926'nın yaz

aylarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik tasfiyeler izlemiştir. Zürcher, bu anıların yayımının, kamuoyunun yaklaşan hareket için hazırlanmasına yönelik olabileceği tahmininde bulunmaktadır (Zürcher, 1987: 253).

Mustafa Kemal 7 Mayıs 1926'da yurtiçinde bir inceleme gezisine çıktı. İlk önce Adana, Mersin, Silifke, Mudanya ve Bursa'ya gitti. Önceden 15 Haziran'da İzmir'e gelmesi planlanmıştı. Ama beklenmeyen bir biçimde Balıkesir'de bir gün kalacağını açıkladı ve İzmir'e gelişi 16 Haziran öğleden sonraya kaldı. Bu erteleme Mustafa Kemal'in hayatını kurtardı. Bu durum "suikasttan daha önceden haberi olduğunun bir göstergesi sayılabilir" (Zürcher, 1987: 255).

15 Haziran da Giritli Şevki İzmir Valiliği'ne başvurarak Cumhurbaşkanı'na bir suikast hazırlandığını bildirmiştir. Giritli Şevki'nin yardımıyla suikastçılar İzmir'de çeşitli otellerde ele geçirilmişlerdir. Bunlar, 1920-23 yılları arasında milletvekilliği yapan ve II. grubun önde gelen üyelerinden olan Ziya Hurşit ve onun idaresindeki Çopur Hilmi, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf'tur.

Kemal Tahir Kurt Kanunu (1996) adlı romanında bir yandan Mustafa Kemal'e İzmir'de gerçekleştirilecek suikast girişimini anlatırken, diğer yandan da Birinci Dünya Savaşı döneminin iase nazırı olan ve Cemiyet'te "Küçük Efendi" olarak anılan Kara Kemal'in ağzından cemiyetin ulusal burjuvazi yaratma çabalarını ve cemiyetin uyguladığı politikaları yorumlar. Roman, "Kanlı Tuzak", "Sürek Avı" ve "İnsanlık Sorumu"¹ olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Yorgun Savaşçı'da Halil Paşa ve Doktor Münir Bey'in yaptığı yazarın sözcülüğü görevini, Kurt Kanunu'nda Kara Kemal yapar. Bu romandaki başlıca aktörler Karakol Cemiyeti'nin kurucularından Kara Kemal ve Ankara eski valisi Abdülkadir (romanda Abdülkerim ismiyle geçer)'dir.

Kemal Tahir'in roman anlayışı, dünya görüşü ile bir bütünlük göstermektedir. Ona göre roman toplumun tarihsel gelişimi içinde drama çatmış tek insana dayanır. Batı'nın, uygarlığını temellendirdiği tek insanla, Doğu'nun tek insanının farklılıklar gösterdiğini belirten Kemal Tahir, Batı'nın tüm, hür birey anlayışına karşı sınıf köleliğinin ve ekonomik köleliğin ötesine gidemediğini, Doğulu insanın köle gibi Batılılara boyun eğiyor gibi görünmesine karşın Batılı'nın idrak edemeyeceği kadar hür insanlar

¹ Kitapta "sorum" sözcüğü kullanılmış.

topluluğu olduğu görüşünü vurgular. Bu anlamda da Türk toplumunun ve insanının kendi gerçekliği içinde anlatılması ve Batı taklidinin dışında kendi özgün bireylerinin hayatlarının, kendi özgün toplumsal yaşantılarıyla verilmesi gerekliliği düşüncesini savunur. Bu düşüncesinin Kurt Kanunu'na da yansıldığı gözlemlenmektedir. Kısıtlanmış insan bir semboldür belki de. Haksız yere suçlanan Kara Kemal, Kemal Tahir'in hak etmediği halde aşağılık duygusuna itilmiş olduğunu düşündüğu Türk aydınını hatırlatmaktadır. Kısıtlanmış insan kendini yok eder romanın sonunda ve yine romanın sonunda sorumluluk sahibi, mücadeleye atılmaya hazır, içindeki atıl duygulardan kurtulan yeni bir insan tipi olarak Emin Bey doğar (Kılıçgedik, 2003:251).

Abdülkerim suikastın planlayıcılarından biridir. Romanda İttihatçılar'ın olumsuz tipi olarak karşımıza çıkar. Kara Kemal ise İttihatçılar'ın "Küçük Efendisi", eski iae nazırı ve Abdülhamit mabeyninin telgrafçısıdır. İttihatçılar'ın olumlu tipini temsil eder. Suikasta adı karıştırmıştır (Tahir, 1996:60; Tahir 1996:78). Suikastın planlayıcılarından biri olan Teşkilat-ı Mahsusa eski şeflerinden Baytar Rasim, suikastın ihbar edildiğinden şüphelenip Abdülkerim'i uyarır. Olaydan haberi ve ilgisi olmayan Kara Kemal'i uyarmak ve içinde bulunulan durumu Kara Kemal'e anlatmak Abdülkerim'e düşer. Abdülkerim, Kara Kemal'i kuşkulandırmadan evinden çıkarmayı amaçlamaktadır ancak düşündüğu gibi olmaz ve durumu açıklamak zorunda kalır. Kara Kemal kaçmanın suçu kabullenmek olacağı kanısındadır. Ancak olaya adının karıştığını öğrenmesiyle evden ayrılmaya ikna olur.

Ne Abdülkerim ne de Kara Kemal ne de diğer İttihatçılar, "Kovalanan adam" durumuna ilk defa düşmüyorlardı.

"Bu "saklambacı", uzun yıllar Abdülhamit hafiyeleriyle oynamışlar, sonra Büyük Kabine zamanı epeyce tedirgin olup haftalarca yer değiştirmişlerdi. Mütarekede şartlar gerçekten tehlikeliydi. Tutulup asılmak Türkçesi "Tantuna gitmek", ya da bir köşeyi dönerken Ermeni kurşunuyla yere serilmek her sabah hatırlanan, bütün gün beklenen şeylerdendi. Büsbütün başka bir mesele olduğu halde Kara Kemal Bey, 31 Mart patırtısında da saklanmıştı. Gözlerini kısarak hesapladı: «Yaş kırk yedi... Çıkar on yedisini, kalır otuz... Otuz yılda beş defa saklanmak zorunda kaldık. Altı yılda bir... Üçü, en güçlü iktidardan darağacına tekerlenmekti bunların... En acemisi de bu seferki galiba... Sıkı gözaltı ne demek? Çıkar yakalama emrini, bastır apansız... Sıkı gözaltı nasıl olsa, sezilir, sezilirse elbet kaçma düşünülür. Bu derme çatma, acemi çaylak kadro, göz hapsini nasıl sezdirmez, kaçmaları nasıl önler?» 54-55

Bu bölümde Kemal Tahir çeşitli saptamalarda bulunur. Suikastın planlayıcılarından Abdülkerim'e "İttihatçı tipi iktidarı" şöyle yorumlatır:

"İnsanların kendisinden korkmalarına, evvel-eski bayılıyordu. İktidarı hırsla istemesi bundandı. Hem de olur olmaz iktidar değil, polisle ilgili... Yakalamakla, içeri atmakla, sopa çekmekle ilgili, ürkütücü, köpekleştirici soydan iktidar. İçişleri'nin çağırdığını duyduğu anda, dizleri kesilmeli herifin... Boğazı kurumalı... Çoluk çocuk, cenaze çıkıyor gibi çığırmalı... Nolduğu belirsiz çünkü. Bunun ucunda asılmak bile var. En yürekli köpekleşmeli önümüzde... Tükürüğünü yutamamalı... Doldururum halkçuları Mehterhaneye... (Doldu efendimiz.. Doldu balıkstifi... Napalım?) derler. (Doldurun altta kalanlardan birazı geberene kadar) derim. Sürüsüne bereket çünkü...(Tahir, 1996:10)"

Kara Kemal, cemiyet üyeleri üzerindeki etkisi nedeniyle suikastı planlayan diğer İttihatçılar tarafından bulaştırılmıştır. Amaç Kara Kemal'in cemiyet içindeki etkisini kullanmaktır. Bu durumu ifade ederken "ne dediği bir gün boş bulunup rahmetli Ziya Gökalp: Bunca yıl için içindeyim, bizi Talat mı idare ediyor, Kara Kemal Bey mi, anlayamadım" (Tahir, 1996:39). Kara Kemal'in İstanbul esnafı üzerinde de etkilidir. "Kara Kemal babayı tanımayan esnaf yok gibiydi. Esnaf birliklerini kendisi kurduğu, her zorluklarına hiç üşenmeden koştuğu için" esnaf üzerindeki etkisi büyüktür (Tahir, 1996:38).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İfade-i Umumiye Nazırı olarak görev yapan Kara Kemal, İttihat ve Terakki'nin en ilginç tiplerinden biridir. Kabinenin mebus olmayan tek üyesidir. Halk arasında "zülüflü" veya "Kara Kemal" lakaplarıyla anılan Kemal Bey'in, İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumisinde önemli bir yeri olduğu bulunmaktadır. İttihat-Terakki'de Talat Paşa'ya "Büyük Efendi", Kemal Bey'e de "Küçük Efendi" denirdi. Parti içinde olağanüstü bir teşkilatçılık yeteneğine sahipti. Savaş sırasında fırıncı, bakkal, manav, kasap vs. gibi esnaf ve sanatkar takımını örgütlemiş, ayrıca balıkçılar, kayıkçılar, kahyalar, hamallar ve ameleler gibi binlerce kişiyi bir kısa sürede istediği yerde toplayabilirdi. Bab-ı Ali Baskınında Enver Paşa'nın sivil militanlarını Bab-ı Ali'nin kapısına yığan o idi. Birinci Cihan Harbinde ilan edilen Cihat Fetvasının, Fatih Camiinde yapılan töreninden sonra Topkapı Sarayı'na kadar yürüyerek gösteri yapan kalabalıklar da, Kara Kemal'in organizasyonu ile toplanmış militanlardı. Sait Halim Paşa ve Talat Paşa kabinelerinin kuruluşu sırasında, perde arkasındaki en önemli rolleri Kemal Bey üstlenmiştir. Talat Paşa, Cemiyet içindeki hassas dengeleri korurken, Enver Paşa'nın genç zabıtlarına karşı hep Kara Kemal'i kullanmıştır. İttihat-Terakki'nin

miting ve gösterilerini hep Kara Kemal düzenler ve yönetirdi. Kara Kemal'in İttihat-Terakki içindeki asıl rolü, bu teşkilatçılığı sayesinde, savaş içindeki kıtlık ve karaborsayı önlemeye yönelik çalışmalarında görülür.

İttihatçıların, iç ve dış ticaretteki azınlıkların egemenliğini kırarak, Türk unsurlardan oluşan yerli burjuvazi yaratma çalışmalarını emanet ettikleri kişi de Kemal Beydir. Cemiyetin ideologu olarak bilinen Ziya Gökalp'e göre ülkemizde güçlü bir hükümet kurulamamasının sebebi Türklerin ekonomik sınıflardan yoksun olmasıdır. Gökalp ekonomik sınıflara dayanan bir hükümetin güçlü bir hükümet olacağını ifade eder. Ona göre tüccar, sanatkar, iş adamı sırf kendi çıkarları için hükümetin güçlü olmasını ister (Gökalp, 2004: 27).

İttihatçılar, himayeci ve biraz da kayırmacı politika izleyerek, Kara Kemal sayesinde 70'ten fazla anonim şirketin kurulmasını sağlamıştır. Bu şirketlerin bir kısmı banka olup, hepsi de İstanbul'da değildir. İstanbul ve Anadolu tüccarı kurulan bu şirketler vasıtasıyla palazlanmış ve aynı zamanda İmparatorluğun savaş içindeki istikrar politikası, arz ve talep dengesi Kara Kemal eliyle temine çalışılmıştır. Bir taraftan Ordu Levazım Dairesi Reisi, öbür yandan Kara Kemal, ülkenin ekonomik potansiyelini eline geçirerek, malum "vagon" ve "koli" yolsuzlukları da bu himayeci politika ile canlanmıştır. İttihatçıların savaş içinde, gerek devlet eliyle gerekse kıtlık ve karaborsa yoluyla bazı kesimlere ve yandaşlarına büyük servet yaptırdığı da ayrı bir gerçektir. Bunlar arasında büyük payı Museviler almıştır. Avram ve Şürekası, Aslan Franko ve mahdumları, İsak Kamhi, Bensusam, Nesim Toledoo, Moiz Yunatan, İlyas Menahim, Bulgar Pavli bunlar arasındadır. Kara Kemal'i İlaşe Nezaretine kadar yükselten işte bu becerisidir. Mütarekede Karakol Cemiyeti'ni kurarak ve Anadolu'ya insan taşıyarak Milli Mücadele'ye büyük hizmeti geçmiştir. Kara Kemal Cumhuriyet döneminde diğer İttihatçılarla birlikte Terakkiperver Fırkaya girdi ve İzmir Suikastı'nın perde arkasında olduğu gerekçesiyle İzmir İstiklal Mahkemesi tutuklama emri çıkardı. Evini basan polisler teslim olmamak için, Aksaray'da saklandığı evin kümesinde, 1926 yılında tabancasıyla intihar etti (Kocahanoğlu, 1998:33-34).

Kemal Tahir de romanında benzer bir yargı ile karşılaşırız:

“Memleketin belli başlı varlıkları, bugünkü durumlarına, şu ya da bu yoldan eski İlaşe Nazırı Kara Kemal Beyin yardımıyla gelmişlerdi. Ayrıca bütün esnaf

dernekleri, Halk Partisi'nin aralıksız gayretine rağmen hala avucunun içindeydi. “Öl” dediği yerde ölür, bütün esnaf kahyaları, birlik başkanları, gedik değnekçileri... Devlet kadrolarındaki sadık adamlarının çoğu daha yerlerinde. (Tahir, 1996:55)

Kemal Tahir, Türk Tarihi üzerine yaptığı araştırmalardan çıkardığı sonuçları roman yoluyla duyurmak istemiştir (Moran, 1991). Kemal Tahir'in “Türklerde burjuva çekirdeği yoktur, olamazda hiç.” yargısı yazarın ideolojik anlayışından kaynaklanmaktadır. Kemal Tahir, Türk tarihine Marksçı bir yöntemle yaklaşır. Ona göre Doğu toplumlarının tarihsel gelişmesi Batı toplumlarının klasik gelişiminden farklıdır. Buna göre Osmanlı Toplumunu kölelik, feodalite ve kapitalist aşamalardan geçmemiştir. Kemal Tahir, ulusal burjuvaziyi oluşturma çabalarını Kurt Kanunu (1996:100) adlı romanında şöyle anlatır: “Sizinkilerde (Türklerde) burjuva çekirdeği yoktur, olamaz da hiç. (...) Bu sebeple bunlar sırtlarında devlet dayanağını aralıksız duymak isterler, bunlar tekel isterler. Yani isterler ki devlet bunların yerine her işi yapsın, bütün tehlikeleri ortadan kaldırsın, zararlarını da gerektiğinde yüklensin!”

Kemal Tahir, (1996: 100), Doğu toplumlarında burjuva olmadığını savunur. “Milli zenginin adı burjuvadır. Batı'da derebeyliğin içinde yetişir. (...). Bundan öncede tarihte zengin vardı ama hiç biri burjuva değildir. Hele Doğu'dakiler hiç değildir.” İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ulusal bir burjuvazi oluşturmakla neyi amaçladığını da şöyle tespit eder:

“Kabadayılarımızın bir kısmını zengin etmek politikamızın iki amacı vardır: Biri, Türk işadamları yetiştirip önemli iş alanlarını Hıristiyan azınlıkların elinden almak, Türkleştirmek, ikincisi; zenginlik yaman silahtır. Bu yaman silahı bizimkilerin, yani bizim kabadayıların elinde toplayıp kötüsü gelirse yararlanmak ...” (Tahir, 1996: 100).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, Milli İktisat programının mimarı Cemiyetin İstanbul parti örgütünün başı ve eski bir hamal kahyası olan Kara Kemal Bey'di. Kara Kemal, devlet tarafından kurulan milli şirketleri denetlemekteydi. “Memleketin belli başlı varlıkları, bu günkü durumlarına şu ya da bu yoldan eski iâşe nazırı Kara Kemal Bey'in yardımıyla gelmişlerdir” (Tahir, 1996: 55).

Kara Kemal, cemiyet'in politikalarını eleştirmekten geri kalmaz. Özellikle de komitacı zihniyet bu eleştiriden payını alır. Cemiyetin ne muhalefetteyken ne de iktidardayken “tabanca oyunlarından” vazgeçemediğini söyler. Zor gücü ile komitacılık ile “devlet idare edilemeyeceğini” anlatamadım merhuma [Talat Paşa'ya] der (Tahir, 1996:53).

Kara Kemal'e göre hükümetin suikasttan haberi vardır. 1912'de İttihatçı yanlısı Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikastla benzerlik kurar. Yakup Kadri'nin Hüküm Gecesi romanında da gördüğümüz gibi bu suikasttan sonra Cemiyet tüm muhalefet gruplarını sindirmiş, anayasal diktatörlük mütarekeye kadar devam etmişti. Bu noktada yazar Atatürk'e karşı düzenlenmesi planlanan suikast ile Mahmut Şevket Paşa'ya düzenlenen suikastların amaçları bakımından aynı olduğunu sezdirmektedir. Her iki girişiminde ona göre ortak noktası mevcut iktidarlar tarafından muhalefeti susturmanın bir yolu olarak kullanılmış olmasıdır. (Tahir, 1996:59)

Kemal Tahir roman boyunca tezlerini bir bir sıralamaya devam eder. Ona göre dünya savaşındaki yenilginin sebebi "1908'den hemen sonra, Manastır'daki İngiliz cuntasının karşısına Selanik'in Alman cuntası olarak çıktığımız anda" yenik düştük dedirtir Kara Kemal'e (Tahir, 1996:44). Cemiyetin Almanya'dan destek gördüğü kanısındadır. "(...) ne yaptıkça iyi kötü hep Almanların isteğiyle, onların desteği sayesinde, onların çıkarına yaptık. Bu gün başımıza bir felaket gelirse artık bu desteğin memlekette işlemez olmasından gelecektir." diyerek bir yerde cemiyet üzerindeki Alman nüfuzunu vurgulamaktadır. Ona göre imparatorluğun batmasının sebebi Cemiyet'in "iktidarı hak etmemiş" olmasıdır ve imparatorluk bu yüzden batmıştır (Tahir, 1996:67). Ancak Kemal Tahir Cemiyet'in niçin iktidarı hak etmediği sorusuna bir cevap vermeden bahsi kapatır.

Romanın ikinci bölümü olan Sürek Avı'nda ön plandaki karakter, romanda İttihatçılar'ın olumlu kişiliği olarak ön plana çıkan Kara Kemal'dir. Roman boyunca yaptığı tespitler ile kendini, Cemiyeti ve İttihatçılar'ı eleştirir. Kara Kemal adı tarih kitaplarında suikastı planlayanlardan biri olarak geçer ancak Kemal Tahir'e göre onun olayla bir ilgisi yoktur. Adı suikasta karıştırılmıştır ve suçsuzdur. Ancak iddiasını belgelerle kanıtlamaz (Kılıçgedik, 2003:252). Bu noktada romancı ile bilim adamı arasındaki fark da ortaya çıkmış olur. Osmanlı tarihi üzerinde araştırmalar yaparak vardığı sonuçları romanları ile duyurmak isteyen Kemal Tahir'in böyle bir olayda belgelere dayanmaması ilginçtir. Herhalde bu durum bilim adamı ile sanatçı arasındaki farkın en belirgin örneklerinden biridir. Bilim adamının kendini uymak zorunda hissettiği bilimsel nesnellik, romancıyı bağlamamaktadır.

Romanın bu bölümünde Kara Kemal'in suçsuz olduğu halde Semra Hanım'ın evinde saklanması anlatılır. Semra Hanım cesur, yürekli, Tahir'in tanımlaması ile tam bir "Osmanlı kadını"dır. Kara Kemal'in dış dünya ile bağlantısı bazı dostları yoluyla sağlanmaktadır. Onlardan ve gazetelerden okudukları ile içinde bulunulan durumu değerlendirir. Yazarın olaylara ilişkin bakış açısını Kara Kemal dile getirir. Kara Kemal Semra Hanım'ın evinde saklanırken dışarıda Giritli Şevki suikastı ihbar eder. Mustafa Kemal'in İzmir'e gelişinin gecikmesi Giritli Şevki'yi tedirgin etmiş, suikastı ihbar etmiştir. Ancak Kemal Tahir'e göre suikast tertibi hükümet tarafından önceden beri bilinmektedir ve hükümet kendisine muhalif olan kesimleri susturmak için bilinçli olarak olayı yönetmiştir.

Kemal Tahir İstanbul'dan İzmir'e giden suikastçıları Ziya Hurşit, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf olarak belirtir. Çopur Hilmi'den bahsetmez. Suikastçılar polise karşı koymadan teslim olmuşlar hatta Ziya Hurşit odasındaki tabanca ve bombaları kendi eliyle teslim etmiştir. Suikast planını bozan Mustafa Kemal'in gelişinin beklenmedik bir biçimde ertelenmesi olmuştur. Suikastçılar polise karşı koymadan teslim olmuşlardır. "Yakalananlar suikast yapacaklarını itiraf etmişlerdir" (Tahir, 1996: 54). "Ziya Hurşit de içinde olmak üzere bir grup kişi Mustafa Kemal'e suikast yapmayı bir yıldan fazla zamandır planlıyorlardı" (Zürcher, 1987: 255).

Olay, İstiklal Mahkemesine verilmiş ve mahkeme heyeti davayı yerinde inceleyip sonuçlandırmak üzere, İzmir'e doğru yola çıkmıştır. (Tahir, 1996: 84). Başbakan İsmet Paşa'nın idaresindeki hükümet Ankara İstiklal Mahkemesi'ni hemen İzmir'e yollamış mahkeme 18 Haziran'da İzmir'e varmıştır. 1920 Yılında, İstanbul Hükümeti'nin casuslarına ve milliyetçi kuvvetlerden artan sayıdaki kaçmalara karşı hızlı ve etkili bir yargı sağlayan İstiklal Mahkemeleri, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kaldırılmıştır. Ancak 1923'te bir tane, Mart 1925'te Takrir-i Sükun Kanunu ile iki tane daha İstiklal Mahkemesi kurulmuştur.

26 Haziran'da mahkeme kuruluncaya kadar yüzden fazla kişi tutuklanmıştır. Tutuklamalar kamuoyunda büyük şaşkınlık yaratmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın önde gelen üyeleri, ikinci Grubun birçok üyesi ve birçok önemli İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi tutuklananlar arasındaydı. "Şükrü Bey, Abidin Bey, (İsmail) Canbolat, Halis Turgut Bey, Münür Hüsrev Bey, Arif Bey, Kara Vasıf Bey, Kazım

Karabekir Paşa" (Tahir, 1996: 90). Ayrıca muhalefetin büyük paşaları -Kazım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy) Refet (Bele), Cafer Tayyar (Eğilmez)- gibi, İttihat-ı Terakki kodamanları, Cavit (Eski Maliye Nazırı), Doktor Nazım, Küçük Talat, Hüseyinzade Kör Ali Bey ..." (Tahir, 1996: 99). Görüldüğü gibi hükümet kendisine muhalefet edebilecek tüm kesimleri sindirmiştir. Böyle bir durumun daha önce de gerçekleştiğini -örneğin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Babıali Baskını ile iktidarı ele geçirmesinden sonra tüm muhalefeti sindirmesi gibi- görmüştük. Yöntemler aynı, ancak yer ve zaman farklılığı ister istemez zihniyetteki devamlılığı akla getiriyor.

Mahkeme 18 Haziran'dan 25 Haziran'a kadar iddianameyi hazırlamakla uğraşmıştır. "Daha yargılama başlamadan, savcının tutumu basına yaptığı açıklamalardan belli olmuştu. Suikast İttihat ve Terakki Cemiyeti liderlerinin işiydi" (Zürcher, 1987: 263). Nitekim Kurt Kanunu'nda (1996: 106) "Daha şimdiden suikastçılara "Kara Çete" adı takılmış; reis tutuklanan mebuslara "Sizi benim karşıma partacılık değil, komitacılık getirdi." diye çıkışmıştı.

Dava, İzmir'deki Elhamra Sineması'nda 26 Haziran'da başladı. "Ziya Hurşit bütün sorulara sakin bir şekilde ve etraflıca cevap verdi" (Zürcher, 1987: 263). Kurt Kanunu'nda da buna paralel açıklamalar vardır. "Mahkeme 26 Haziran Cumartesi günü İzmir'in Elhamra Sinemasında açık olarak başlamış, ilk sorguya çekilen Lazistan Mebusu Ziya Hurşit, arkadaşlarını ölüme gönderecek açıklamalarını, iğrenç bir soğukkanlılıkla, enikonu öğünür gibi kasılarak dinleyicilerin önünde tekrarlamıştı (Tahir, 1996: 106).

Ziya Hurşit sorgulamalarında Abdülkadir Bey ve Ahmet Şükrü Bleda (eski İttihat ve Terakki Cemiyeti merkez komite üyesi ve fedai lideri) ile suikastı planladıklarını söylemiştir.

"Hem mahkeme başkanı, hem de savcı, Nisan 1923'de Cavit'in (İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maliye eski Nazırı) evindeki eski İttihatçı liderlerin toplantısına büyük önem vermişlerdir. Mahkeme, bu toplantının doğrudan İzmir suikastı ile ilgili olduğunu, her ikisinin de, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarını yeniden ele geçirme girişimi olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Bu toplantı, Mustafa Kemal'i devirmeye yönelik bir komplo gibi gösterilmeye çalışılmıştır" (Zürcher, 1987: 266). Kemal Tahir, Kara

Kemal İzmir'teki toplantı hakkında şöyle dedirttir: "İzmit'te İttihat ve Terakki'nin canlanması söz konusu değildir, ama arkadaşlarla bir konuşayım ! " demiştim Paşa'ya... Bunu konuşmak için toplanmıştık Cavit'in evinde... İttihatçılığı diriltme kararı da almadığımız halde, şimdi bu toplantı en büyük suç delili sayılıyor" (Tahir, 1996: 188).

Mustafa Kemal, Batı Anadolu (1923 yılında) gezisi sırasında, İzmir'te Kara Kemal ile bir görüşme yapmış, Kara Kemal'e İttihatçıların savaş kazanıldıktan sonra ne yapmayı planladıklarını ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gelecekteki rolü üzerine ne düşündüklerini öğrenmesini istemiştir. Kara Kemal de toplayabildiği kadar eski İttihatçı ile 12-13 Nisan 1923'te Cavit'in evinde bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda yaklaşmakta olan seçimler, toplantının kendisi ve parti programı sorunu tartışılmıştır. Seçime ayrı bir parti olarak katılmama kararı alınmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti parti programı yapılmıştır. Konferans gerçekte Mustafa Kemal'e canlandırılan bir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin liderliğini önermiştir (Zürcher, 1987: 240).

4 Temmuz'da Kurtuluş Savaşı liderlerinin yargılanmasına başlandı. Onların olaya karışmadığı ortaya çıktı. Sorgulamalar 15 Temmuz'da tamamlandı. Savcı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin meşru yollarla iktidarı ele geçiremeyeceğini anlayıp, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na sızarak bu partiyi kullandığına ve 1925 Şeyh Sait isyanında ve Şapka Kanunu'na karşı direnişte parmağının olduğuna işaret ediyordu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılınca, eski İttihatçılar -son çare olarak- Cumhurbaşkanı öldürmeye karar vermişlerdi" (Zürcher, 1987: 270).

Mahkeme kararını idam olarak açıkladı. Ziya Hurşit, Ahmet Şükrü, Gürcü Yusuf, Laz İsmail, Çopur Hilmi, Sarı Efe Edip, Abidin Halis Turgut, İsmail Canbolat, Rüştü Paşa, Hafız Mehmet, Miralay Rasim Arif Bey, Abdülkadir Bey ve Kara Kemal idam cezasına çarptırılmışlardı. Abdülkadir ve Kara Kemal'in dışında diğerlerinin cezası aynı gece infaz edildi. Kurtuluş Savaşı'nda etkili olanlar ertesi gün serbest bırakıldı. Abdülkadir Bey ve Kara Kemal henüz yakalanamamışlardı.

İstiklal Mahkemelerinin çıkardığı bir emirle kaçaklara yardım edenler ağır cezalara çarptırılacaktır. Semra Hanımı zor durumda bırakmamak için evden ayrılarak Semra Hanım'ın çiftliğine yerleşirler. Romanın başından beri hovarda bir kişilik olarak göze çarpan Abdülkerim'den dolayı çiftlikte kalmaları zorlaşınca oradan da ayrılırlar.

Abdülkerim ile yolları ayrılır ve Kara Kemal çocukluk arkadaşı Emin Bey'in evine sığınır.

Romanın üçüncü bölümünde yazar sorumluluk ve taraftarlık üzerine uzun uzun yorumlamalarda bulunur. Emin Bey sırf sorumluluk almaktan çekinmesi nedeniyle evlenmemiş, İttihat ve Terakki Cemiyetinden ayrılmıştır. Kara Kemal'i eve Emin Bey'in evde birlikte yaşadığı kız kardeşi almıştır. Kara Kemal'in evinde olduğu müddetçe Kara Kemal ve Emin Bey batılılaşma, Osmanlılık üzerine yorumlamalarda bulunurlar.

Hükümetin kaçaklara yardım edenleri cezalandıracağını sık sık duyurması üzerine Kara Kemal yurt dışına kaçmaya kara verir. Emin Bey'in evde olmadığı bir gün ev basılır, Kara Kemal kaçmaya çalışır ancak yakalanacağını anlayınca evin kümesinde intihar eder. Emin Bey İstiklal Mahkemesinde yargılanır ancak beraat eder. Evine dönen Emin Bey bunalıma girer. Hükümetin Kara Kemal'in onun evinde saklandığını önceden beri bildiğini öğrenir. Diğer kaçak Abdülkerim'in evine geldiğini ve kardeşi tarafından alınmadığını öğrenince tarafsızlığı bir kenara bırakarak, kısırılmış insanın yanına geçer.

Roman, şöyle sonlanır:

“Emin Bey, Cambaziye mahallesinin Tatlıkuyu sokağını inim inim inleterek var gücüyle bağırıyordu: -Arkadaaaş... Arkadaaaş... Emimi arayan arkadaş!... Buradayım ben, buradayım!” (Tahir, 1996:273)

Zürcher'e göre 1926 Davaları, hiç kuşkusuz siyasi bir temizlik hareketi niteliğindedir (Zürcher, 1987: 278). Üç ayrı grup temizlik hareketinin hedefi olmuştur. Bu gruplar şunlardır.

- 1- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) üyeleri,
- 2- 1923 kongresinde partilerini canlandırdıkları düşünülen İttihat ve Terakki Cemiyeti liderleri,
- 3- 1923'te Enver Paşa'nın Anadolu'ya dönmesi için çaba harcayan İttihatçılar.

Zürcher, genel bir İttihatçılara karşı temizlik diye bir şeyin olmadığını düşünmektedir. Ona göre 1926 yılı tasfiyeleri için “bütünü büyük ölçüde eski İttihatçılardan oluşan bir hareketten, üç ayrı grup temizlenmiştir demek gerekir” (Zürcher, 1987: 281).

SONUÇ

Araştırmamızda Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Hüküm Gecesi" romanı ile Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" ve "Kurt Kanunu" romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti ve İttihatçılar'ı incelemeye çalıştık.

Her iki yazarda İttihatçılar'ı eleştirmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hüküm Gecesi'nde hem İttihatçıları, hem de İttihatçıların muhaliflerini eleştirir. Ancak her iki eleştiri arasında fark vardır. Yakup Kadri'nin İttihatçılara karşı tutumu kısmen daha olumludur. Onları ilerlemenin ve yeni bir toplum yaratılmasının baş mimarı olarak görür. Yenilik ve gelişmeyi İttihat ve Terakki ile özdeşleştirir. Ancak kimi noktalarda da İttihatçıları kıyasıya eleştirir. Onların memlekete getirdikleri komitacılık, baskı, suikast ve suizan havasından hoşlanmaz. Romanın kahramanı olan Ahmet Kerim, bir muhalif olması, muhalefeti destekleyen basın organlarında çalışması, muhaliflerin düzenlediği toplantılara katılmasına rağmen tüm roman boyunca sürekli gelgitler yaşar. Kimi zaman savunduğu düşünceler ile kendini Cemiyet'e daha yakın görür. Hatta bazen muhalifler tarafından bile "İttihatçı" olduğu ile ilgili eleştiriler alır.

Muhalifler ise, her biri ayrı bir kusurun ve ayrı amacın peşindedirler, amaçları Osmanlı toplumu birliğini sağlamak olarak açıklamalarına rağmen, hepsi kendi unsurları için çalışmaktadırlar. Yakup Kadri, muhalefeti gericiliğin simgesi olarak niteler. Onların muhalefetini İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı somutlaşan bir yenilik ve ilerleme aleyhtarlığı olarak görmektedir. Hemen hepsi toplumun üst sınıflarındandır ve amaçları halkın yararı düşünmekten ziyade, herhangi bir nezaret koltuğuna oturabilmektir. Bir anlamda muhalif gruplara karşı İttihatçılara yakın görünmekle kötünün iyisini tercih etmiştir denebilir. Romanın kahramanı Ahmet Kerim, muhalif olmasına rağmen kendini onlarla özdeşleştirmez. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra yaşadığı tutukluluk günlerinde, tüm roman boyunca sık sık yaptığı gibi kendini sorgular, ne tüm içtenliği ile muhalefeti benimsemiş ne de İttihatçıların faziletsizliğine inanmıştır.

Kemal Tahir ise İttihatçıların karşısındaki tavrı Yakup Kadri'ninkinden farklıdır. Onun için iyi İttihatçı-kötü İttihatçı vardır. Ancak olumlu karakterlerini genellikle bir zamanlar Cemiyet üyesi olan, ancak daha sonra çeşitli nedenlerle ayrılan kişiler arasından seçer. Her iki romanında da Yorgun Savaşçı'da Dr. Münir Bey karakteri, Kurt

Kanunu'nda ise Emin Bey karakterleri olumlu kişilik özellikleri sergiler. Türk toplum yapısı üzerine düşündüklerini genellikle olumlu sıfatlar yüklenmiş karakterler üzerinden aktarmayı tercih etmektedir. Yorgun Savaşçı'da bahsi geçen İttihatçılar çoğunlukla yönetici kadrosunda olmayan, asker-subay kesiminden İttihatçılardır. Üzerlerinde savaş yıllarının getirdiği yorgunluk ve yılgınlık vardır. Buna bir de halkın baskısı eklenir. Çünkü koca bir imparatorluğu batıran onlardır. Hiç biri Cemiyet'in yönetici kadrosu içinde yer almamıştır, dolayısıyla uygulanan politikalarda karar verici değil bizzat kararın uygulayıcısıdır. Ama yenilginin ağır yükü onların omzuna binmiştir. Bu noktada onların "İttihatçılığı" sadece zor bir ortamda birbirine destek olmak, saklanmak, kaçmak için birbirilerine yardım etmektir. Onları bir araya getiren, birbirileri için önemli kılan tek olgu hayatta kalma mücadelesidir. Kimi zaman Cemiyet bilincinin tezahürü görünümünde politik düşünceler ortaya koyarlar. Ancak bu düşünceler çoğunlukla sıradan, "sokaktaki adamın" düşüncelerinden öteye geçmez.

Kurt Kanunu romanında ön plana çıkan İttihatçılar ise Cemiyet'in yönetici kadrosunda bulunmuş, uygulanacak politikalara yön vermişlerdir. Bunlardan Kara Kemal, Talat Bey'den sonra Cemiyet'in "küçük efendi"sidir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'un iâşe ihtiyacının karşılanması gibi önemli bir görevde bulunmuş, nazırlık yapmış, Cemiyet'in milli bir burjuvazi yaratma politikasının baş mimarı olan kişidir. Romanın bir diğer kahramanı olan Abdülkerim ise bir dönem Ankara Valiliği yapmış, Teşkilat-ı Mahsusa adına çalışmış eski bir fedaidir. Ancak cumhuriyetin ilanı ile eski güçlerini kaybetmişler. Kemal Tahir romanında iki tür İttihatçıyı ön plana çıkarmıştır. Kara Kemal'in kişiliğinde kültürlü, bilgili, yaşadığı olayları değerlendiren İttihatçılar ve Abdülkerim'in kişiliğinde kabadayı, zorba İttihatçılar... Ancak temel vurgu her zaman Kara Kemal'de yani bilgili, kültürlü İttihatçılar üzerindedir.

Yorgun Savaşçı'da ki İttihatçıların amacı düşmanı yurttan atmak için direniş örgütlerini harekete geçirmek iken, Kurt Kanunu'ndaki İttihatçılar eski iktidar günlerine kavuşmayı, siyasi gücü tekrar elde etmeyi planlamaktadırlar. Dolayısıyla Yakup Kadri'nin romanında büyük politik tavırlar içinde olan, topluma yön veren İttihatçılar işlenirken, Kemal Tahir'in romanlarında eski nüfuzunu yitirmiş, sıradanlaşmış İttihatçıları görmekteyiz.

Yakup Kadri'nin Hüküm Gecesi'nde, halka bakış açısı dikkate değerdir. Romanın kahramanı Ahmet Kerim'e göre halk sokakta dahi yürümesini bilmeyen bir kalabalıktır ve bilinçten yoksundur. Bu sokakta dahi yürümesini bilmeyen halka meşrutiyetin, hürriyetin, anayasal düzenin fazla olduğunu düşünmektedir. Ülkede kamuoyunun oluşumunun bile halkın farkında olmadan bilinçsizce yaşattığı gerilik duygusundan kaynaklandığını ifade eder. Memlekette kamuoyunun oluşumu dahi yanlış kıstaslara göre biçimlenmektedir. Halk edilgendir. Ancak yaşanan gelişmeler Ahmet Kerim'inde düşüncelerinin değişmesine neden olur. Balkan Savaşları'nın getirdiği zor günlerde ne iktidarın ne de muhalefetin kısır siyasi çekişmelerinin önemsiz olduğunu anlar. Artık siyasal partilere olan güvenini yitirmiş, halka olan güvensizliğini aşmıştır. “Öbür tarafta hayat var.” der Hüküm Gecesi'nde. Öbür taraf ile kastedilen yer Anadolu'dur.

Her iki yazar da, romanlarını yazarken, tarihsel gerçekliklere ve olayların akış sırasına bağlı kalmışlardır. Bu anlamda Yakup Kadri, Kemal Tahir'e göre daha elverişli bir konumdadır. 1908 yılından sonra İstanbul'da yaşamaya başlaması, onun tarihsel gelişmeleri bizzat içinde yaşayıp değerlendirmesinin zemini oluşturmuştur. Özellikle Balkan Savaşı'nın İstanbul halkı üzerinde yarattığı korku ve dehşeti başarıyla işleyebilmiştir. Kemal Tahir ise hem Yorgun Savaşçı'da hem de Kurt Kanunu romanında bir takım maddi hatalar yapmıştır. Örneğin Yorgun Savaşçı'da Akhisar'da direnişin olmadığını, halkın işgallere tepki göstermediğini yazmıştı. Ancak tarihsel gerçekler bu durumun aksini ispatlamış, Akhisar direnişin yoğun şekilde gerçekleştiği kentlerimizden biri olarak tarihte ki yerini almıştır. Kurt Kanunu romanında ise Kara Kemal'in Atatürk'e İzmir'de yapılması planlanan suikastta payının olmadığını, sadece suikast planının işlerlik kazanabilmesi İttihatçılar üzerinde ki etkisinin kullanıldığını ifade eder. Tarihsel gerçekler bu olayında aksi şekilde cereyan ettiğini belirtmektedir. Kemal Tahir'in romanlarını yazarken birinci elden tarihi verilere ulaşamadığını, romanlarını dayandığı tarihsel olayların üzerinden zaman geçtikten sonra yazdığını bilmekteyiz. Bu durum bir nebze olsa “hafifletici bir sebep” olarak anlaşılabilir. Ancak bu noktada çok önemli bir sorun ile karşı karşıya olduğumuzu ifade etmeliyiz. Roman her şeyden önce sanatsal bir yaratımdır ve yazarının sezgisel dünyasının bir ürünüdür. Tarihçi ise yapıtını oluştururken, onu belgelere dayandırmak ister ve tarihi bir yapıtın “değeri” dayandığı belgelerin çokluğu ile paraleldir. Tarihçinin de romancının da birbirinden farklı gayelerle eserini ortaya çıkardığını bilmekteyiz. Ancak akademik

araştırmalar yapmayan, bir hobi için ya da sadece zaman geçirmek, yalnızca kitap okumak isteyen okuyucu için okuduğu yapıtın bir roman mı yoksa tarihi belgelere dayanan bir tarih kitabı mı olduğu çok da önemli olmayabilir. Okuyucu, okuduğu yapıttan elde ettiği “bilgiyi” kaynağına bakmadan salt gerçek olarak kabul edecektir. Bu durum geçmişin yanlış algılanmasına, yanlış yorumlanmasına neden olacaktır. Nitekim Kemal Tahir’in Yorgun Savaşçı romanı da benzer bir etki yaratmış, yargıları yönlendirmiştir.

Yakup Kadri’nin de, Kemal Tahir’in de olayları yorumlama tarzı da birbirinden farklıdır. Yakup Kadri’nin olaylara ilişkin yorumlamaları daha yüzeyseldir. Romanını üretirken romancı olduğunu, edebi bir yapıt ortaya koyduğunu unutmadan yazar. Kemal Tahir ise bir yandan romanını yazarken bir yandan da Osmanlı toplum sistemi üzerine düşüncelerini aktarır. Kemal Tahir’in ülkemizde Marksizm tartışmaları üzerinde etkili olmasının nedeni eserlerinde ortaya koyduğu düşünceleridir.

Yazarların olguları yorumlama tarzları farklıdır. Yakup Kadri, Mütareke döneminde İkdam gazetesinde milli mücadeleyi destekleyen yazılar yazmış, daha sonra ise Anadolu’ya geçerek fiili alanda olmasa bile düşünceleri ve yazdıkları ile mücadelenin içinde yer almıştır. Milletvekilliği de yapan Yakup Kadri eserlerinde siyasi düşüncelerini yansıtmıştır diyebiliriz. Romanın yazılma tarihi de dikkatlerden kaçmamalıdır. Atatürk’e İzmir’de yapılması planlanan suikastı takip eden aylarda yazılmaya başlanan Hüküm Gecesi, 1927 yılında kitap haline gelmiştir. İzmir suikastından sonra yapılan eski İttihatçıların tasfiyesi ile romanın kaleme alınma tarihinin yakın olması, Yakup Kadri’nin geçmiş ile yüzleşmesi gibidir.

Kemal Tahir ise Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti zamanında hapse girmiş, daha sonra Demokrat Parti’nin getirdiği aftan yararlanarak hapisten çıkmış ve eserlerini birbiri ardınca sıralamaya başlamıştır. Hapiste geçirdiği yıllar, düşüncelerinin olgunlaşmasını sağlamıştır.

Kemal Tahir, Türk Tarihine Marksist bir bakış açısı ile yaklaşır. Kemal Tahir’e göre Doğu ve Batı toplumları tarihsel süreç içerisinde farklı gelişim evrelerinden geçmiştir. Türk Toplumunu, Doğulu bir toplumdur ve Batı toplumlarının geçtiği evrelerden geçmemiştir. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti’nde

uygulanan Batılılaşma çabalarına karşı çıkar. Batılılaşma çabaları halka rağmen, halk için yapılmaktadır ve bu çabalar, toplumu kendinden ve tarihinden uzaklaştırıp, yabancılaştırmıştır. Onun içindir ki Kemal Tahir, Batılılaşma çabalarının had safhaya çıktığı Kemalist Rejimi ve politikalarını eleştirir.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (1995), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- AKŞİN, Sina (1987), **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- AKTAŞ, Şerif (1987), **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AKTEN, Sevim (1999), “Yazın ve Toplum İlişkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Yazın Toplumbilimi”, iç. **Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildirileri**, Ankara Üniversitesi Tömer Yayınları, Gaziantep.
- ALTUNIŞIK, R., R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu ve E. Yıldırım (2005), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Sakarya Kitabevi, Adapazarı.
- ALVER, Köksal (2004), “Edebiyatın Sosyolojik İmkanı”, iç : Editör: Köksal Alver, iç. **Edebiyat Sosyolojisi**, Hece Yayınları, s. 13-22.
- ANA BRİTANİCCA, “Kadro Dergisi”, cilt:12, s. 378
- ARAI, Masami (2003), **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, çev: Tansel Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ATA, Bahri (2000), “Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak Tarihi Romanlar”, **Türk Yurdu Dergisi**, Sayı:153-154, Mayıs-Haziran, s. 158-165.
- AYDIN, Ertuğrul (1999), “Edebiyat Sosyolojisine Bakışta Türk Edebiyatı”, iç. **Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildirileri**, Ankara Üniversitesi Tömer Yayınları, Gaziantep.
- BİNYAZAR, Adnan (1972), **Toplum ve Edebiyat**, Sinan Yayınları, İstanbul.
- BOSTANCI, Kahraman (2004), “Yakup Kadri'nin Mitoloji, Sanat ve Tarih Yüklü Bir Mektubu: Roma'da Bir Gece”, iç. **Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi**, Sayı: 625 (Ocak 2004), s. 64-68.

- ÇAĞAN, Kenan (2006), “Sanat Sosyolojisinin İmkanına ve İnşasına Dair”, iç. **Bilgi Dergisi**, Sayı: 2006/2, s. 11-31.
- DEMİRCİ, Fatih (2006), “Kadro Hareketi ve Kadrocular”, iç. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, Ağustos, s. 35-53.
- DOĞAN, Mehmet Can (2000), “Tarihi Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yıllık Tarihi Romanları”, iç. **Türk Yurdu Dergisi**, Sayı:153-154, Mayıs-Haziran, s. 140-157.
- ERTAN, Temuçin Faik (1993), “Kadro Hareketi ile İlgili Bir Değerlendirme ve Bazı Düzeltmeler”, iç. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 27, Cilt: IX, Temmuz-Kasım.
- ESCARPİT, Robert (1992), **Edebiyat Sosyolojisi**, çev: Hüseyin Portakal, İletişim Yayınları, İstanbul.
- EYİCİL, Ahmet (2002), “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” , iç. **Türkler Ansiklopedisi**, cilt:13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- FİCHTER, Joseph (1994), **Sosyoloji Nedir?**, çev: Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara.
- FİSCHER, Ernst (1993), **Sanatın Gerekliği**, çev: Cevat Çapan, Verso Yayınları, Ankara.
- FUAT, Memet (1995), **Tevfik Fikret**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GEÇGEL, Hulusi (2006), **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Anı Yayınları, Ankara.
- GÖKALP, Ziya (2006), **Türkçülüğün Esasları**, Bordo-Siyah Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (2004), **Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, Bordo-Siyah Yayınları, İstanbul.
- HANİOĞLU, M. Şükrü (2001), “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, iç. **İslam Ansiklopedisi**, cilt 23, s. 476-484, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- HAYBER, Abdülkadir (1993), **Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Eserlerinde Nesil Çatışmaları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- İNAM, Ahmet (2003), “Edebiyatını Yitirmiş Edebiyat: Edebiyatın Edebi Yatık Mı?” , iç. **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı:22, s. 21-36.
- İLERİ, Selim (2001), **Türk Romanında Altın Sayfalar**, Doğan Kitap, İstanbul.
- KABAKLI, Ahmet (2002), **Türk Edebiyatı**, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2003a), **Türk Sosyoloji Tarihi II**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2003b), “Kemal Tahir ve Osmanlı”, Hazırlayanlar: E. Eğribel ve U. Özcan, iç. **Kemal Tahir'in 30. Yıldönümü Anısına**, s. 96-102, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- “KADRO DERGİSİ HAKKINDA”**, <http://library.atilim.edu.tr/bulten/sayilar/2007-03/book.htm>, 18.03.2008.
- KARABEKİR, Kazım (tarihi yok), **İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909**, Emre Yayınları, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2006), **Hüküm Gecesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KEMERLİOĞLU, E., S. Kızılçelik ve M. Gündüz (1997), **Araştırma ve Yazım Teknikleri**, Saray Kitabevleri, İzmir.
- KILIÇGEDİK, Necla (2003), “Kemal Tahir Ve Kurt Kanunu Üzerine”, Hazırlayanlar: E. Eğribel ve U. Özcan, iç. **Kemal Tahir'in 30. Yıldönümü Anısına**, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- KIZILÇELİK, Sezgin (2003), “Kemal Tahir'in Türk Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi ”, Hazırlayanlar: E. Eğribel ve U. Özcan, iç. **Kemal Tahir'in 30. Yıldönümü Anısına**, s. 103-125, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim (1998), **İttihat- Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması (1918-1919)**, Temel Yayınları, İstanbul.

- KORAT, Gürsel (2005), “Hayatın Romandaki Yeri”, iç. **Adam Sanat Dergisi**, Sayı:225, s. 36-38.
- KUDRET, Cevdet (1990), **Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman II**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- KURDAKUL, Şükran (1994), **Çağdaş Türk Edebiyatı II**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KUTLU, Şemsettin (1987), **Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- MACFİE, A.L. (2003), **Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923**, çev: Damla Acar, Funda Soysal, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (1992), **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (1998), **Kırk Ambar (cilt 1)**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MORAN, Berna (1991), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2. Cilt**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NACİ, Fethi (2002), **Yüzyılın 100 Türk Romanı**, Adam Yayınları, İstanbul.
- NARLI, Mehmet (2007), **Roman Ne Anlatır**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖZKIRIMLI, Atilla (1994), **Romanların Dünyasında**, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- SEZER, Baykan (2003), “Kemal Tahir Üzerine”, Hazırlayanlar: E. Eğribel ve U. Özcan, iç. **Kemal Tahir'in 30. Yıldönümü Anısına**, s. 21-30, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- SCHOLES Robert, KELLOGG, Robert (2005), “Gerçeklik Sorunu Betimleme ve Temsil”, iç. **kitaplık Dergisi**, Ed. Murat Yalçın, Sayı:87, Ekim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- STAEL, Mme De (1997), **Edebiyata Dair**, çev :Safiye Hatay, Vahdi Hatay, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

- SOYKAN, Ömer Naci (1995), “Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri”, iç. **Cogito**, Sayı: K1ş 1995, s. 175-190.
- ŞAN, Mustafa Kemal (2004), “Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar” , Editör: Köksal Alver, iç. **Edebiyat Sosyolojisi**, Hece Yayınları, s. 91-132.
- ŞAN, Mustafa Kemal (2003), “Kemal Tahir’in Bir Romancı Olarak Gerçekliğin İnşası”, Hazırlayanlar: E. Eğribel ve U. Özcan, iç. **Kemal Tahir’in 30. Yıldönümü Anısına**, s. 174-192, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Ahmet (2006), “Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi”, iç. **bilig Dergisi**, Sayı: 37, Bahar, s. 65-80.
- TAHİR, Kemal (1991), **Yorgun Savaşçı**, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- TAHİR, Kemal (1996), **Kurt Kanunu**, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- TANZİMATTAN BUGÜNE EDEBİYATÇILAR ANSİKLOPEDİSİ** (2001), Ed. Murat Yalçın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TEZİÇ, Erdoğan (1976), **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- TİMUR, Taner (1991), **Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik**, AFA Yayıncılık, İstanbul.
- TUNAYA, Tarık Zafer (2004), **Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1998), **Türkiye’de Siyasal Partiler** (Cilt:1 İkinci Meşrutiyet Dönemi), İletişim Yayınları, İstanbul.
- TUNÇAY, Mete ve Diğerleri (1992), **Türkiye Tarihi IV**, Cem Yayınları, İstanbul.
- UYGUR, Nermi (1985), **İnsan Açısından Edebiyat**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÜNLÜ, Mahir ve Ömer Özcan (1991), 20. Yüz Yıl Türk Edebiyatı IV, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

YALÇIN, Alemdar (2003), **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı**, Akdağ Yayınları, Ankara.

YERASİMOS, Stefanos (1987), **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: Tanzimat'tan Birinci Dünya Savaşına (2. Kitap)**, çev : Babür Kuzucu, İstanbul.

ZÜRCHER, Erik Jan (1987), **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, çev: Nüzhet Salihoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

ZÜRCHER, Erik Jan (1995), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev: Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul.

WELLEK, Rene ve Austin Warren (1982), **Yazın Kuramı**, çev: Yurdanur Salman – Suat Karantay, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Kayseri’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kayseri’de tamamladı. 1999’da Mersin Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya iline öğretmen olarak atandı. Halen bu şehirde görevine devam etmektedir.